

PIENIN On Tärkein
Varhaiskasvattaja ennaltaehkäisemässä ja puuttumassa kiusaamiseen

Miia Kuha & Paula Stafsula
Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Sosiaaliala
Sosionomi (AMK)

2015

Sosiaali-alan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Miia Kuha & Paula Stafsula	Vuosi	2015
Ohjaaja	Sari Leppälä & Kaisu Vinkki		
Toimeksiantaja	Vekara® päiväkotit TähtiVekara		
Työn nimi	PIENIN On Tärkein - Varhaiskasvattaja ennaltaehkäisemässä ja puuttumassa kiusaamiseen		
Sivu- ja liitemäärä	92 + 2		

Opinnäytetyömme aiheena on kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Opinnäytetyömme tavoitteena on saada tietoa pienten lasten keskuudessa ilmenevän kiusaamisen ennaltaehkäisemisestä ja kiinnittää huomiota kiusaamisen ennaltaehkäisevään työhön ja sen merkitykseen. Opinnäytetyömme tavoitteena on myös saada tietoa varhaiskasvattajan roolista kiusaamisen ennaltaehkäisijänä, puuttujana sekä turvallisen varhaiskasvatusympäristön luojana. Tahdomme opinnäytetyömme avulla selvittää, millainen on turvallinen varhaiskasvatusympäristö, joka tukee lapsen hyvinvointia, kasvua sekä kehitystä. Meidän tavoitteenamme on löytää konkreettisia keinoja, joiden avulla varhaiskasvattaja voisi oman toimintansa sekä työtapojensa kautta ennaltaehkäistä sekä puuttua kiusaamiseen päiväkodin jokapäiväisessä arjessa.

Olemme käyttäneet opinnäytetyössä laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Aineistonkeruumenetelmänä olemme käyttäneet avointa kyselylomaketta, johon on vastattu anonyymisti. Kysely on toteutettu Päiväkotit TähtiVekaran henkilökunnalle. Saimme yhteensä kaksitoista vastausta kyselyymme, joiden avulla saimme kokemuksellista tietoa varhaiskasvatuksen kenttätyöstä tutkimuskysymystemme teoreettisen aineistomme tueksi. Päiväkotit TähtiVekarassa ollaan tällä hetkellä päivittämässä kiusaamisen ehkäisy- ja puuttumisen suunnitelmaa.

Opinnäytetyömme aineiston perusteella ilmeni, että TähtiVekaran päiväkodissa on tapahtunut lasten keskuudessa niin fyysistä, psyykkistä kuin sanallista kiusaamista. Puuttumisen menetelmistä yleisimpiä ovat olleet suora väliintulo, keskustelu, anteeksipyyttäminen - ja antaminen. Ennaltaehkäisevän työn muotoina päiväkodissa on käytetty muun muassa sosiaalisten, emotionaalisten sekä tunnetaitojen harjoittelua. Lisäksi ennaltaehkäisevää työtä on tehty ohjaamalla lasten leikkejä sekä olemalla tietoisesti läsnä ja havainnoimalla lapsia. Tärkeäksi kiusaamisen ehkäisyssä on koettu turvallisten rajojen asettaminen sekä henkilökunnan yhteinen linja. Myös pienryhmätoiminta ja kasvatuskumppanuus on koettu tärkeiksi kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta.

Asiasanat: ennaltaehkäisy, kiusaaminen päiväkodissa, kvalitatiivinen tutkimus, puuttuminen

Social services
Bachelor of social services

Author	Miia Kuha & Paula Stafsula	Year	2015
Supervisor	Sari Leppälä & Kaisu Vlnkki		
Commissioned by	Vekara® day care center TähtiVekara		
Subject of thesis	The smallest is the most important - Early childhood educator preventing and intervening bullying		
Number of pages	92 + 2		

The subject of our thesis was to prevent and intervene bullying at early stage. The goal of our thesis was to get information about preventing of bullying appearing among young children and pay attention to preventing work of teasing and about it's meaning. Our goal was also to get information about the early childhood educator's role as a preventer and intervener of bullying and as a creator of safe growing environment. We wanted to find out in our thesis, what kind of growing environment is safe and supports children's well-being, growing and developing. Our goal was to find concrete ways to help early childhood educator to prevent and intervener bullying in everyday work by using their own behaviour and methods.

In our thesis we use qualitative approach. The data was collected with a questionnaire from the staff of day care center TähtiVekara. Everyone could answer anonymously to the questionnaire. We got twelve replies to our questionnaire, which gave us knowledge for our research from early childhood education in field-work and also supported our theoretical material. At the moment day care centre TähtiVekara is working with their own preventing and intervener plan of bullying.

It became apparent in the thesis that there has been physical, psychological and verbal bullying between children in the day care center TähtiVekara. The most common ways to intervene bullying were direct intervention, discussion, apologizing and forgiving. Preventive work consisted of inter alia practicing social and emotional skills. Preventing work was also play-guidance, adult conscious presence and constant supervising of children. The staff felt that is very important in preventing work to set safety boundaries to children and keep a common line. Also small group activities and educational partnership were considered important from the aspect of preventing bullying.

Key words preventing, bullying in day care center, qualitative research, intervention

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN METODOLOGIAA	8
2.1	Opinnäytetyöprosessi	8
2.2	Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmä	13
2.3	Opinnäytetyön aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät	14
2.4	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	18
3	KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY OSANA TURVALLISTA VARHAISKASVATUSYMPÄRISTÖÄ	22
3.1	Turvallisen oppimisympäristön muodostuminen	22
3.2	Kiusaamisen määrittelyä	23
3.3	Lapsen oikeus turvalliseen varhaiskasvatusympäristöön	25
3.4	Lapsen hyvinvointi ja turvallisuus	27
3.5	Kiusaamisen ehkäisy- ja puuttumisen suunnitelmaa	29
3.6	Kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa	31
4	KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	35
4.1	Kiusaamiseen puuttumisen keinot	35
4.2	Kiusaamisen käsittely lapsiryhmässä	38
4.3	Kiusaamiseen puuttuminen yhteistyössä vanhempien kanssa	43
5	KIUSAAMISEN EHKÄISYN MENETELMIÄ	48
5.1	Aikuisen ja lapsen välisen luottamussuhteen turvaaminen	48
5.2	Vertaissuhteiden tukemisen merkitys kiusaamisen ehkäisyssä	49
5.3	Tunnekasvatuksen opettamisen merkitys kiusaamisen ehkäisyssä	54
5.4	Empatiataitojen sekä tapa- ja moraalikasvatuksen opettamisen merkitys kiusaamisen ehkäisyssä	59
5.5	Varhaiskasvattajan omien tunteiden säätelyn hallinasta	61
6	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	63
6.1	Turvallisen varhaiskasvatusympäristön muodostuminen	63
6.2	Kiusaamisen määrittely tulosten perusteella	67
6.3	Kiusaamistilanteiden ennaltaehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen päiväkoti TähtiVekarassa	70
6.4	Opinnäytetyön johtopäätökset	80
7	POHDINTA	84

LÄHTEET.....	88
LIITTEET.....	92

1 JOHDANTO

Kiusaaminen ja lasten pahoinvointi ovat olleet viimeisten kuukausien ja vuosien aikana paljon keskusteluissa erilaisissa medioissa: Muun muassa Ylen Ajankohtaisessa kakkosessa ja Ylen aamu-tv:ssä, sekä Iltalehdessä on käyty useita keskusteluja aiheeseen liittyen (Yle 13.10.2014, Ajankohtainen kakkonen; Yle 17.8.2012, Ylen aamu-tv; Iltalehti, Päivi M. 16.4.2010). Mielestämme aihe on tärkeä jokaisen lapsen hyvinvoinnin, sekä yksilöllisen kasvun ja kehityksen turvaamisen kannalta. Lapsi viettää paljon aikaa päiväkodissa ja on tärkeää, että hän voi oppia ja kehittyä arvostavassa ja turvallisessa ympäristössä. Varhaiskasvattajalla on oikeus ja velvollisuus huomioida työssään, mitä tarkoittaa lapselle turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Opinnäytetyömme tavoitteena on kiinnittää huomio varhaiskasvattajan rooliin kiusaamisen ennaltaehkäisijänä sekä turvallisen varhaiskasvatusympäristön luojana. Opinnäytetyössämme selvitämme miten turvallinen varhaiskasvatusympäristö muodostuu ja millaisista asioista lapsen hyvinvointi ja turvallisuus koostuvat. Huomioimme näissä erityisesti varhaiskasvattajan roolin.

Olemme huomioineet, että kiusaamista käsitellään yleensä lasten välisenä ilmiönä sen sijaan, että kiinnitettäisiin huomiota aikuisten asenteisiin ja toimintatapoihin. Varhaiskasvattajat ja muut aikuiset tekevät ennaltaehkäisevää työtä kiusaamisen eteen päivittäin omilla valinnoillaan, sanoillaan sekä kehonkielellään, vaikka aikuisen merkitys nostetaan esille vasta silloin, kun kiusaamiseen puututaan. Varhaiskasvattaja on vastuussa siitä, että varhaiskasvatusympäristö on sellainen, jossa jokainen lapsi pääsee mukaan ryhmään ja saa osakseen huomiota, turvaa sekä arvostusta. Olemme opinnäytetyössämme selvittäneet, mitä kiusaamisella yleensä tarkoitetaan ja miten se ilmenee pienten lasten keskuudessa varhaiskasvatuksessa.

Kiusaaminen on monisäikeinen ilmiö, jossa selkeä ohjeistus auttaisi varhaiskasvattajia konkreettisesti kirjaamaan ja seuraamaan päiväkodeissa tapahtuvaa kiusaamista, sen ennaltaehkäisyä sekä puuttumisen toimivuutta. Olisi hienoa, jos

kiusaamisen vastaiseen työhön olisi varhaiskasvatuksessa yhtenäiset toiminta-ohjeet esimerkiksi kunta- tai valtakuntatasolla, näin ei kuitenkaan tällä hetkellä ole. Ohjeistuksen tulisi toimia kiusaamisen ehkäisyn runkona ja näkyä arjen työssä päivittäin. Opinnäytetyössämme selvitämme aineistomme kautta esiin tulleita kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja puuttumisen keinoja.

Toivomme opinnäytetyön herättävän ajatuksia ja keskustelua varhaiskasvattajan merkittävästä roolista lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaajana. Toivomme, että opinnäytetyömme innostaa alalla työskenteleviä kiinnittämään entistä enemmän huomiota ennaltaehkäisevään työhön, sekä omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä ja puuttumisessa. Tarkoitus olisi, että opinnäytetyön avulla varhaiskasvattajat voisivat saada myös konkreettista apua omaan toimintaansa kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä sekä puuttumisessa.

Saimme yhteistyökumppaniksemme yksityisen päiväkodin, TähtiVekaran, jonka varhaiskasvattajien toimintaan sekä työtapoihin tutustumme tarkemmin kyselylomakkeilla tehdyn haastattelun avulla. TähtiVekaran henkilökunta on keskustellut työyhteisössä paljon kiusaamisesta ja osa heistä on käynyt aiheeseen liittyvässä koulutuksessa. Heidän on tarkoitus päivittää päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaa työyhteisössään, joten opinnäytetyömme palvelee myös heidän tarpeitaan. Toivomme voivamme antaa heille uutta tietoa sekä keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen. Toivomme, että henkilökunta heittäytyisi mukaan opinnäytetyöhömmme pohtimalla omaa tapaansa tehdä varhaiskasvatustyötä, omia työtä ohjaavia arvojaan sekä asenteitaan kiusaamista kohtaan.

Opinnäytetyömme tutkimusote on laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä, tässä tapauksessa kiusaamista sekä siihen liittyviä tekijöitä. Laadullisen tutkimusotteen avulla pääsemme syvemmälle varhaiskasvattajan toimintaan ja saamme käsityksen kiusaamiseen liittyvistä ilmiöistä. Laadullinen tutkimus mahdollistaa tilan tutkittavien henkilöiden näkökulmille ja kokemuksille. (Kananen 2014, 18–19.)

2 OPINNÄYTETYÖN METODOLOGIAA

2.1 Opinnäytetyöprosessi

Kiusaaminen, yksinäisyys ja syrjäytyminen ovat olleet viimeisten vuosien aikana paljon esillä yleisessä keskustelussa lähes jokaisessa mediassa. Kiusaamisesta on tehty Suomessakin jo jonkin verran tutkimuksia ja opinnäytetöitä. Muun muassa Laura Repo on tutkinut kiusaamisen ilmenemistä varhaiskasvatuksessa, ja kiusaaminen on yhdistetty aikaisemmissa tutkimuksissa (mm. Laine & Neitola, 2002.) myös yksinäisyyteen ja syrjäytymiseen. Mistä kiusaaminen saa alkunsa, ja ennen kaikkea miten sitä voitaisiin ennaltaehkäistä, on kiinnostanut meitä molempia opinnäytetyön tekijöitä. Olemme sitä mieltä, että kiusaamisen ennaltaehkäisy pitää aloittaa jo varhaislapsuudessa, jolloin lapsi sosiaalistuu pikkuhiljaa ympärillään olevaan yhteisöön. Lapsi oppii luontaisesti mallioppimisen kautta, joten juuri varhaislapsuudessa olisi tärkeää ohjata ja opettaa lasta oikeanlaisten toimintamallien muodostamiseen. Lapsi viettää usein jopa kolmasosan vuorokaudestaan päiväkodissa ja siksi olisikin tärkeää, että kasvatuskumppanuus vanhempien ja päiväkodin välillä toteutuisi hyvässä yhteishengessä lapsen parhaaksi. Lapsen hyvän ja suotuisan kasvun edellytys on kokonaisvaltaisesti turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Näistä lähtökohdista mietimme tutkimusongelmaamme ja sitä, kuinka lähtisimme aihetta työstämään tutkimuskysymyksiksi. Päädyimme siihen, että emme voi ohittaa varhaiskasvattajan merkitystä lapsen elämässä. Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys käsittelee kokonaisvaltaisesti turvallisen ja kiusaamista ennaltaehkäisevän varhaiskasvatusympäristön muodostumista, sekä varhaiskasvattajan roolia turvallisen kasvuympäristön luojana. Halusimme selvittää sitä, millainen merkitys varhaiskasvattajalla on kokonaisvaltaisesti turvallisen varhaiskasvatusympäristön luojana. Olemme työsämme myös selvittäneet niitä lakeja ja erilaisia suuntaviivoja, mitkä ohjaavat varhaiskasvattajan työtä lapsen parhaaksi, koska mielestämme juuri ne täsmentävät lapsen oikeutta kasvaa ja kehittyä hyvinvoivaksi ihmiseksi ja näin ollen niitä ei voi jättää selvittämättä opinnäytetyössämme.

Kiusaamista ennaltaehkäisevä työ on mielestämme todella tärkeä jokaisen lapsen hyvinvoinnin, sekä yksilöllisen kasvun ja kehittymisen turvaamisen kannalta. Opinnäytetyömme aiheeksi se valikoitui siten, että olemme miettineet julkisuudessa olleen keskustelun aikana kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja sitä mistä iästä lähtien lapset kiusaavat ja milloin kiusaamista ennalta ehkäisevä työ on mielestämme aloitettava. Mielestämme riittävän varhain aloitettu kiusaamisen ennaltaehkäisy vähentää kiusaamista myös koulumaailmassa. Olimme keskustelleet aiheesta varhaiskasvatuksessa työtä tekevien ammattilaisten kanssa ja pohtineet heidän kanssaan sitä, millaiset keinot olisivat konkreettisia välineitä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä varhaiskasvatuksessa. Toinen meistä on lisäksi tutustunut varhaiskasvatuksessa esiintyvään kiusaamiseen syvemmin jo muutama vuosi sitten työpaikan koulutuksessa. Hän on myös työskennellessään päiväkodissa havainnut tarpeen saada toimivia keinoja ehkäistä sekä puuttua kiusaamiseen. Olimme siis kumpikin tahoillamme ajatelleet tekevämme kiusaamisen ennaltaehkäisystä varhaiskasvatuksessa opinnäytetyön ja tammikuussa 2014 totesimme, että olemme tekemässä opinnäytetyötä samasta aiheesta samaan aikaan ja tulimme tulokseen, että yhdessä tehden saamme aiheesta enemmän irti ja päädyimme näin tekemään työmme yhdessä.

Kevään ja kesän 2014 aikana kävimme aihetta tiiviimmin läpi, tutustuimme aiheesta aikaisemmin tehtyihin opinnäytetöihin ja niihin harvoihin tutkimuksiin mitä aiheesta on Suomessa tehty. Kävimme myös läpi aiheeseen liittyvää alustavaa kirjallisuutta. Tätä kautta opinnäytetyömme teoreettiseksi viitekehukseksi nousi turvallisen varhaiskasvatusympäristön merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Turvallisen varhaiskasvatusympäristön muodostumisen tekijöistä kohosi selkeästi merkittävään asemaan varhaiskasvattajan rooli turvallisen varhaiskasvatusympäristön luojana.

Mietimme opinnäytetyösuunnitelmamme edistyessä, että teemmekö opinnäytetyömme teoreettiseen tausta-aineistoon pohjautuen vai saisimmeko työelämästä siihen mukaan yhteistyökumppania. Soitimme syksyllä 2014 Oulun kaupungin yksityisen päivähoiton palveluesimiehelle ja hän suostui sähköpostitse välittä-

mään viestimme yksityisille päiväkodeille koskien opinnäytetyömme yhteistyökumppanuutta. Aika pian saimme vastauksen, että TähtiVekaran päiväkodissa on meneillään kiusaamisen vastaisen suunnitelman päivittäminen ja heitä voisi kiinnostaa lähteä opinnäytetyöhömme yhteistyökumppaneiksi.

Vekara® päiväkodit Oy on oululainen yksityinen päivähoitoalan perheyryitys, joka on toiminut vuodesta 2000 lähtien. Vekara® päiväkotien toiminta-ajatus on kiitetty sanoihin Pienin ja Tärkein & Laadukain. Vanhemmillemme pienin ja tärkein on sitä myös Vekara® päiväkotien toiminta-ajatuksena. Opinnäytetyömme yhteistyökumppani TähtiVekara-päiväkoti on Vekara® päiväkoteihin kuuluva musiikkipainotteinen päiväkotikoti, jonka nimi kumpuaa vanhasta lastenlaulusta ”Tuiki tuiki tähtönen”. Sen lisäksi taustalla on ajatus siitä, että jokainen lapsi voi olla tähti niin musiikillisesti kuin muillakin harrastuneisuuden osa-alueilla. Päiväkoti TähtiVekara on aloittanut toimintansa elokuussa 2011 ja päiväkodissa on neljä ryhmää 1-6-vuotiaille lapsille. Päiväkoti TähtiVekarassa on johtajan lisäksi neljä lastentarhanopettajaa, kymmenen lastenhoitajaa ja yksi päiväkotiapulainen. (Vekara® päiväkodit Oy 2015, hakupäivä 1.3.2015; Vekara® päiväkodit Oy, Tervetuloa TähtiVekaraan 2015, hakupäivä 1.3.2015.)

Laissa lasten päivähoitosta (19.1.1973/36) säädetään kuntien velvollisuudesta järjestää päivähoitoa lapsille, jotka eivät ole vielä perusopetuksen piirissä. Laissa todetaan myös, että päivähoiton tavoitteena on tukea lasten koteja kasvatustehtävässä ja yhdessä lapsen huoltajien kanssa edistää lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä. Päivähoidon tulee tarjota lapselle omalta osaltaan turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet. Päivähoidon tehtävänä on myös järjestää lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa, sekä lapsille turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Kunnat voivat järjestää päivähoitopalvelut joko tuottamalla ne itse, yhdessä muiden kuntien kanssa, olemalla jäsenenä toimintaa ohjaavassa kuntayhtymässä, hankkimalla päivähoitopalveluita valtiolta, toiselta kunnalta tai kuntayhtymältä, tai muulta julkiselta tai yksityiseltä palveluntarjoajalta. Yksityisellä päivähoitolla tarkoitetaan sellaista lasten päivähoitoa, jonka yhteisö tai säätiö tai yksityinen tai julkisyhteisön perustama liikeyritys tuottaa liike- tai ammattitoimintana. Yksityiseen lasten päivähoitoon sovelletaan päivähoitolain (19.1.1973/36) lisäksi

yksityisistä sosiaalipalveluista annettua lakia (922/2011). (Finlex, Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36, hakupäivä 2.2.2015; Finlex, Laki yksityisistä sosiaalipalvelusta 922/2011, hakupäivä 2.2.2015.)

Päiväkoti TähtiVekarassa musiikkikasvatus on tärkeä osa toimintaa, mutta myös varhaiskasvatuksen muut osa-alueet ovat osana heidän arkeaan. TähtiVekarassa kannustetaan lasta ja annetaan hänelle kokemuksia ja elämyksiä myös liikunnan, ilmaisun, retkien ja vierailujen merkeissä. Näiden lisäksi TähtiVekarassa syli on sydämen asia. Heillä pyritään toimintatavoissa ensisijaisesti pienryhmätoimintaan ja Vekaroissa® lasta ohjataan läheltä, maltillisella äänellä. Pienryhmätoiminnalla päiväkotit TähtiVekarassa halutaan varmistaa, että lapsi tulee kuuluksi ja kohdatuksi päivän jokaisena hetkenä. (Vekara® päiväkodit Oy, Tervetuloa TähtiVekaraan 2015, hakupäivä 1.3.2015.)

Ennen yhteistyökumppanin saantia, olimme käyneet jo laajasti teoreettista aineistoa aiheesta läpi ja kirjoittaneet alustavaa tutkimussuunnitelmaa. Kävimme lokaan alussa 2014 päiväkotit TähtiVekarassa kertomassa opinnäytetyömme aiheesta tarkemmin päiväkodin henkilökunnalle ja he lupautuivat lähtemään opinnäytetyöhömme yhteistyökumppaneiksi. Samassa tilaisuudessa keskustelimme henkilökunnan kanssa mahdollisesta aineiston keruumenetelmästä ja heille oli tärkeää, että jokainen saisi osallistua anonymisti, itselle sopivalla intensiivisyydellä ja väljäköllä aikataululla aineiston keruuseen. Päädyimme heidän kanssaan toteuttamaan aineiston keruun kyselylomakkeella tehdyn haastattelun avulla. Näin jokainen voisi vastata siihen itsenäisesti ja säilyttää anonymiutensa.

Tiedostimme, että kyselylomakehaastattelun tyypisessä aineiston keruussa opinnäytetyömme kannalta ongelmaksi voi muodostua se, jos haastatteluun vastaavat vastaisivat kysymyksiimme pinnallisesti tai käsittävät kiusaamisen toisin kuin mitä sillä yleisesti ottaen tarkoitetaan. Myös sen totesimme mahdolliseksi ongelmaksi, että sähköpostitse lomakemuotoisena toimitettu ja tulostettava haastattelu ei mahdollista meille mitään tarkentavia lisäkysymyksiä, koska oli tärkeää, että vastaajien anonymius säilyisi. Toisaalta koimme kuitenkin, että haastattelu-

lomake avoimilla kysymyksillä antaa vastaajille mahdollisuuden asian syvempään ja vapaampaan pohdiskeluun, joka hyödyntäisi siten molempia osapuolia. Aikatauluksi sovimme alustavasti, että toimittaisimme heille marraskuun 2014 puoleen väliin mennessä haastattelulomakkeet, johon heillä olisi aikaa vastata marraskuun loppuun mennessä. Aikataulu muuttui, kun opinnäytetyömme ohjaajat selvittivät, että tutkimussuunnitelmamme pitäisi olla lopullisessa versiossaan ja varsinaisesta työstäkin osa jo kirjoitettuna, ennen kun voisimme toteuttaa haastattelun.

Tutkimussuunnitelman saimme valmiiksi marraskuun alussa samanaikaisesti tutkimuslupahakemuksen ja toimeksiantosopimuksen kanssa. Opinnäytetyömme ohjaajat eivät ehtineet sitä tässä vaiheessa tarkastamaan, joten jouduimme ilmoittamaan yhteistyökumppanillemme, että meillä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin odotella, että saisimme tutkimussuunnitelmamme hyväksyttynä takaisin, jonka jälkeen voimme toimittaa haastattelulomakkeen heille.

Joulukuussa 2014 testasimme haastattelulomaketta erään yksityisen päiväkodin johtajalla, joka vastasi haastattelumme sähköpostitse. Tämän jälkeen teimme lomakkeen kysymysten asetteluun pieniä muutoksia saamiemme vastausten sekä palautteen perusteella. Tutkimussuunnitelmamme hyväksyttiin joulukuussa 2014, mutta joulukiireiden painaessa päälle niin päiväkodissa kuin muissa opinnoissammekin, siirsimme haastattelulomakkeen toimittamisen tammikuuhun 2015. Välttääksemme aineiston keruussa aikaisemmin esille tuomiamme mahdollisia ongelmia, kerroimme haastattelulomakkeen saatekirjeessä (Liite 1.), että opinnäytetyömme kannalta olisi arvokasta, jos he voisivat paneutua kysymyksiin rauhassa, miettien omia toimintatapojaan, ja haastattelulomakkeessa (Liite 2.) pyysimme heitä kertomaan mitä heidän mielestään kiusaamisella tarkoitetaan. Näin saisimme verrattua heidän määritelmiään kiusaamisesta siitä yleisesti määriteltyyn käsitteeseen.

Toimitimme tammikuun 2015 alussa haastattelulomakkeen sähköpostitse päiväkodin TähtiVekaran johtajalle, ja hän välitti sen henkilökunnalleen. Veimme päiväkodille valmiita paperiarkkeja sekä kirjekuoria haastatteluun vastaamista varten.

Sovimme, että haemme valmiit vastaukset päiväkodilta henkilökohtaisesti tammikuun 2015 lopussa, jonka jälkeen pääsisimme käymään aineistoa läpi.

Haimme tammikuun 2015 lopussa kirjalliset vastaukset päiväkotia TähtiVekarasta. Tämän jälkeen varmistimme vielä sähköpostitse TähtiVekaralla johtajalta, saako päiväkodin nimi näkyä opinnäytetyössämme. Johtaja antoi luvan käyttää päiväkodin nimeä opinnäytetyössämme. Kävimme ensin kumpikin tahoillamme aineistoa läpi pilkkoen sitä pienempiin osiin ja analysoiden sitä teoreettiseen viitekehäkseen pohjautuen. Olimme puhelimitse ja sähköpostitse yhteydessä toisiimme useamman kerran aineiston käsittelyprosessin aikana. Tapasimme maaliskuun alussa 2015 jolloin kävimme vielä yhdessä läpi aineiston, ja siitä opinnäytetyömme kannalta keskeisiksi nousseet ajatukset.

Opinnäytetyömme teoreettista aineisto-osuutta olemme kirjoittaneet koko prosessin ajan.

2.2 Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmä

Pyrimme opinnäytetyössämme vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- **Miten turvallinen varhaiskasvatusympäristö ennaltaehkäisee kiusaamista päiväkodissa?**
- **Miten varhaiskasvattaja voi omalla toiminnallaan ennaltaehkäistä päiväkodissa tapahtuvia kiusaamistilanteita?**
- **Millaisia toimintamalleja ja keinoja päiväkodeissa käytetään kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi sekä kiusaamiseen puuttumisessa?**

Opinnäytetyössä käytämme laadullista tutkimusotetta. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus tuottaa ymmärtävää tietoa ja se vastaa ensisijaisesti kysymyksiin miksi, millainen ja miten. Laadullisella tutkimuksella ei pyritä asioiden yleistämiseen, vaan ymmärtämään ilmiötä tai asioita ihmisten näkökulmasta käsin, jolloin

reliabiliteetti toteutuu vain tutkittavien tapausten kohdalla. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään löytämään tutkittavalle kokonaisuudelle selitys; Mistä tässä on kyse? Erityisen hyödyllinen laadullinen tutkimus on, kun tarvitaan tietoa asioista, joita ei tunneta tai tiedetä erityisen hyvin. Laadullinen tutkimus tuottaa parhaimmillaan kohderyhmän näkökulman avulla syvällisemmän kuvauksen tutkittavasta ilmiöstä. Yksityiskohtaisten kysymysten laatiminen kvalitatiivisessa tutkimuksessa on mahdottomuus, sillä laadullisen tutkimuksen keskiössä ovat tutkittavien ajatukset, mielipiteet ja näkökannat, joille tulee antaa tilaa. Laadullisessa tutkimuksessa analyysi tapahtuu syklisesti ja kulkee mukana koko tutkimusvaiheen ajan ohjaten tutkimusprosessia. (Kananen 2014,16–19.)

Yhteistyökumppanin myötä, opinnäytetyöhömmä liittyy myös tapaustutkimuksellinen piirre. Tapaustutkimus tarkoittaa sitä, että erilaisia menetelmiä käyttämällä tutkitaan jotain rajattua kokonaisuutta tai yksittäistä tapahtumaa, joka siis opinnäytetyössämme on päiväkotit TähtiVekaran tilanne haastattelun tekemisen hetkellä. Tapaustutkimuksessa aineistosta saatuja tuloksia ei voi yleistää, vaan ne voivat muuttua, jos siihen osallisena olevista tekijöistä jokin muuttuu. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, hakupäivä 28.2.2015.)

2.3 Opinnäytetyön aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät

Valitsimme opinnäytetyömme aineistonkeruutavaksi haastattelun. Haastattelu on yleisesti käytetty menetelmä kvalitatiivisissa tutkimuksissa ja haastattelut voidaan toteuttaa monella eri tavalla. Haastattelun ongelmana on kuitenkin se, että niiden viesti voidaan tulkita väärin, koska kieli ei ole koskaan yksiselitteistä. Tutkijan tehtävänä onkin poimia ”rivien välistä” tutkimuksen kannalta oleellisia asioita. Kysymystyyppi määrittelee sen puhutaanko lomake-haastattelusta, teemahaastattelusta vai syvähaastattelusta. Haastattelu voidaan toteuttaa strukturoidun kyselylomakkeen avulla, jossa on ennalta määritellyt kysymykset ja vastaus-vaihtoehdot annetaan valmiina struktuurina, tai avoimien kysymysten avulla spontaanisti määrittyvin kysymyksin, sekä erilaisin variaatioin niiden välillä. (Kananen 2014, 70–77.)

Teemahaastattelussa tutkijan tavoitteena on saada ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä, johon liittyy aina ihminen ja ihmisen toiminta. Siinä tutkija on asettanut teemat, mistä hän haluaa saada tietoa. Teemat ja tarkentavat kysymykset antavat tutkijalle ymmärrystä ja tietoa asiasta. Teemahaastattelusta saatujen vastausten kautta tutkija pyrkii rakentamaan yksityiskohdista kokonaiskuvaa. Teemahaastattelussa haastateltava voi kertoa vapaasti tutkittavasta ilmiöstä. Teemahaastattelussa tutkijalla täytyy olla kuitenkin etukäteen jonkinlainen käsitys tutkittavasta ilmiöstä, jotta hän voi laatia haastattelun teemat. Teemahaastattelussa kysymykset ovat usein avoimia ja niihin on mahdollista esittää jatkokysymyksiä. Kysymysten avulla on tarkoitus saada syvennettyä tutkittavan ilmiön ymmärtämistä. Puolistrukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa on strukturoidun lomakehaastattelun piirteitä, mutta se sisältää avoimia kysymyksiä. Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haastateltaville esitetään samat kysymykset samassa järjestyksessä. Tämän tarkoitus on, että haastateltavat käsittävät kysymykset samoin. Puolistrukturoidussa haastattelussa vastausvaihtoehtoja ei kuitenkaan anneta valmiiksi. (Kananen 2014, 70–77. 88; Eskola & Vastamäki 2010, 26–28.)

Opinnäytetyömme haastattelumuodossa yhdistyvät sekä teemahaastattelun, että puolistrukturoidun lomakehaastattelun piirteet. Haastattelulomakkeen teemat pohjautuvat opinnäytetyömme teoreettisesta perustaan ja tutkimuskysymyksistä esille nousseisiin teemoihin. Opinnäytetyömme haastattelulomaketta laatiessa totesimme, että saadaksemme mahdollisimman laajasti tietoa tutkimuskysymyksiämme varten, kysymysten tulee olla avoimia ja mahdollistaa hyvin vapaamuotoinen vastaaminen kysymyksiimme. Haastattelukysymykset on laadittu avoimina lomakkeelle ja ne toistuvat kaikille osallistujille samassa teemojen kautta jakautuvassa järjestyksessä.

Aineistonkeruumenetelmämme oli tehdä puolistrukturoitu teemahaastattelu yhteistyökumppanillemme päiväkotit TähtiVekaran henkilökunnalle. Halusimme haastattelun kautta saada kokemuksellista tietoa varhaiskasvatuksen kenttätöiden sisältä tutkimuskysymystemme ja sitä tukevan teoreettisen aineistomme tueksi.

Opinnäytetyömme tarkoitus on palvella myös päiväkotit TähtiVekaran varhaiskasvatustyötä, tuomalla heille näkökulmia heidän kiusaamisen ehkäisy- ja puuttumisen suunnitelman päivittämiseen, joten peilaamme heiltä saamiemme kyselyvastauksia myös teoreettisen viitekehiksemme pohjalta. Puolistrukturoidulla teemahaastattelulla tarkoitamme lomakemuotoisen kyselyn avulla toteutettua haastattelua, jossa kysymykset ovat kaikille samat ja samassa järjestyksessä, kysymykset ovat myös avoimia, ja haastateltavat vastaavat niihin kirjallisesti, anonyymisti ja omasanaisesti.

Olemme laatineet opinnäytetyötämme varten haastattelulomakkeen jonka lähitimme päiväkotit TähtiVekaran henkilökunnalle sähköpostitse. Vastausaikaa annoimme heille reilut kolme viikkoa, jonka jälkeen haimme haastattelulomakkeet vastauksineen analysoitaviksi.

Teoreettinen viitekehys opinnäytetyössämme perustuu kiusaamisen vastaisen, siihen puuttuvan ja sitä ehkäisevän turvallisen varhaiskasvatusympäristön muodostumisen merkitykseen, sekä varhaiskasvattajan merkitykseen turvallisen varhaiskasvatusympäristön luojana.

Ennen tutkimusaineistonsa analysointia tutkija tarvitsee tutkimuskysymysten ja haastattelukysymysten lisäksi lisää kysymyksiä tutustuessaan samaansa aineistoon. Opinnäytetyötä tehdessä on pidettävä erillään nämä erilaiset ja eritasoiset kysymykset. Ennen varsinaista analysointia aineistoa luokitellaan, järjestellään ja siihen tutustutaan. Aineistoon tutustuminen, sen järjestely ja luokittelu luovat pohjaa aineiston kanssa käytävälle keskustelulle ja teemojen muodostamiselle. Erilaisille ja eritasoisille kysymyksille on jokaiselle oma käyttötarkoitus opinnäytetyön edetessä. (Kananen 2014,34.)

Aineistoon tutustuminen ja siitä löytyvien teemojen tulkitseminen mahdollistavat tulosten vertailun aikaisempiin aihetta käsitteleviin tutkimuksiin ja teoreettisiin keskusteluihin. Näin tutkimuksen tuloksena ei ole se, että aineisto olisi tulkittu loppuun saakka ja tultu johonkin tulokseen, vaan aineistoon saa jäädäkin uusia

tulkintamahdollisuuksia. Näin kunnioitetaan aineiston itsenäisyyttä ja tyhjenty-mättömyyttä. (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 10–13.)

Laadullista tutkimusta tehdessä ja analysoidessa on tavallista, että aineisto ja tutkimusongelma käyvät vuoropuhelua keskenään. Laadullisen tutkimuksen ai-neistosta ei löydy yleensä suoria vastauksia alkuperäiseen tutkimusongelmaan vaan tarvitaan erilaisia analyttisiä lisäkysymyksiä, jotka syntyvät aineistoon tu-tustuttaessa. Aineisto voi kuitenkin kertoa siitä, mitä siltä on hyödyllistä kysyä. Laadullisen tutkimuksen ajatus on löytää aineistosta jotain uutta. Tutkijaa voivat kiinnostaa tutkimukseen osallistuvien tavat antaa merkityksiä asioille, sekä niissä nähtävät yhteneväisyydet ja erot ja mistä nämä johtuvat. Käytännössä aineistoa analysoidessa aineistoa luetaan aina uudelleen ja uudelleen, pohtien tekstiä, luo-kitellen siitä löytyviä asioita yhteneviin teemoihin, tulkiten ja teoretisoiden sitä. Näin aineistosta saadaan muodostettua erilaisia käsitteitä, jotka yhdistyvät teori-aan. Haastattelumenetelmää käyttäessä aineiston taakse ei voi piiloutua, eikä sitä saa jättää kertomaan itse itsestään, vaan tutkijan tehtävä on analysoida sitä ja saada uusien kysymysten kautta siitä esiin jotain sellaista, mitä aineistossa ei välttämättä ole suoraan sanottu. Aineistoa luokitellessa onkin pidettävä mielessä tutkimuksen laajempi kokonaisuus ja tutkimukselle asetettu lähtökohta ja oletus. (Ruusu-vuori ym. 2010, 13–19; Rantala 2001, 92.)

Aloitimme opinnäytetyön aineiston analysoinnin lukemalla saamamme aineiston läpi. Kuten Ruusuvuori ym. (2010,15) toteavat, laadullisen tutkimuksen aineis-tosta ei löydy välttämättä suoria vastauksia tutkimusongelmaan. Näin meidänkin aineistossa oli. Kävimme aineistoa systemaattisesti läpi lukien sitä ja etsien yh-teneväisyyksiä aineiston sisällä. Peilasimme aineistoa sekä teoreettisen viiteke-hyksemme, että tutkimuskysymystemme valossa ja jaoimme aluksi aineistomme sen perusteella teemoihin. Teemoihin jako jakaa aineistoa ensin laajempiin osa-alueisiin, edeten aina laajoista teema-alueista uusien jakojen kautta pienempiin teema-alueisiin. Sisällöllisesti aineiston jako koodien perusteella omiin tee-moihinsa tarkoittaa aineiston tulkintaa (Rantala 2001, 93–94).

Ensimmäiset teemat jakautuivat työssämme suoraa lomakehaastattelussa kysymiemme kysymysten ja niiden alle koottujen vastausten mukaan. Tämän jälkeen jaoimme (koodasimme) aineistoa tiiviimpiin teemoihin sen mukaan, mitkä haastattelukysymyksistä liittyivät kuhunkin tutkimuskysymykseemme ikään kuin alakäsitteinä. Aineiston jako tai koodaus tapahtui yksinkertaisesti siten, että aineiston tekstiä lukien tulkitsimme jokaisen vastauksen kuhunkin teemaan sopivaksi ja siirsimme sen tämän teeman alle kuuluvaksi. Sen jälkeen lähdimme käymään aineistoa läpi pelkkien tutkimuskysymysten pohjalta siten, että etsimme aineistosta vastauksia kysymyksiin mitä ja miten aineisto kertoo tutkimastamme kohteesta, eli miten vastaukset linkittyvät tutkimuskysymystemme alle. Koodasimme myös nämä aineiston osat omiin teemoihinsa.

Aineistoa analysoidessa tarkoitus on kehittää aineistosta käsitteitä tai tarkentaa aikaisempia käsitteitä ja käydä läpi käsitteiden välistä suhdetta. Laadullisen tutkimuksen aineiston analysoinnissa tutkijalla on usein ennakkokäsitys siitä, mitä käsitteitä ja esiolettamuksia aineistoon liittyy. (Rantala 2001, 94.) Teoriapohjaisten esiolettamusten, käsitteiden ja aineiston tulkinnan kautta työstimme vaihteittain kokonaisuutta, jossa jokaisen tutkimuskysymyksemme kohdalle poimimme aineistosta merkittäväksi nousevia asioita. Tulkinta johonkin teemaan kuuluvaksi tapahtui analysoidessa puhtaasti siten, että totesimme kustakin kirjoitetusta vastauksesta sen kuuluvan aina tiettyyn aihekokonaisuuteen. Haastattelun vastaukset jakautuivat siis siten, että jotkut aineiston osat kuuluivat useamman eri käsitteen ja teeman alle, pitäytyen kuitenkin aina asiayhteydessään. Aineiston tulkinnassa ja analysoinnissa tutkimuskysymystemme kannalta merkittävyyteen vaikutti teoreettisen viitekehiksemme lisäksi, ilmeisinä, useissa vastauksissa toistuvat teemat, jotka joko tukivat työmme teoreettista viitekehystä tai poikkesivat siitä.

2.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Olemme koko opinnäytetyöprosessin ajan pitäneet mielessä tieteelliselle tutkimukselle määritetyt hyvän tieteellisen käytännön keskeiset lähtökohdat. Näitä lähtökohdita ovat muun muassa se, että tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä,

yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Hyviin tieteellisiin käytänteisiin kuuluu myös, että tiedonhankinta- tutkimus- ja arviointimenetelmät sekä tulosten julkistaminen ovat eettisesti kestäviä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002, 384–394.) Olemme myös ottaneet huomioon näiden hyvän tieteellisen käytännön mukaisten lähtökohtien pohjalta muiden tutkijoiden aikaisemmat työt ja viittaamme lähde-merkinnöin heidän töihinsä. Olemme myös hankkineet tarvittavat tutkimusluvut ja tehneet toimeksiantosopimuksen yhteistyökumppanimme kanssa. Olemme opinnäytetyössämme huomioineet yhteistyökumppaniltamme yksityiskohdista tulleet toiveet, muun muassa haastatteluvastausten anonyymius ja aikataulu tietyiltä osin. Olemme myös sopineet ennen opinnäytetyömme alkua ja sen edetessä opinnäytetyömme oikeuksista, velvollisuuksista, vastuista, käyttöoikeuksista ja aineistojen hävittämisestä.

Tieteen etiikalla tarkoitetaan erilaisten eettisten kysymysten tarkastelua, jotka nousevat esille sekä tutkimuksen suunnittelun, menetelmien valinnan, aineiston kokoamisen, aineiston luokittelun ja sen julkaisemisen vaiheessa, tai jotka jollain muulla tapaa liittyvät tutkittavan asian erityislaatuun (Pietarinen & Launis 2002, 46). Olemme opinnäytetyötä tehdessämme pohtineet niitä eettisiä valintoja, mitä liittyy opinnäytetyömme aineiston keräämiseen ja käsittelyyn. Tiedostimme, että opinnäytetyömme aihe ja henkilökohtaisten kokemusten jakaminen voivat herättää kyselyyn vastaajissa arkuutta kertoa asioista, jos kertomista ei voi tehdä täysin anonyymisti. Haastattelulomakkeen itsenäinen täyttö mahdollistaa sen, että jokainen haastateltava voi antaa juuri sen määrän tietoa mitä kukin heistä on henkilökohtaisesti valmis opinnäytetyöhömmme antamaan.

Pohdimme myös opinnäytesuunnitelmaa tehdessä, onko eettisesti oikein kiinnittää tarkoituksellisesti huomio varhaiskasvattajien osuuteen kokonaisvaltaisesti turvallisen varhaiskasvatusympäristön luomisessa ja kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Tiedostimme, että aiheemme voi käsittää myös siten, että ikään kuin syyllistäisimme varhaiskasvattajia. Tämä ei ole kuitenkaan ollut tarkoituksemme opinnäytetyötä tehdessämme. Emme etsi opinnäytetyössämme syyllisiä kiusaamisilmiön takaa, vaan painotamme opinnäytetyön teorian siten, että kiusaamisen

ennaltaehkäisyn mahdollisuudet nousisivat näkyviin varhaiskasvattajan henkilökohtaisen ammatillisen kasvun tueksi ja varhaiskasvatuksen arkeen vietäväksi.

Opinnäytetyössämme tarkastelemme vain pientä joukkoa, eli yhden päiväkodin henkilökunnalta saamia vastauksia kyselyymme, joten johtopäätöksiä ei voida mielestämme yleistää. Voimme kuitenkin peilata aineistoamme teoreettiseen tietoon sekä aiempiin tutkimuksiin. Teoreettinen tieto kulki hyvin pitkälle käsi kädessä analysoitavan aineistomme kanssa.

Lähestymistapamme on tapaustutkimuksellinen ja tarkoituksena tutkia juuri TähtiVekaran päiväkodin kiusaamisen ehkäisyyn- ja puuttumiseen liittyvää toimintaa päiväkodin arjessa. Tutkimukseen osallistui TähtiVekaran henkilökunnasta lähes kaikki, joten kyselyiden vastaukset kuvastavat hyvin heidän tämän hetken ajatuksia, näkökantoja sekä kokemuksia kiusaamisen ehkäisevästä työstä. Tutkimuksen reliabiliteetti eli voisiko tutkimuksen toistaa, riippuu paljon muuttuvista, ulkoisista tekijöistä. Henkilökunta on voinut saada esimerkiksi koulutuksen kautta lisää tietoa ja uusia toimintamalleja. Henkilökunta voi vaihtua tai yhteisissä arvoissa voi tapahtua muutoksia. Nämä voisivat olla vaikuttamassa tutkimuksen tulosten toistuvuuteen. Tämä opinnäytetyö käsittelee päiväkodin tilannetta kyselyn tekohetkellä. Yhtä lailla myös kiusaamisen ehkäisyyn- ja puuttumisen suunnitelmaa tulisi päivittää tietyin aikaväleillä, jotta se vastaisi tilannetta, tavoitteita, toimintamalleja sekä puuttumisen keinoja juuri sillä hetkellä, siinä ympäristössä ja niiden perheiden, lasten sekä henkilökunnan kanssa. Tutkimuksen validiteetti toteutuu saamamme aineiston perusteella, eli saimme aineiston perusteella vastaukset tutkimuskysymyksiimme.

Haastattelulomake oli avoin, joten sen analysointi perustuu pitkälle myös meidän opinnäytetyön tekijöiden analyysiin saamastamme aineistosta. Myöskin se, miten vastaajat ymmärtävät kysymykset ja paneutuvat niiden vastaamiseen vaikuttaa mielestämme saatuihin tuloksiin sekä aineiston luotettavuuteen. Olemme pyrkineet käsittelemään aineistoa puolueettomasti ja löytämään siitä oleelliset asiat käymällä kumpikin erikseen aineiston läpi, jonka jälkeen kävimme yhdessä läpi

ja kokosimme tekemämme johtopäätökset. Olimme kiinnittäneet aineistossa huomiota samoihin asioihin ja teemoihin.

Päiväkoti TähtiVekaran henkilökunnasta kaksitoista osallistui kyselyhaastatteluumme. Haastattelun aikaan päiväkodissa työskenteli johtajan lisäksi neljä lastentarhanopettajaa, kymmenen lastenhoitajaa ja yksi päiväkotiapulainen. Koska kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa on tärkeää, että henkilökunnasta kaikki ottavat omalta osaltaan vastuun kiusaamista ehkäisevästä, kokonaisvaltaisesti turvallisesta varhaiskasvatusympäristöstä, emme halunneet eritellä vastaajien ammattinimikkeitä. Näin ollen emme kyselleet vastaajien ammatillisia taustoja, koska mielestämme se ei ollut oleellista tulosten analysoinnin kannalta.

Osa vastaajista oli vastannut kysymyksiimme todella laajasti ja kattavasti koko haastattelun osalta ja osassa vastauksissa yksittäisiin kysymyksiin oli vastattu hyvin lyhyesti. Nämä mahdollisuudet olimme antaneet jo opinnäytetyösuunnitelmaa laatiessa ja keskustellessamme päiväkotia TähtiVekaran henkilökunnan kanssa haastattelun toteutusmuodosta.

3 KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY OSANA TURVALLISTA VARHAISKASVATUSYMPÄRISTÖÄ

3.1 Turvallisen oppimisympäristön muodostuminen

Varhaiskasvatuksessa korostuu kasvatusvastuu. Ammatillisessa varhaiskasvatuksessa perustehtävänä on lapsen kasvattaminen, hoitaminen, ohjaaminen ja opettaminen. Varhaiskasvatuksen toimintaa Suomessa ohjataan laeilla, asetuksilla, suosituksilla, ohjeilla ja erilaisilla linjauksilla. Yksi varhaiskasvatuksen tärkeimmistä perusasioista on turvallisuus. Turvallisuudella tarkoitetaan yksilön kokemaa tunnetta siitä, että hän selviää varmuudella tämän hetkisestä ja tulevista tilanteista. Laissa lasten päivähoitosta (19.1.1973/36, 2a §) on asetettu vaatimus lapsen kasvulle ja kehitykselle suotuisasta kasvu- ja oppimisympäristöstä. Jotta lapsi voi käyttää voimavarojaan häneltä odotettavaan toimintaan, varhaiskasvattajan vastuulla on luoda hänelle sen mahdollistava kasvu- ja oppimisympäristö. Tämä pätee myös kasvattajan omaan toimintaan, eli myös kasvattaja tarvitsee työssään riittävän turvallisuuden tunteen, voidakseen hoitaa työnsä hyvin. (Hurme & Kyllönen 2014, 23–27.)

Kiusaamisen ehkäisemiseen liittyy oleellisesti oppiminen, laadukas peruspedagogiikka sekä monipuolinen oppimisympäristö. Oppimisympäristö käsittää fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kognitiivisen sekä emotionaalisen ympäristön, jossa lapsi toimii, kasvaa ja kehittyy. Jos lapsi elää laadullisesti niukassa oppimisympäristössä, hänellä on isompi riski altistua negatiiviselle käytökselle tai joutua kiusatuksi. Rikkaan oppimisympäristön sisällä lapsen kehitystä voi tukea monipuolisesti erilaisen toiminnan, oppimistyylien sekä tapojen avulla. Yksi tapa on tukea lapsen luovuutta, osallisuutta sekä mielenkiinnonkohteita. Innostava ja tukeva ilmapiiri on merkittävä osa hyvää oppimisympäristöä, jotta lapsi uskaltaa kokeilla ja ilmaista luovasti itseään. (Repo 2013, 189–190.)

Sosiaalinen ympäristö sekä vanhempien esimerkki edesauttavat lasta omaksumaan moraalikäsitteitä. Lapselle on tärkeä asettaa rajat ja luoda ympäristö, jossa toimii empaattisia aikuisia, jotka rakastavat ja kannustavat lasta. Aikuisen

on tärkeä ottaa huomioon lapsen sen hetkinen moraalinen kehitys sekä olla tukemassa ja ohjaamassa lasta toimimaan moraalisesti oikein. (Repo 2013, 162.)

3.2 Kiusaamisen määrittelyä

Kiusaamisen määrittelemisen auttaa ymmärtämään, miten ilmiö vaikuttaa lapsen normaaliin kehitykseen. On tärkeää, että lasten kanssa työskentelevillä aikuisilla on samanlainen käsitys kiusaamisesta, jotta kiusaamiseen puuttuminen olisi tasa-arvoista, toimivaa ja johdonmukaista. Usein kiusaaminen määritellään toistuvana, pidemmällä aikavälillä tapahtuvana ilmiönä. Lieviä, yksittäisiä tekoja ei siis tulisi nimetä kiusaamiseksi. Kiusaaminen on kuitenkin aina subjektiivinen kokemus, jota ei tulisi aliarvioida. Yksittäiset teot voivat olla kiusaamista, jos niillä tietoisesti tahdotaan aiheuttaa toiselle pahaa mieltä ja harmia. Kiusaamista tulisi tarkastella kokemuksen kautta, eikä tekojen mukaan, sillä subjektiiviset kokemukset eri lapsilla vaihtelevat. Yksittäisten tekojen muuttumista kiusaamiseksi voi olla kuitenkin vaikea havaita. Lapset käyttävät kiusaamis-sanaa monissa eri tilanteissa, joten on tärkeää, että aikuinen tuntee kiusaamisilmiön ja on sanottamassa lapsen tunteita sekä kokemuksia, jotta kiusaajan sekä kiusatun leimaamiselta voitaisiin välttyä. Kiusaamisesta puhutaan silloin, kun se tapahtuu tietoisesti, tarkoituksena aiheuttaa toiselle pahaa mieltä toistuvasti. Kiusaamisen taustalla on vallan ja statuksen tavoittelu, minkä vuoksi kiusaaminen liittyy oleellisesti ryhmän valtasuhteisiin. Lasten väliseen kanssakäymiseen kuuluu myös riitoja ja konflikteja, jotka eivät ole kiusaamista. Aikuisen tehtävä on puuttua kiusaamiseen ja varmistaa, ettei lasten välisistä loukkaavista tilanteista kehity kiusaamista. Ruotsissa koulukiusaaminen on vähentynyt, kun ongelman ytimeen, eli pienten lasten vertaissuhteissa tapahtuvaan kiusaamiseen on kiinnitetty huomiota. (Repo 2013, 16, 34–36.)

Kiusaaminen voi olla fyysistä, henkistä ja sosiaalista kiusaamista, ja tapahtua niin suorana kuin epäsuorana toimintana. Nykypäivänä kiusaamista tapahtuu myös sähköisissä viestimissä. Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan lyömistä potkimista, sulkemista johonkin huoneeseen tai tilaan, tavaroiden viemistä tai tuhoamista. Fyysinen kiusaaminen ilmenee suorana. Henkinen kiusaaminen voi ilmetä

haukkumisena, nimittelynä, uhkailuna tai kiristämisenä. Epäsuora henkinen kiusaaminen on pahan puhumista takanapäin, juorujen levittämistä sekä eleitä, ilmeitä ja katseita, joita ulkopuolisten on vaikea havaita. Sosiaalisella kiusaamisella pyritään vaikuttamaan kiusatun ystävyys- ja vuorovaikutussuhteisiin. Sosiaalinen kiusaaminen ilmenee eristämisenä tai ryhmästä pois sulkemisena, sekä ystävyys-suhteiden manipulointina. (Hamarus 2012,38.)

Kiusaamiselle tyypillisiä piirteitä ovat toistuvuus, tietoisuus, vallankäyttö sekä ryhmäilmiö. Kiusaamisen riski kasvaa, jos lapsiryhmässä on aggressiivisesti käyttäytyviä lapsia, joiden käyttäytymistä ryhmä tai ympäristö tukee, sillä kiusaaminen on aina ryhmäilmiö. Suurimmassa vaarassa joutua kiusaamisen kohteeksi, ovat erityistä tukea tarvitsevat lapset. Heillä on Revon tutkimuksen mukaan kaksinkertainen riski syrjäytyä ryhmästä tai joutua kiusatuksi kuin muilla lapsilla. Laura Revon tutkimuksen mukaan erityistä tukea tarvitsevat lapset joutuvat helpommin kiusaaja-uhri asemaan ja heidät myös syrjäytetään ryhmästä herkemmin. Kasvattajan tulisikin tukea erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia mahdollisimman monipuolisesti. Erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta tuetaan inkluusiolla, jolla varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan erityistä tukea tarvitsevien lasten oikeutta kuulua tavallisiin yhteisöihin sen sijaan, että heidät sijoitettaisiin omiin erillisiin palvelujärjestelmiinsä. Inklusiiviset, kaikille yhteiset palvelut ja opetussuunnitelma mahdollistavat kaikkien lasten yhteisen toiminnan huomioiden kuitenkin lasten erilaiset taidot, tavoitteet ja ohjauksen tarpeet. (Repo 2013, 38, 138, 144–146; Alijoki & Pihlaja 2011, 265.)

Kiusaamista on vaikea huomata, sillä suurin osa kiusaamisesta tapahtuu hienovaraisesti sekä epäsuorasti. Epäsuora kiusaaminen näkyy esimerkiksi ryhmän ulkopuolelle sulkemisena, selän kääntämisenä tai tuijottamisena. Kiusaaja ei useinkaan pidä itseä kiusaajana, vaan se on hänelle tapa testata kiusatun reaktiota tai omaa asemaansa ryhmässä. Jos kiusattu kokee häneen kohdistetun toiminnan loukkaavaksi ja siitä aiheutuu pahaa oloa ja mieltä, on kyse kiusaamisesta. Kiusaamisesta on kyse myös silloin, kun loukkaava käytös kohdistetaan

kerta toisensa jälkeen samaan henkilöön. Kiusaamiselle on tyypillistä voimasuhteiden epätasapaino kiusatun sekä kiusaajan välillä, minkä takia kiusattu ei kykene suojautumaan kiusaamiselta. (Lämsä 2009, 60–61.)

3.3 Lapsen oikeus turvalliseen varhaiskasvatusympäristöön

Suomessa on tavallista, että alle kouluikäisten lasten perheissä molemmat vanhemmat ovat töissä. Enemmistö suomalaisista lapsista on kotihoidossa ensimmäisten kolmen vuoden aikana. Osa suomalaisista lapsista aloittaa kuitenkin päivähoiton suunnilleen vuoden ikäisenä ja valtaosa viimeistään kolmevuotiaana (Kalland 2011, 136).

Varhaiskasvatuksessa korostuu kasvatusvastuu. Ammatillisessa varhaiskasvatuksessa perustehtävänä on lapsen kasvattaminen, hoitaminen, ohjaaminen ja opettaminen. Varhaiskasvatuksen toimintaa Suomessa ohjataan laeilla, asetuksilla, suosituksilla, ohjeilla ja erilaisilla linjauksilla. Yksi varhaiskasvatuksen tärkeimmistä perusasioista on turvallisuus. Turvallisuudella tarkoitetaan yksilön kokemaa tunnetta siitä, että hän selviää varmuudella tämän hetkisestä ja tulevista tilanteista. Laissa lasten päivähoitosta (19.1.1973/36, 2a §) on asetettu vaatimus lapsen kasvulle ja kehitykselle suotuisasta kasvuympäristöstä. Jotta lapsi voi käyttää voimavarojaan häneltä odotettavaan toimintaan, varhaiskasvattajan vastuulla on luoda hänelle sen mahdollistava kasvu- ja oppimisympäristö. Tämä pätee myös kasvattajan omaan toimintaan, eli myös kasvattaja tarvitsee työssään riittävän turvallisuuden tunteen, voidakseen hoitaa työnsä hyvin. (Hurme & Kyllönen 2014, 23–27.)

Turvallisuus ja luottamus rakentuvat jo varhaisessa vuorovaikutuksessa omien vanhempien kanssa taaten lapselle hyvän kasvun sekä kehityksen. Perusluottamus laajenee portaittain elinpiirin sekä yhteisöjen laajetessa. Toimintaa suunnataan lasten kasvun tukemiseksi erilaisten säädösten, poliittisen ohjauksen, rakenteiden sekä rahoituksen kautta. Säädöksillä pyritään takaamaan lasten hyvinvointi, terveellinen kasvu ja kehitys sekä turvallinen kasvuympäristö. Hyvinvointia

tulee suojella, koska sillä on suuri merkitys lapsen kehitykseen, kasvuun ja oppimiseen. Hyvinvointi ja kasvuturvallisuus voivat vaarantua esimerkiksi kiusaamisen takia. (Hamarus 2012, 85–86.)

Kiusaaminen määrittyy esiopetuksen opetussuunnitelmassa turvalliseen oppimisympäristöön sekä käsitykseen kiusaamisesta. Turvallisen oppimisympäristön luominen sekä lasten ohjaaminen pois kielteisestä käytöksestä ovat osa kiusaamisen ehkäisevää työtä. Lisäksi varhaiskasvatuksessa on otettava huomioon kiusaaja ja hänen oikeudet. Myös kiusaajalla tulisi olla oikeus saada ohjausta kehittää itsehillintää ja uudenlaisia toimintatapoja kiusaamisen tilalle. (Repo 2013, 29.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa on määritelty alle 18-vuotiaille lapsille kuuluvat oikeudet, joiden toteutus on valtioiden vastuulla. Lasten oikeuksien sopimus sisältää neljä periaatetta: syrjimättömyyden, lapsen edun huomioimisen, elämän ja kehittymisen oikeuden sekä lapsen näkemyksen huomioimisen periaatteen. Jokainen periaate on erittäin tärkeä lapsen turvallisen kasvun kannalta. Valtiot sekä jokainen aikuinen ovat velvollisia noudattamaan lasten oikeuksia. (Hamarus 2012, 86.)

Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989) sisältää oikeuden kansalaisuuteen, opetukseen, terveydenhoitoon sekä oikeuden olla kehitystasonsa mukaisesti vaikuttamassa itseä koskeviin asioihin. Yleissopimus on tullut suomessa voimaan 1991. Yleissopimuksen 19. artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sopineet suojelevansa lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta, pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä, välinpitämättömältä ja huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä, hyödyntäen lainsäädännöllisiä, hallinnollisia, sosiaalisia ja koulutuksellisia toimia. (Finlex, 60/1991, hakupäivä 28.1.2015.)

Lapsen oikeus turvalliseen kasvu ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun on turvattu lastensuojelulailla (13.4.2007/417). Laissa on lisäksi säädetty ehkäisevästä lastensuojelusta, jonka tarkoitus on edistää ja turvata lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea

vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelutyötä tehdään opetuksen avulla, nuorisotyössä, päivähoitossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Laki sisältää kohdan myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisestä ohjaten viranomaisten toimintaa. Laki on ylivertainen suhteutettuna muuhun lainsäädäntöön. (Hamarus 2012, 87.)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) velvoittaa lasten ja perheiden kanssa toimivia viranomaisia tukemaan vanhempia ja huoltajia lasten kasvatuksessa, sekä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain ja tarvittaessa ohjaamaan lapsi ja perhe lastensuojelun piiriin (Finlex, Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, hakupäivä 28.1.2015).

Kiusaamisen ehkäisemiseen liittyy oleellisesti oppiminen, laadukas peruspedagogiikka sekä monipuolinen oppimisympäristö. Oppimisympäristö käsittää fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kognitiivisen sekä emotionaalisen ympäristön, jossa lapsi toimii, kasvaa ja kehittyy. Jos lapsi elää laadullisesti niukassa oppimisympäristössä, hänellä on isompi riski altistua negatiiviselle käytökselle tai joutua kiusatuksi. Rikkaan oppimisympäristön sisällä lapsen kehitystä voi tukea monipuolisesti erilaisen toiminnan, oppimistyylien sekä tapojen avulla. Yksi tapa on tukea lapsen luovuutta, osallisuutta sekä mielenkiinnonkohteita. Innostava ja tukeva ilmapiiri on merkittävä osa hyvää oppimisympäristöä, jotta lapsi uskaltaa kokeilla ja ilmaista luovasti itseään. (Repo 2013, 189–190.)

Sosiaalinen ympäristö sekä vanhempien esimerkki edesauttavat lasta omaksumaan moraalikäsitteitä. Lapselle on tärkeä asettaa rajat ja luoda ympäristö, jossa toimii empaattisia aikuisia, jotka rakastavat ja kannustavat lasta. Aikuisen on tärkeä ottaa huomioon lapsen sen hetkinen moraalinen kehitys, sekä olla tukemassa ja ohjaamassa lasta toimimaan moraalisesti oikein. (Repo 2013, 162.)

3.4 Lapsen hyvinvointi ja turvallisuus

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005) mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Tämän edistämiseksi lapsi tarvitsee perustarpeidensa, toimintakykynsä ja terveytensä vaalimista. (Stakes, oppaita 56, 2005, hakupäivä 20.2.2015.)

Hyvinvointi koostuu kolmesta yhteen lomittuvasta osasta; fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta. Psyykinen eli henkinen hyvinvointi alkaa muodostua syntymästä saakka. Psyykinen hyvinvointi koostuu totuudenmukaisesta minäkuvasta, riittävästä itsetunnosta, itsetuntemuksesta sekä mielenterveydestä. Sosiaalinen hyvinvointi liittyy läheisesti psyykkiseen hyvinvointiin. Sosiaalinen hyvinvointi merkitsee taitoa liittyä ja kuulua yhteisöihin sekä olla vastavuoroisissa vuorovaikutussuhteissa omana itsenään niin ihmisten kuin ryhmien kanssa. Hurme ja Kyllönen (2014,29) selvittävät, että henkisen turvallisuuden voidaan katsoa käsittävän niin sosiaalisen, psyykkisen kuin pedagogisenkin turvallisuuden. Näiden lisäksi henkisellä turvallisuudella voidaan tarkoittaa myös fyysisen ympäristön psyykkistä puolta, johon vaikuttavat omalta osaltaan ilmapiiri ja aikuisen toiminnan johdonmukaisuus sekä ennustettavuus. Kiusaaminen tuhoaa yksilön hyvinvointia ja vahingoittaa syvästi. (Hurme & Kyllönen 2014,29; Hamarus 2012,89.)

Lapsen hyvinvoinnin rakentamisessa ja tukemisessa korostuu vanhempien merkitys. Aikuisen vastuu on sitä suurempi, mitä pienempi lapsi on kyseessä. Iän ja kehityksen myötä lapsen hyvinvointia ovat tukemassa myös yhteiskunnan rakenteet sekä viranomaiskasvattajien verkosto, jonka tarkoitus on turvata lapsen kasvu ja hyvinvointi. Vanhempien ja moniammatillisen henkilöstön vuorovaikutteinen yhteistyö on tärkeää, jotta lapsen kasvu ja hyvinvointi voitaisiin turvata toimimalla yhtenäisesti kasvatuskysymyksissä. (Hamarus 2012, 89–90.)

Sääntöjen ja rajojen asettamisen tarkoitus on turvata lapsen kehitys, sekä opettaa hänelle asioita, jotka ovat hyväksyttäviä ja ei- hyväksyttäviä. Rajojen avulla lapsi oppii hallitsemaan paremmin itseään ja omaa käytöstään. Rajat perustuvat vuorovaikutuksessa esiintyvään vallankäyttöön lapsen ja aikuisen välillä. Aikuisen tulee kunnioittaa lasta ja käyttäytyä johdonmukaisesti käyttäessään valtaa. Aikuisen on tärkeä varmistaa, että lapsi tietää mitä häneltä odotetaan, ja näyttää hänelle miten tilanteessa tulee toimia. Aikuisen tulee olla

läsnä ja havainnoida asettamia rajoja sekä pitää huolta siitä, että jokaisella lapsella on turvallinen olo. Lapsella on tarve saada tuntee olevansa rakastettu ja hyväksyty sekä aikuisten, että toisten lasten keskuudessa. Lapsella on myös tarve tulla ymmärretyksi. Hänellä on oikeus reiluuteen, apuun ja auttamiseen, leikkiin ja leluihin sekä siihen, että hänen perustarpeisiinsa vastataan. Jos lapselta puuttuu joku hänen perusoikeuksistaan, hän todennäköisesti käyttäytyy kielteisesti. Tämän takana on epäluottamus siihen, että hänen tarpeisiinsa vastattaisiin. Säännöt, rajat ja niiden valvominen varmistavat lapselle tunnetta siitä, että toiminta on oikeudenmukaista ja hänestä välitetään. Lämmin vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä on yleensä riittävä keino turvallisuuden tunteen luomiseksi oppimistilanteissa. Lämmin vuorovaikutus voi sisältää jakamatonta huomiota, lempeää kosketusta tai tarpeeksi katsekontakteja. (Repo 2013, 151–154, 167–170; Hurme & Kyllönen, 130.)

3.5 Kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelmaa

Suomessa ei ole alle kouluikäisille tarkoitettua selkeää toimintamallia kiusaamisen ehkäisemiseen. Kiusaamisen ehkäisy on usein osana päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmaa tai turvallisuussuunnitelmaa. On myös päiväkoteja, joissa on erillinen kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelma osana varhaiskasvatuksen suunnitelmaa. Materiaalin laatiminen varhaiskasvatuksen puolelle on haastavaa, sillä alle kouluikäisten lasten kohdalla kiusaamisen vastainen työ on ennaltaehkäisevää ja se perustuu taitojen opettamiseen lapselle arjen tilanteissa. Koska jokainen lapsi ja aikuinen on yksilönä erilainen, vuorovaikutustilanteisiin ei ole yhtä ainoaa vaihtoehtoa. Ongelmiin tulee puuttua siinä kontekstissa, missä kiusaaminen tapahtuu ja löytää tilanteeseen parhaiten toimiva strategia. (Repo 2013, 218–219.)

Jo ennen kuin kiusaaminen alkaa, kannattaa kiinnittää huomiota sosiaalisen hyvinvoinnin kehittämiseen. Yhteisössä on hyvä keskustella yhdessä kiusaamisesta sekä niistä asioista, jotka vaikuttavat hyvinvointiin. Jokaisella kasvattajalla tulisi olla tiedossa, millä keinoin kiusaaminen tehdään näkyväksi ja miten toimitaan kiusaamisen lopettamiseksi. Menettelytapoihin on helpompi sitoutua, kun ne

on sovittu yhdessä. Sosiaalista hyvinvointia voidaan alkaa rakentamaan pitkäjänteisesti, kun menettelytavat ovat kunnossa. Sosiaalisen hyvinvoinnin tekijät jakaantuvat yksilöön liittyviin tekijöihin, sosiaaliin suhteisiin liittyviin tekijöihin sekä yhteisön toimintakulttuuriin ja ilmapiiriin liittyviin asioihin. Yhteisö sekä yhteisöllisyys voivat hyvin, kun hyvinvointia rakentavat tekijät ovat kunnossa. (Hamarus 2012, 91–92.)

Ensisijaisesti kiusaamisen ehkäisyyn käytetään laadukasta pedagogiikkaa sekä aikuisen läsnäoloa leikissä. Suunnitelmien tekeminen ei saa milloinkaan mennä lasten kanssa olemisen edelle. Suunnitelma ei myöskään yksistään toimi kiusaamisen ehkäisijänä, jos sitä ei johdonmukaisesti noudateta arjessa. Kun henkilökunta on sitoutunut suunnitelmaan, on yhteinen työskentely kiusaamisen ehkäisemiseksi helpompaa. Suomessa kiusaamisen vastainen työ alle kouluikäisten kanssa perustuu pitkälle siihen, miten motivoitunutta varhaiskasvatushenkilöstö on työskentelemään asian eteen. Kiusaamisilmiöstä vastuuta tulisi kantaa jokaisen aikuisen, aina kiusaamisen synnystä sen puuttumiseen/katkaisemiseen asti. Puuttuminen on sitä tehokkaampaa, mitä varhaisemmassa vaiheessa se tehdään. Revon tutkimuksesta saamien tulosten perusteella suunnitelmalla on yhteys useisiin kiusaamista ehkäisevästi vaikuttaviin tekijöihin. (Repo 2013, 221–224.)

Kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelmaa laadittaessa on ensiarvoisen tärkeää, että kasvatushenkilöstö perehtyy kunnolla oman yksikön tilanteeseen sekä aiheeseen, ja jokainen sitoutuu noudattamaan suunnitelmaa. Suunnitelmassa voidaan käyttää ns. avainsanoja, jotka ovat jokaiselle tärkeitä. Avainsanat ovat tekemisen pohja ja ne löytyvät yhteisten keskustelujen ja näkemysten kautta. Yhtä tärkeä on pohtia sitä, millaisten tekojen avulla tavoitteisiin päästään. On tärkeä miettiä myös vanhempien ja lasten roolia suunnitelmassa. Kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelma tulee esitellä niin lapsille kuin heidän vanhemmilleenkin. Suunnitelmaan tulee kirjata selkeästi ja konkreettisesti kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen tavoitteet, sekä keinot ja kielletyt asiat. (Höistad 2003, 159–162.)

Suomessa Perusopetuslaki (2003) velvoittaa, että kouluissa sekä esiopetusryhmissä on kirjallinen kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelma. Suunnitelman tulee sisältää, miten oppilaita suojataan häirinnältä, väkivallalta sekä kiusaamiselta. Kunnalla on velvollisuus valvoa suunnitelman toimeenpanoa. Varhaiskasvatuksen puolella, esiopetusta lukuun ottamatta kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelmaa ei velvoiteta, mutta Revon tutkimuksen mukaan kiusaamiseen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelma selkeyttää ryhmän yhteisiä sääntöjä, ja edesauttaa kiusaamisen ehkäisyä sekä siihen puuttumista. Ryhmät kokivat kiusaamisen myös vähentyneen / loppuneen useammin kuin sellaisissa ryhmissä, joissa kirjallista suunnitelmaa ei ollut. Ryhmät joissa suunnitelma oli, kokivat voivansa kokeilla ja arvioida erilaisia pedagogisia ratkaisumalleja kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Varhaiskasvatuksessa kirjallisen kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelman laatiminen erillisenä, on varsin uusi toimintatapa. Varsinaista tutkimustietoa kirjallisen suunnitelman yhteydestä kiusaamisen vähenemiseen ei vielä ole. (Repo 2013, 94–95.)

3.6 Kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa

Yksittäisen lapsen kehityksen nimissä kiusaamisen ehkäisyyn on kiinnitettävä huomiota, ja kiusaamiseen on välttämätöntä puuttua. Pitkäjänteinen kiusaamista ehkäisevä toimintatapa korostuu erityisesti pienten lasten kanssa, sillä sen avulla voidaan vaikuttaa lasten hyvinvointiin sekä koulunkäyntiin myönteisesti. Kirves kiinnittää huomion erityisesti lasten vertaissuhteisiin, leikkiin sekä aggressiivisen käyttäytymisen kohtaamiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 44.)

Kiusaaminen pienten lasten keskuudessa eroaa koulukiusaamisesta siinä, että alle kouluikäisten kanssa tulee keskittyä ensisijaisesti kiusaamisen ennaltaehkäisyyn, kiusaamisen puuttumisen sijaan. Pienten lasten kohdalla on tärkeää varmistaa, ettei yksittäisistä tilanteista muodostu kiusaamistilanteita. Koulujen voimakkaat kiusaamiseen puuttumisen keinot, kuten kiusaamisen nollatoleranssi ja rangaistukset eivät sovi alle kouluikäisille, koska pienellä lapsella ei ole vielä kehittyneet empatian ja aggression hallinnan taidot, eikä moraali. Lisäksi alle kou-

luikäinen lapsi ei välttämättä kykene vielä hallitsemaan käytöstään. Alle kouluikäisten lasten kanssa pedagogiset ratkaisut työyhteisön sisällä on paras keino ehkäistä kiusaamista: puuttamalla lapsen käyttäytymiseen, sekä vallan käytön motiiveihin. Vallan käyttäjän tulisi saada apua oppiakseen toisenlaisia toimintamalleja. Kiusaamista tapahtuu vähemmän, mikäli päiväkotitoimi on tietoinen ja pedagogisesti valveutunut kiusaamisen suhteen. Kun aikuinen tiedostaa, ettei lapsi opi rankaisemalla, vaan kädestä pitäen opettamalla, voidaan ottaa käyttöön erilaisia pedagogisia menetelmiä, jotka tukevat lapsen taitojen kehittymistä. (Repo 2013, 13, 17, 163.)

On tärkeää, että päiväkotitoimi nähdään yhteiskunnassa paikkana, jossa kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puuttuminen aloitetaan varhain. Päiväkodin henkilökunnalla tulee olla tietoa ja osaamista toteuttaa laadukasta sekä pitkäjänteistä kiusaamisen vastaista työtä. Pienten lasten kohdalla puhutaan erityisesti preventiosta, mikä tarkoittaa kasvatuksen ja opetuksen avulla tehtävää työtä, jonka tavoitteena on ehkäistä kiusaamista. Kiusaamisen ehkäisemiseen varhaiskasvatusympäristössä ei ole valmista toimintamallia, vaan ehkäisy tapahtuu ensisijaisesti tietoisesti, laadukkaan peruspedagogiikan sekä johdonmukaisen toiminnan avulla. Lapsille on tärkeää opettaa yhteisiä pelisääntöjä sekä yhdessä toimimisen taitoja. Peruspedagogiikka tapahtuu varhaiskasvatuksen arjessa ja sen avulla sekä resurssien suuntaamisella pyritään kiusaamisen ehkäisyyn. Päiväkodin johtaja vastaa pedagogisesta johtamisesta sekä viimekädessä siitä, miten kiusaamisen vastaista työtä toteutetaan. (Repo 2013, 13, 98, 114.)

Päiväkodin johtajalla on suuri rooli kiusaamisen vastaisessa työssä, sillä hänen suhtautumisensa vaikuttaa arvokeskusteluihin sekä asiaan paneutumiseen. Johtajalla on vastuu siitä, että yhdessä sovittuihin arvoihin sitoudutaan. Kiusaamisen vastainen työ kannattaa ottaa huomioon resursseja laadittaessa, jotta asiaa voidaan työstää kunnolla (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 53).

Päiväkodissa vastuu kiusaamiseen puuttumisesta kuuluu varhaiskasvattajille. Kiusaamisen ennaltaehkäisy tarkoittaa puuttumista sekä jatkuvaa johdonmukaista kasvatustyötä sen eteen. Kiusaamisen ehkäisyyn on käytettävä useita eri

toimintatapoja. Yksi tärkein asia kiusaamisen ehkäisyssä on luoda yhteiset pelisäännöt ja sitoutua niihin. Sosiaalisten taitojen, itsetunnon sekä yhteishengen vahvistaminen ovat toimivia tapoja kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Ennaltaehkäisevä työ sekä varhainen puuttumisen kiusaamistilanteissa on tärkeää, koska sen avulla aikuiset antavat lapsille merkin siitä, että kiusaaminen ei ole hyväksyttävää. Lasten kanssa tulee päivittäin pohtia eettisiä ratkaisuja. Lasten tulee olla tietoisia yhteisistä pelisäännöistä ja heidän kasvuympäristönsä tulee olla sellainen, että jokaisella on turvallinen olo. (Lämsä (toim.) 2009, 79; Cantell 2010, 111.)

Lapsille on tärkeä kertoa, ettei kiusaamista hyväksytä. Lisäksi lasten tulee tietää, miten menetellä kiusaamistilanteissa. Kiusaamista voi osittain ehkäistä kertomalla kiusaamisen seurauksista tai käymällä kiusaamista läpi lasten kanssa piirtämällä, keskustelemalla sekä harjoittelemalla ystävyyden ja arvostuksen osoittamista toiselle. Lapset kunnioittavat enemmän yhdessä luotuja sääntöjä. Kun säännöistä sovitaan yhdessä lasten kanssa, myös lasten ja aikuisten välinen vastakkainasettelu häviää. Aikuisen tehtävä on päättää, millaisissa asioissa lapsi voi olla mukana vaikuttamassa. Lapselle tehtyjä lupauksia on tärkeä kunnioittaa, sillä siten lapsi oppii kasvamaan ihmiseksi, joka sitoutuu luvattuihin asioihin. Lasten tulee voida luottaa siihen, että aikuinen ottaa heidät vakavasti, jos he kertovat kiusaamisesta. Lasten näkemyksiin tulisi suhtautua samalla vakavuudella kuin aikuisten mielipiteisiin. (Vehkalahti 2007, 19, 36–37; Hamarus 2012, 26.)

Kiusaamisen ehkäisyllä pyritään lapsen hyvinvointiin opettamalla lapselle sosiaalisia taitoja toimia yhdessä vertaisten sekä ystävien kanssa. Rangaistus keinona ei auta lasta pääsemään tavoitteeseen, eikä kehitä lapsen moraalialta, tai kykyä asettua toisen ihmisen asemaan. Lapsi oppii käyttäytymään rangaistuksen pelossa aikuisen toivomalla tavalla. Erilaisten rauhoittumispaikkojen käyttö antaa lapselle negatiivisen leiman. Pöytäpuuhien käyttö rangaistuskeinona voi vaikuttaa lapsen mielenkiintoon ja motivaatioon tehdä samantyyllisiä tehtäviä. Pöytäpuuhia käytettäessä on tärkeää, että tilanne käännetään positiiviseksi rangaistuksen sijaan, jotta lapsi tuntee, että aikuinen tahtoo aidosti olla hänen kanssaan. Aikuisen on tärkeä vastata lasten tarpeisiin, ja antaa huomiota silloin, kun lapsi sitä tarvitsee. Huomioimatta jättäminen ei ole hyvä ratkaisu, sillä lapsi voi kokea

tulleensa torjutuksi, jolloin hän turhautuu. On tärkeä varmistaa tiedostaako lapsi mitä aikuiset häneltä odottavat, ja onko lapsella tarpeelliset taidot toimia odotusten mukaisesti. Kiusaamistilanteessa on oleellista, että lapsi ymmärtää toimintansa kiusaamiseksi ja hänellä on valmis toimintamalli kiusaamistilanteeseen, muutoin rangaistuksen käytöstä ei ole hyötyä. (Repo 2013, 150–155.)

Monipuolinen, haastava sekä kannustava opetus ja pedagoginen toiminta auttavat kiusaamisen ehkäisyssä. Lapsen taidot kehittyvät ja hän voi paremmin, kun opetuksessa on otettu huomioon ikätaso ja hän saa kokea onnistumisia. Otollisia hetkiä kiusaamiselle ovat vapaat oleilun hetket. Mikäli aikaa oleilulle on paljon, lapset turhautuvat helpommin ja tämä johtaa kaoottiseen ilmapiiriin sekä negatiiviseen vuorovaikutukseen, josta voi kehittyä kiusaamista. (Repo 2013, 163–165.)

Kiusaamisen vastaisessa työssä kasvattajan oppimiskäsitys on merkittävässä asemassa, sillä kiusaamista ehkäistään oppimalla ja opettamalla. Aikuisen tulee pohtia omaa toimintaansa, sekä havaintojaan lasten yksilöllisistä taidoista ja tarpeista, ja näiden perusteella valita lapselle paras opettamistapa. Kiusaamisen ehkäisyssä opettaminen sekä lapsen käyttäytymisen ohjaaminen tapahtuu tietoisesti. Käsitys lapsesta, lapsuudesta ja oppimisesta antavat suunnan kiusaamisen vastaiselle työlle. Lapsen subjektiivista kokemusta tulee kunnioittaa. (Repo 2013, 23, 25.)

Lapsilähtöinen kasvatus perustuu lapsen yksilöllisyyden kunnioittamiseen ja tarpeiden tunnistamiseen. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsen tarpeiden tulee olla toimintaa suunniteltaessa etusijalla. Laadukas varhaiskasvatus takaa lapselle turvallisen lapsiryhmän, jossa hän kykenee osallistumaan ryhmän toimintaan ja tuntemaan iloa oppimisestaan. Kun kiusaamiseen puututaan ajoissa, lapsen psykologinen, sosiaalinen ja fyysinen turvallisuus paranee. (Repo 2013, 15, 24.)

4 KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Kiusaamiseen puuttumisen keinot

Kiusaamiseen puuttuvia asiakirjoja ei varhaiskasvatuksessa ole, eikä kiusaamista mainita myöskään päivähoitolaissa, minkä vuoksi päivähoidon henkilöstön oma motivaatio kiusaamisen ehkäisyyn on merkittävässä asemassa. Tehokas kiusaamisen vastainen työ vaatii pitkäjänteistä ja johdonmukaista otetta päiväkodin henkilökunnalta. Tarve puuttua kiusaamiseen on noussut päiväkotien arjesta käsin. (Repo 2013, 28–29.)

Pienten lasten kanssa kiusaamiseen puuttumista on vaikea erottaa kiusaamisen ehkäisyyn menetelmistä, sillä kiusaamisen ehkäisy on puuttumista, sekä päinvastoin. Kiusaamiseen puuttumisessa käytetään samoja keinoja, kuin kiusaamisen ehkäisyssä. Oleellista kiusaamisen ehkäisyssä ja siihen puuttumisessa on aikuisten läsnäolo, sekä lasten ohjaaminen. Jokainen kiusaamistilanne on erilainen, minkä vuoksi yhtä oikeaa ratkaisumallia kiusaamistilanteisiin ei ole. Tilanteesta ja lapsesta riippuu, mikä on paras keino missäkin tilanteessa. Tämän vuoksi on tärkeä, että aikuinen on sensitiivinen, tuntee lapset ja on havaintojensa avulla tietoinen heidän toiminnastaan. Kiusaamisen selvittely vaatii aikaa, jotta lapsen käytökselle saadaan syy ja häntä voidaan tukea. (Repo 2013, 199–200.)

Ensisijaisesti kiusaamisen ehkäisyyn käytetään laadukasta pedagogiikkaa, sekä aikuisen läsnäoloa leikissä. Suunnitelmien tekeminen ei saa milloinkaan mennä lasten kanssa olemisen edelle. Suunnitelma ei myöskään yksistään toimi kiusaamisen ehkäisijänä, jos sitä ei johdonmukaisesti noudateta arjessa. Kun henkilökunta on sitoutunut suunnitelmaan, on yhteinen työskentely kiusaamisen ehkäisemiseksi helpompaa. Suomessa kiusaamisen vastainen työ alle kouluikäisten kanssa perustuu pitkälti siihen, miten motivoitunutta varhaiskasvatushenkilöstö on työskentelemään asian eteen. Jokaisen aikuisen tulisi kantaa vastuunsa kiusaamisilmiöstä; aina kiusaamisen synnystä sen puuttumiseen/katkaisemiseen asti. Puuttuminen on sitä tehokkaampaa, mitä varhaisemmassa vaiheessa se

tehdään. Revon tutkimuksesta saamien tulosten perusteella suunnitelmalla on yhteys useisiin kiusaamista ehkäisevästi vaikuttaviin tekijöihin. (Repo 2013, 221–224.)

Lapsen kasvun kannalta kiusaamiseen puuttuminen on arvokas teko. Mikäli kiusaajan tekoihin ei puututa, lapsi oppii mallin hallita sosiaalisia suhteita väärinlaisin keinoin, ja pahimmassa tapauksessa käyttää opittua mallia vielä aikuisena työpaikallaan. Jokaisen aikuisen tulisi tehdä töitä kiusaamisen lopettamiseksi ja puuttua heti kiusaamiseen. Luottamuksellinen toiminta nostaa yhteisön luottamusta aikuisiin, jolloin kiusaamisen kokemuksesta ja havainnoista uskalletaan kertoa. Kiusaamiseen puuttumisen tulee tapahtua jämäkästi, jotta tilanne ei pahene entisestään. On tärkeä tukea kiusattua puuttumalla kiusaamiseen, sekä sopimalla asian puhumisesta asianosaisille. Kiusaaminen pahenee, jos siihen ei puututa. Kiusaamisilmiöön on mahdoton puuttua, mikäli ongelma kielletään. Hyvä yhteisö on valmis selvittämään kiusaamisilmiön myöntämällä sen olemassaolon, ottamalla puheeksi, sekä puuttumalla asioihin. (Hamarus 2012, 19, 59.)

Esiopetus tapahtuu Perusopetuslain (Finlex, Perusopetuslaki 21.8.1998/628) puitteissa, joten esikoululaisia koskevat kurinpidossa peruskoululaisten kanssa yhtenevät lainmukaiset säädökset. Vuoden 2003 jälkeen Perusopetuslaki velvoitti, että jokaisella esiopetusryhmällä tulee olla kirjallinen suunnitelma kiusaamistilanteiden varalle. Suunnitelman tulee sisältää toimintaohjeet kiusaamistilanteiden varalle sekä suunnitelman siitä, miten kiusaamista pyritään ehkäisemään. Suunnitelmasta, yksikön toimintatavoista ja kiusaamisesta tulee keskustella myös lasten vanhempien kanssa. Myös varhaiskasvatusta koskeva laki olisi Revon mielestä tärkeä, sillä se poistaisi lasta alistavien rankaisumenetelmien käytön. Vaihtoehtoisesti puuttuminen kyseenalaisiin menetelmiin voitaisiin kirjata myös varhaiskasvatussuunnitelmaan. (Repo 2013, 30, 158.)

Laura Revon tutkimuksessa (2013) kiusaamiseen puuttumisessa käytettiin kiusaamisen käsittelyn yhteydessä yhteyden luomiseen, ja kuuntelemiseen pohjautuvia menetelmiä, kuten keskusteluja lapsen kanssa, kun hän on tehnyt väärin.

Tutkimuksen mukaan apuna käytettiin myös tunnekortteja. Kohtaamis- ja sovittelutilanteissa yleisin käytetty keino oli anteeksi pyytäminen. Aika monilla päiväkodeilla oli käytössä myös jäähypenkki, aikalisä tai muu eristäminen tilasta. Rankaiseminen on yleinen kiusaamiseen puuttumisen keino, mutta siitä ei koettu olevan apua. Tutkimuksen perusteella kiusaaminen oli yleisempää niissä paikoissa, joissa rangaistukset olivat kovemmat. Kiusaamista tapahtui useammin, jos lapset eivät saaneet osakseen kannustusta, eikä heidän yksilöllisistä tarpeistaan huolehdittu. Moni tutkimukseen osallistunut koki, että yhteiset pelisäännöt ja käytännöt puuttuivat niin ennaltaehkäisevässä työssä kuin kiusaamiseen puuttumis-sakin. (Repo 2013, 87–88; 93.)

Kiusaamiseen voidaan pelätä puuttua, jos ei tiedetä, miten kiusaamistilanteissa toimitaan. Aikuisten vastuulla on tehdä lapsille selväksi, että kiusaamista ei missään olosuhteissa sallita. Olemassa olevaa kiusaamista, eikä kiusatun ja kiusaajan roolia saa kuitenkaan tuoda esille koko lapsiryhmän edessä. Myöskään seuraamuksista ei saa käydä läpi kaikkien edessä. (Höistad 2003, 120–121.)

Kiusaamiseen on vaikea puuttua, jos aikuinen ei ole tietoinen siitä, mitä ryhmässä tapahtuu ja miksi. Aikuisen on oltava läsnä ja aidosti kuunneltava lasta, jotta hän voisi havaita kiusaamisen. Lapsille voidaan opettaa, että aikuisten osallistuminen ja läsnäolo on luonnollista. Lapsi tulee kertomaan asioista helpommin empaattiselle aikuiselle. Kiusaamisen puuttumisen jälkeen tilannetta on tärkeä tarkkailla systemaattisesti, jotta varmistetaan, että kiusaaminen on loppunut. Tilannetta tarkkailemaan voi nimetä yhden aikuisen, jonka vastuulla seuraaminen on. (Repo 2013, 202–204.)

Kiusaamisen puuttumisessa on tärkeä, että kaikki tapahtumat sekä yhteydenotot on kirjattu ylös. Kirjaamalla ylös pieniäkin tilanteita voidaan saada kiusaaminen näkyväksi. On tärkeä kirjata ylös jokainen tapahtuma: päivämäärä, läsnäolijat, tapahtuman kulku, ja kiusatun subjektiivinen kokemus; eli mikä merkitys kiusaamiseen liittyvällä teolla hänelle oli. Lapsen kertomaa ei missään vaiheessa saa vähätellä. Tapahtumista saadaan kirjaamisen avulla hahmotettua kokonaisuus.

Puuttumismenettelyt sekä seuranta kirjataan henkilökunnan toimesta, jotta pystytään varmistamaan kiusaamisen päätyminen. (Hamarus 2012, 62.)

4.2 Kiusaamisen käsittely lapsiryhmässä

Aikuisen tulee puuttua kiusaamiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, mikäli kiusattu kokee subjektiivisesti, että häntä on kiusattu, tai kiusatun ja kiusaajan välillä vallitsee valtaepätasapaino, jolloin kiusattu ei ole tasaveroinen puolustautumaan kiusaajaa vastaan. Valtaepätasapainolla tarkoitetaan kiusaajan suurempaa käytössä olevaa fyysistä, sosiaalista tai henkistä valtaa. Tilanne on selvitettävä aina, mikäli kiusaaminen on toistuvaa. Lisäksi subjektiivinen kokemus sekä valtaepätasapaino tulee ottaa huomioon selvitettäessä tilannetta. Mahdolliseen kiusaamiseen voidaan puuttua varhaisessa vaiheessa, mikä on helpompaa ja vaikuttavampaa puuttumista. (Hamarus 2012, 23–24.)

Yksi lasten ja nuorten kasvatuksen haasteista on havaita ja puuttua moninaiisiin kiusaamistilanteisiin. Kiusaaminen voi olla hyvin huomaamatonta, pienistä eleistä tai viesteistä koostuvaa, minkä vuoksi aikuisen ei ole aina helppo huomata kiusaamista. Kiusaamistilanteet voivat myös tapahtua silloin, kun aikuinen ei ole paikalla. Myös sivusta seuraavat lapset kärsivät kiusaamistilanteista, mutta eivät aina uskalla kertoa aikuiselle tai puuttua asiaan. Kiusaamisen seuraukset ovat vakavia kaikille kiusaamistilanteisiin osallisille ihmisille. Kiusaamiseen puuttuminen on aikuisen tehtävä, sillä lapsi ei kykene niin vaikeaan tehtävään ilman apua. Aikuisen on aina puututtava, mikäli lapsi tekee jotain kiellettyä, jotta lapsi ymmärtäisi tehneensä väärin. Rangaistuksen sijaan aikuisella tulisi olla myös muita toimintavaihtoehtoja. On tärkeää opettaa lasta kantamaan vastuu teostaan käymällä asiat läpi. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta käsittämään, miksi hänen toimintansa oli väärin. Aikuisen tulisi auttaa lasta pohtimaan, miten teon voisi korjata ja millä tavoin hän voi pyytää toiselta anteeksi. Oleellista on, että lapsi ymmärtää sen, mitä hän on pyytämässä anteeksi. Lapselle on hyvä kertoa, mitä kielteistä hänen teostaan on seurannut toisille ihmisille, niin hänen on helpompi ymmärtää sekä katua tekoaan. (Furman & ja Ahola 2012, 96–102; Cantell 2010, 107–108.)

Aikuisten on tärkeä ymmärtää kiusaamisilmiö ja keinot sen ehkäisyyn, ennen kuin kiusaamisesta puhutaan pienten lasten kanssa. Erityisesti kiusaaja- ja uhri-sanaa tulisi käyttää varoen, ettei kukaan lapsiryhmästä leimaannu. Kiusaajan leimaa on vaikea saada pois ja leimattu lapsi voi alkaa käyttäytymään häntä kohtaan tehtyjen olettamusten mukaisesti. Myös lapset oppivat leimaamaan ja ottamaan tietyn lapsen syntipukiksi joka tilanteeseen. Myös aikuisen on oltava varovainen, että ei leimaa lasta tietyn roolin mukaan. Kiusaajakaan ei kiusaa joka tilanteessa. Lasten on vaikea kertoa kiusaamiseen liittyvistä tapahtumista, minkä vuoksi aikuisen olisi tärkeä olla läsnä ryhmän toiminnassa. Aikuisen läsnäolo, sekä osallistuminen lasten leikkeihin, parantavat jokaisen lapsen osallisuutta ja myönteistä kokemusta vuorovaikutuksesta. Aikuinen kykenee myös toiminnallaan antamaan lapsille erilaisia vaihtoehtoja ryhmässä toimimiseen, sekä auttamaan leikkiin pyrkimisessä. (Repo 2013, 49–54; 134.)

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (2005) on toimintaperiaatteita, joita kasvattajat voivat käyttää työtapoina ennaltaehkäistessä kiusaamista. Kasvattajat voivat auttaa lapsen turvallisten ihmissuhteiden syntyä ja ylläpitoa. Hyvä ilmapiiri antaa lapsille osallisuuden sekä yhteisöllisyyden kokemuksen. On myös tärkeä auttaa lasta ottamaan huomioon toiset ihmiset. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 9.)

Kasvattajat pitävät tärkeänä, että lapset oppivat varhain harjoittelemaan lasten keskinäisten riitojen selvittämistä. Kaikilla lapsilla ei kuitenkaan ole riitojen selvittelyyn tarvittavia taitoja. Pienen lapsen on vaikea asettua toisen asemaan, koska hän ajattelee usein omien halujensa mukaisesti. Lapsille tulee ensin opettaa riitojen selvittämisen taito, ja harjoitella sitä yhdessä aikuisen kanssa, ennen kuin he osaavat harjoitella sitä keskenään. Riitojen selvittäminen vaatii taitoa ilmaista oma mielipiteensä, kuunnella muiden mielipiteitä, sekä tehdä kompromisseja. Kiusaamistilanteissa vastuu on aina aikuisella, eikä lapsi voi harjoitella tilanteita edes aikuisen avulla, sillä kiusaamistilanteet liittyvät vallankäyttöön ja johdonmukaiseen yhden lapsen liikkuma- ja toimintatilan minimoimiseen sekä puolustuskyvyttömään uhriin. (Repo 2013, 130–131.)

Ryhmässä tai yhteisössä jäsenet päättävät jo aikaisessa vaiheessa, miten suhtautuvat tilanteeseen; kiusattuun ja kiusaajaan. Ryhmän sosiaaliset suhteet ja roolit vakiintuvat, jos kiusaamisen annetaan jatkua pitkään. Kielteisen vuorovaihtuksen katkaiseminen varhaisessa vaiheessa estää kaikkein parhaiten kiusaamisen alkamisen, minkä vuoksi asioihin tulisi puuttua varhaisessa vaiheessa. Lähes kaikki lapset toivovat aikuisten puuttuvan kiusaamiseen ja tahtovat kiusaamisen loppuvan. Kiusaamisesta kärsivät myös sitä sivusta seuraavat. Vastuu ja velvollisuus puuttua kiusaamiseen ovat lainsäädännön mukaan aikuisilla. Vaikka aikuinen ei olisi nähnyt kiusaamista, sitä ei tulisi vähätellä. Kiusattu kokee yksittäisistä, pienistäkin tapahtumista, eleistä, ilmeistä ja vihjailuista selkeän viestin, ettei häntä haluta mukaan, ja hän alkaa ahdistua. Kaikki ihmiset tarvitsevat tunnetta tulla hyväksytyksi ja arvostetuksi yhteisössä ja ryhmässä. (Hamarus 2012, 24, 29.)

Kiusaaminen on ryhmäilmiö, johon on riski erityisesti isoissa, poikavoittoisissa ryhmissä. Puuttamalla kiusaamiseen voidaan vähentää ilmiöön osallistuvien avustajien ja vahvistajien määrää. Kiusaamisen seuraukset näkyvät kiusaajassa, kiusatussa sekä yhteisössä, jossa kiusaaminen tapahtuu. Yhteisöön kuuluvat eivät uskalla puuttua kiusaamiseen, koska eivät tahdo joutua itse kiusan kohteeksi. Yhteisö, jossa tapahtuu kiusaamista, on pelon vuoksi passiivinen sekä yhteistyökyvytön. Tällaisessa yhteisössä jokainen varoo tekemisiään, ettei joudu kiusatuksi. Kiusaamista sivusta seuraaville tulee kertoa, mitä kiusaaminen merkitsee. Kun sivustaseuraajat ymmärtävät kiusaamisen syyn, heidän on helpompi kieltäytyä lähtemästä kiusaamiseen mukaan. Aikuisen on tärkeä tehdä lapsille selväksi, että sellainen on kiusaajan tukemista, jos nauraa tai on muutoin mukana tilanteessa. Lasten tulee tietää, miten toimia kiusaamistilanteessa. Kiusaaja voi uhkailla muita kantelijoiksi, sillä hän pelkää tekojensa paljastuvan. Lapsi voi sanoa kiusaajalle kiusaamisen olevan väärin, tai hän voi omalla käytöksellä osoittaa kiusaajalle, ettei tue häntä, lähtemällä pois tilanteesta. Lasten tulee tietää, että kiusaamisesta kertomalla he tekevät oikein. (Hamarus 2012, 90–92.)

Lapsen kanssa menetelmänä kiusaamiseen puuttuessa, voidaan käyttää aktiivista kuuntelua ja kysymistä. Lapselta voidaan kysyä: "Mitä sinä teet?" Kysymyksen vuoksi lapsi joutuu pohtimaan tietoisesti omaa käyttäytymistään. Aikuisen on tärkeä kertoa lapselle, mitä lapsi teki, mikäli lapsi ei osaa vastata kysymykseen. Jotta lapsi tunnistaa viestin tarkoituksen, aikuisen tulee puhua päättäväisesti ja jättää huomioimatta asiaan kuulumattomat kommentit. Seuraavaksi lapselta kysytään, oliko teko sallittu. Mikäli lapsi ei vastaa, hänelle kerrotaan syy ja perustelut siitä, miksi teko ei ollut sallittua. Tilanteessa aikuisen on tärkeä olla lähellä, katsoa lasta silmiin ja hoitaa tilanne päättäväisesti, kuitenkin moralisoimatta lasta. Lapsen kanssa on hyvä sopia yhdessä seuraamuksista, jos ei-toivottu käytös jatkuu. Aikuisten tekemät kysymykset palauttavat lapsille mieleen yhdessä sovitut säännöt. (Repo 2013, 172–173.)

Lasten kanssa on hyödyllistä käsitellä kiusaamisen ratkaisukeinoja, vaikka kiusaamista ei ryhmässä tapahtuisikaan. Jokainen ihminen tulee jossain vaiheessa elämäänsä kuitenkin kohtaamaan kiusaamistilanteita, joissa hän voi käyttää hyödyksi aikaisemmin opittuja ratkaisukeinoja. Lasten on hyvä oppia eettisiä periaatteita, jotta he ymmärtäisivät, miten toista tulee kohdella. On hyvä pohtia asioita, joissa ajatellaan enemmän muita kuin itseä. Lapsia tulisi rohkaista tutustumaan toisiinsa, jotta ennakkoluulot katoaisivat. Kiusaamiselle ei ole tilaa, jos lapset tulevat toimeen kaikkien kanssa. Kiusaamistapaukset johtuvat usein vaikeudesta sietää erilaisuutta, joka voi ilmetä; ihonvärin erilaisuutena, puhetyylin erilaisuutena tai erilaisina käytöstapoina. Lapsen kanssa kannattaa puhua ihmisten erilaisuudesta, varsinkin jos kiusaaminen johtuu kateudesta; joillakin asiat ovat paremmin kuin meillä, toisilla huonommin kuin meillä. Lasten välisiin suhteisiin voidaan päiväkodissa vaikuttaa useilla yksinkertaisilla asioilla, kuten istumajärjestyksellä, pienryhmätoiminnalla sekä jakamalla vastuutehtäviä. Kasvatuksen tarkoitus on auttaa lapsia kohtaamaan, sekä hyväksymään erilaisia lapsia. Kiusaamistilanteissa on usein kuitenkin parempi pitää kiusaaja ja kiusattu erillään, kunnes tilanne saadaan rauhoitettua. (Cantell 2010, 111–115; Hamarus 2012, 70–71.)

Kiusaaja olisi tärkeä saada ymmärtämään, miltä kiusaaminen kiusatusta tuntuu. On myös tärkeä pyrkiä ottaa selville, mihin kiusaaja pyrkii kiusaamisella. Aina kiusaaja ei osaa kertoa syytä toiminnalleen. Kiusaaminen on kiusaajan kielteinen keino hankkia itselleen asemaa, valtaa tai tietynlainen rooli ryhmässä. Kiusaamiseen puuttuminen auttaa antamaan kiusaajalle uuden toimintatavan, jota hän voi käyttää jatkossa yhteisöissä, tehden myönteisellä tavalla yhteistyötä. Kiusaajaa tulee opettaa ilmaisemaan omaa tahtoa sekä tukea hänen hyviä puoliaan, joiden avulla hän saavuttaisi tunnustetun aseman yhteisössä ilman kiusaamista. Kiusaajilla on usein huono itsetunto, minkä vuoksi he yrittävät saada huomiota ja päästä osaksi ryhmää kyseenalaisin keinoin. Lapsen itsetuntoa olisi tärkeä tukea ja saada hänet keskittymään omaan itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa. Lasta ei tulisi verrata muihin ja hänelle tulisi antaa palautetta ahkeruudesta, keskittymisestä sekä pitkäjänteisestä suorituksesta. Kiusaajalla voi myös olla pelkoja, vaikka hänen keinonsa toimia eivät olisikaan oikeita. On tärkeä, että kiusaaja on tietoinen millaista ystävää toiset arvostavat. Kiusaamalla saatu ystävyys ei ole aitoa, vaan pelon tai hyödyn tavoittelemista. Lapsi voi koittaa saada tai vahvistaa asemaansa kiusaamisella, mikäli tuntee, että hän ei saa arvostusta omana itsenään. Kiusaamalla saatu huomio antaa hänelle nautintoa. (Hamarus 2012, 45,57, 69–72.)

Aikuisen on hyvä tiedostaa, että niin kiusaaja kuin kiusattukin voivat pahoin. Kiusaaja pyrkii kiusaamalla siirtämään pahan olonsa hetkeksi pois. Pahan olon sisällä voi olla piilossa monia tunteita; vihaa, mustasukkaisuutta, pelkoa, hylätyksi tulemisen pelkoa tai ahdistusta. Kiusaaja on toiminut väärin ja hänen tekoaan voi olla vaikea ymmärtää. Sen sijaan kasvattajan olisi hyvä pyrkiä näkemään kiusaajan pahoinvoinnin syitä, jotka saavat hänet kiusaamaan. Voidaan myös miettiä, onko olemassa toisenlaisia tapoja purkaa paha oloa. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 161–162.)

Kiusaamisesta kertominen helpottaa kiusattuja, sillä heille annetaan mahdollisuus purkaa väärää syyllisyyttä ja häpeää, jota kiusaaminen on aiheuttanut. Lapsen tulee tietää, että kiusaaminen ei johdu hänestä, vaan kiusaajan tavasta ha-

kea asemaa yhteisössä. Mikäli kiusattu lapsi saadaan ymmärtämään, että kiusaaminen on yhteisössä tapahtuva prosessi, niin hän ei syyllistä suotta itseään. Turvallisuudentunteen ja luottamuksen menetettyä, tilanne ryhmässä ei korjaannu hetkessä, vaan kiusatun itsetunnon vahvistaminen sekä myönteisten sosiaalisten kokemusten saaminen voidaan joutua aloittamaan alusta. Arkityössä aikuinen voi ohjata lapsia pareiksi siten, että kiusattu voi löytää ystävän. Kiusaajaporukka kannattaa laittaa eri ryhmiin. Kiusaajaa ja kiusattua ei saa pakolla laittaa pariin tai samaan ryhmään, mikäli tämä ei ole kiusatun toive. Kiusattua lasta on tärkeä tukea muissa ystävyys-suhteissa. Perhe voi tukea lasta uusien ystävyys-suhteiden saamisessa. Kiusatulle lapselle tulee kertoa, mitä kiusaaminen tarkoittaa, ja se mihin kiusaaja toiminnallaan pyrkii. Hänen on hyvä myös tietää, että aikuinen tukee ja puuttuu kiusaamiseen. Lasta tulee auttaa kiusaamisen käsittelyssä, jotta hän voi ilmaista sekä purkaa tunteita esimerkiksi harrastusten tai taiteiden avulla. Yhdessä tekeminen ja mielekäs puuha antavat vastapainoa kiusaamisesta seuranneille ikäville kokemuksille. Lapsen itsetuntoa tulisi pyrkiä vahvistamaan löytämällä vahvuuksia ja antamalla niistä palautetta. Ikäisten seura ja uudet ystävyys-suhteet voivat vahvistaa lapsen itsetuntoa sekä sosiaalisia taitoja. (Hamarus 2012, 51–51, 68–69.)

4.3 Kiusaamiseen puuttuminen yhteistyössä vanhempien kanssa

Kiusaamista ehkäisevässä työssä tulee päiväkodin henkilöstön ja lasten lisäksi ottaa huomioon myös yhteistyö vanhempien kanssa. Vanhemmat tulee ottaa mukaan yhteiseen, kiusaamista ehkäisevään työhön, ottamalla heidät mukaan päiväkodin arvokeskusteluihin, sekä keskustelemalla vanhempainilloissa kiusaamisen vastaisesta työstä. Vanhempien kanssa yhteistyötä tehdään kasvatuskumppanuuteen perustuen, ja heidän kanssaan keskustellaan avoimesti lapsesta sekä hänen asemasta vertaisryhmässä. Vanhempi voi kokea lapsensa kiusaamisesta saamansa palautteen hankalana ja hän voi reagoida voimakkaasti. Vanhempi voi tuntea syyllisyyttä, tai tunteet voivat liittyä ahdistukseen, pelkoon tai häpeään. Kiusaamisen ja syyttelyn sijaan vanhemmille kannattaa kertoa konkreettisesti,

mitä on tapahtunut, sillä kiusaamistilanteet ovat aina tulkinnan varaisia. Tulkitseminen on oikeudenmukaista tehdä vanhempien kanssa yhdessä. (Repo 2013, 50, 205–206.)

Vanhemmille kiusaamistapaukset ovat vaikeita asioita, joihin perheet reagoivat monin eri tavoin. Perheitä on erilaisia ja puuttumiskynnys voi vaihdella, mutta tunteet ovat yleensä voimakkaita. Vanhemmilla voi myös olla liian kovat odotukset kasvatus- ja opetusalan ammattilaisia kohtaan. On yleistä, että kiusaajien vanhemmat syyttävät itseään tapahtuneesta ja kokevat itse toimineensa kasvattajina väärin. He voivat kokea vihan tunnetta lastaan kohtaan. Oleellista olisi keskustella lapsen tunteista kiusaamisen aikana. Erittäin tärkeä olisi kertoa lapselle, että hänellä on oikeus myös pahoihin tunteisiin, sen sijaan pahoihin tekoihin oikeutusta ei ole. Jos vanhemmat kokevat lastansa kiusattavan, asiat tulee selvittää aikuisten kesken keskustelemalla, sillä vastuu kiusaamiseen puuttumisesta on aikuisilla. Kasvatushenkilöstön on tärkeä löytää yhteinen linja vanhempien kanssa siitä, miten kiusaamisasioihin puututaan. Mikäli kiusaaminen on jatkunut pitkään, tilanne on hyvä selvittää yhdessä kiusaajan vanhempien kanssa, jotta tilanne saataisiin ratkaistua. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 156,159; Cantell 2010, 114.)

Vanhempien kanssa kiusaamisen käsittely tulisi tapahtua avoimesti, minkä vuoksi vanhempien tulee tietää tapahtumat. On tärkeää, että lasta kasvattavat aikuiset sopivat lasten kasvatuksesta yhdessä ja toimivat samojen kasvatuseriaatteiden mukaisesti. Oleellista on, että yhdessä sovittujen asioiden tavoitteena on varmistaa jokaiselle hyvä olo. Vanhempia on hyvä muistaa kiittää rakentavasta yhteistyöstä. Yleensä vanhemmat ovat valmiita tekemään yhteistyötä kiusaamistapausten ratkaisemiseksi. (Hamarus 2012, 66; Furman & Ahola 2012, 64–65.)

Kiusaamistilanteissa voi olla myös näkemyseroja, mutta on tärkeä kuulla jokaisen osapuolen mielipide. Erityisesti lapsen subjektiivinen eli henkilökohtainen kokemus asiasta on ensisijaisen tärkeä; on tärkeä pureutua syvemmälle, kiusaamisesta johtuviin syihin asti. (Repo 2013, 107–108.)

Vanhemmilla on arvokasta tietoa, sillä he tuntevat lapsensa hyvin. On tärkeä, että vanhemmat kertovat lapsen muuttuneesta käytöksestä tai erilaisista reaktioista päiväkodin henkilökunnalle. Lapset voivat myös ottaa kotona esille päiväkodissa sattuneita asioita. Lapsen muuttuneeseen käytökseen ja oireiluun kannattaa reagoida, pyrkimällä selvittämään oireiden syy yhteistyössä vanhempien kanssa. Vanhemmat tarvitsevat apua ja tietoa, jotta he pystyisivät reagoimaan lapsen oireiluun. On helpompi tehdä yhteistyötä vanhempien kanssa, jos heillä on käsitteistö sekä niiden tarkoitus hallussa. Vanhemmat voivat osallistua kiusaamisen ehkäisyyn kotona myös harjoittelemalla lapsen kanssa tunteiden säätelyn taitoja. Kotona voi tulla erilaisia konflikteja sisarusten kanssa, jolloin taitoja voi harjoitella. Aikuisen on tärkeä asettaa lapselle rajat kotona siten, että kiellettyyn käytökseen puututaan. Lapselle on välttämätöntä saada myös kotona osakseen rakkautta sekä arvostusta omana itsenään. On tärkeä ymmärtää, että lapsen hankalan käytöksen takaa löytyy jokin syy, eikä vika ole lapsessa. Lapselle tulee sallia tunteiden näyttäminen myös kotona. Aikuinen voi tukea lasta kertomalla, että on normaalia näyttää tunteensa. Päiväkodin henkilökunta voi auttaa keskustelemalla ja antamalla neuvoja, mikäli perheet kokevat arjen haastavana. Erityisesti kotona oleva jäähypenkki kertoo vanhempien tarvitsevan tukea lapsen kasvatukseen. Kiusaamisen ehkäisyyn ei kuulu lapsen rankaiseminen, vaan lasta tulee arvostaa ja kunnioittaa. Kodin arvoilla ja asenteilla on merkitystä. Aikuisen tehtävä on opettaa ja näyttää esimerkkiä ihmisten kohtaamiseen. Vanhemmat voivat olla omalla toiminnallaan tukemassa lapsensa vertaissuhteiden kehitystä myös päiväkodin ulkopuolella kutsumalla lapsen ystäviä kotiin. Lasta on tärkeä tukea suvaitsevaisuuteen sekä olemaan kaikkien kaveri. (Repo 2013, 207–211, 212–215.)

On tärkeä keskustella lasten vanhempien kanssa asioista, jotka mielletään kiusaamiseksi. Kasvatuskumppanuus mahdollistaa myös kiusaamiseen liittyvien asioiden luottamuksellisen keskustelun. Varhaiskasvattajien tulee antaa tietoa, ja tukea vanhempia kasvatustyössään väkivaltaisesti käyttäytyvän lapsen kanssa. Huomio tulee kiinnittää erityisesti kodin kasvatusarvoihin. Oleellista on toimia vanhempia kunnioittaen, pyrkimyksenä auttaa lasta, sekä saada tilanne ratkais-

tua yhdessä vanhempien kanssa. Mikäli näkemykset eroavat suuresti, on tärkeää, että arvokeskustelujen avulla osapuolet voisivat ymmärtää toistensa kannan asioihin. Jos vanhemmilla on huoli lapsestaan, asia tulee käsitellä asiallisesti, sekä kertoa avoimesti lapsen roolista vertaisryhmässä. Vanhempien kanssa voidaan sopia yhteisiä sääntöjä sekä toimintatapoja kiusaamisen ehkäisemiseksi. Vastuu kasvatuskumppanuudesta, sääntöjen laatimisesta sekä niiden noudattamisesta on työntekijöillä, mutta vanhempien rooli on merkittävä. Yhdessä päätetyistä asioista lapset aistivat yhteisen arvopohjan. Vanhempainiltoja voidaan hyödyntää sovittaessa yhteisiä menettelytapoja kiusaamistilanteisiin. (Macintyre 2009, 48–55; Hamarus 2012, 25.)

Kiusaamistilanteissa yhteisöjen tulee luoda valmiit toimintamallit. Kasvatushenkilöstön ja vanhempien tulisi sitoutua toimimaan yhdessä koottujen toimintamallien mukaan, jotta kiusaamisen puuttumisen tavat ovat yhtenäisiä. Aikuisilla on vastuu puuttua kiusaamiseen. Kiusaamistilanteissa vanhempien on tärkeä tuoda asia esille, jotta kiusaamiseen puuttuminen onnistuisi. (Hamarus 2012, 61.)

Varhaiskasvattajan on tärkeä pohtia myös omaa suhtautumistaan sekä tunteeitaan kiusaamista kohtaan, jotta omat tunteet eivät vaikuta yhteistyöhön vanhempien kanssa. Kasvatusalan ammattilaisen tulee keskittyä ensisijaisesti auttamaan lasta ja omat tunteet tulee tietoisesti osata asettaa syrjään. Avoimet kysymykset ovat oivallinen tapa lähteä keskustelemaan tapahtumista. Syyllistämistä tulee välttää, sillä se tyrehdyttää keskustelun. Kaikilla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön sekä kasvuun ja kehitykseen. Kiusaamiseen puuttuja auttaa aina myös kiusaajaa. Monialaisen yhteistyön avulla voidaan tehokkaasti ja nopeasti puuttua kiusaamiseen, joka uhkaa hyvinvointia. Yhteistyöverkoston voi esimerkiksi kuulua vanhemmat, terveydenhuolto, päivähoito, vammaispalvelut, sosiaalityö sekä lastensuojelu. (Repo 2013, 26; Hamarus 2012, 67, 90.)

Jälkihoito on tärkeää, koska kiusaamisen seuraukset voivat näkyä kiusaamisen jälkeenkin niin kiusatussa kuin kiusaajassakin. Ihmisten kokemukset helpottavat, kun kielteiset tunteet käsitellään. Kiusatuille selviytymisen kannalta erittäin tärkeää ovat sosiaaliset suhteet, erityisesti suhde vanhempiin, sekä läheisten tuki.

On merkittävää tärkeää kuunnella, auttaa ja tukea lasta sekä puuttua kiusaamiseen, sillä kiusattu ei siihen häpeään ja syyllisyyden vuoksi itse kykene. (Hamarus 2012, 93–94.)

5 KIUSAAMISEN EHKÄISYN MENETELMIÄ

5.1 Aikuisen ja lapsen välisen luottamussuhteen turvaaminen

Tavoitteena kiusaamisen ehkäisyssä on lapsiryhmän sekä yksittäisten lasten hyvinvointi. Lapsiryhmän hyvinvointi edellyttää aikuisilta tietoisia valintoja kasvatusympäristön sekä ilmapiirin suhteen. Kasvattajan rooli ryhmän ilmapiirin muodostumisessa sekä ylläpitämisessä on merkittävä. Ilmapiiriin vaikuttavat asenteet, elekieli sekä tekemiset tai tekemättä jättämiset. Sensitiivinen aikuinen kykenee huomaamaan lapsen tarpeet, sekä reagoimaan niihin, ja tukemaan lasta yksilöllisesti. Aikuisen ja lapsen välinen lämmin ja kunnioittava suhde on merkittävä asia kiusaamisen ehkäisyssä. Aikuisen välit lapseen tulee olla luottamukselliset. Lapsi tarvitsee tukea ja kannustusta itsetunnon vahvistamiseksi. Aikuisen on tärkeä hyväksyä lapsi sellaisena kuin hän on. Avoimen vuorovaikutuksen edellytys on hyvä keskusteluyhteys lapseen, sekä tämän luottamuksen voittaminen. Luottamus ei synny hetkessä, vaan se vaatii jakamista, keskustelua, toisen ymmärtämistä ja yhteisiä asioita, läsnäoloa, välittämistä ja rakkautta pitkällä aika välillä. Kun aikuisella on läheiset välit lapsen kanssa, hän havaitsee helpommin muutokset lapsen käyttäytymisessä. Lasta helpottaa, jos aikuinen ottaa vastuun ja kysyy kiusaamisesta. Kiusattu ei ehkä uskalla kertoa aikuiselle, sillä hän kokee aiheetta syyllisyyttä ja häpeää, koska ajattelee kiusaamisen johtuvan hänestä itsestään, ominaisuuksista tai käyttäytymisestä. Kertomattomuuden syynä voi olla myös aikuisten ja lasten välinen luottamuspula. Lapsi voi myös pelätä kiusaamisen lisääntyvän. On tärkeä järjestää lapsen kanssa vapaata aikaa, jolloin hän voi kertoa mieltä painavista asioista. Mikäli kiusaamiseen ei puututa riittävän tehokkaasti, se voi pahentua entisestään. Kiusaamisen loppumisen varmistamiseksi tulee tilannetta seurata pitkällä aikavälillä. (Repo 2013, 99; Hamarus 2012, 27, 33.)

Aikuisen tulisi havainnoida lapsen muuttunutta käytöstä ja luottaa omaan tunteeseen siitä, että kaikki ei ole kunnossa. Lapselle on tärkeä korostaa, että kiusaamisesta tulee aina kertoa avoimesti. On hyvä täsmentää, että kiusaaminen ei ikinä ole kiusatun omaa syytä, sillä lapset saattavat syyllistää itseään. Työnteki-

jöiden tulee voida tarkastella omaa pedagogista toimintaa kehittyäkseen ja välttääkseen kiusaamiseen kannustamisen. On tärkeä arvioida omia tapoja ja tottumuksia, punnita tekemiämme ratkaisuja, sekä pohtia käyttämiämme menetelmiä. Kaikki työntekijät vastaavat omalta osaltaan päiväkodissa muodostuvista suhteista. Aikuisten tulee näyttää lapsille omalla toiminnallaan esimerkkiä, miten arvostetaan ja kunnioitetaan toinen toisiaan. Mikäli aikuinen omalla toiminnallaan arvostelee toisten ihmisten ominaisuuksia tai käyttäytymistä, pukeutumista, ulkonäköä, tekemisiä tai osaamista, lapsi oppii, että jotkut ihmiset ovat toisia parempia. Lapsi voi oppia toimintamallin, joka hyväksyy muiden lasten arvostelun, nimittelyn sekä pahan puhumisen takanapäin. Henkilökunnan ei tulisi puhua pahaa myöskään toisistaan lasten kuullen. Aikuisen on tärkeä tunnistaa myös oma suhtautumisensa lapsiin, jottei hän tiedostamattaan välitä lapsille vääränlaista suhtautumista toisiin lapsiin. Aikuinen kykenee tunnustusta antamalla tukemaan lapsen hallitsevaa, toisten yläpuolelle asettuvaa, tai muita kontrolloivaa käyttäytymistä tietämättään. Tämä voi johtaa siihen, että tilaisuuden tullen lapsesta voi tulla kiusaaja. Aikuisen tulisi yrittää saada lapsi ymmärtämään, miltä kiusaaminen tuntuu kiusatun kannalta. Empaattisuus kasvaa, kun asioita pohditaan toisen näkökulmasta. Aikuinen voi toisaalta myös tiedostamattaan vahvistaa lapsia olemaan alistuvia. Alistuvaa lasta olisi tärkeä tukea oman tahdon ilmaisussa, sanomaan ei, sekä tunnistamaan asioita, mitä lapsi haluaa ja toivoo. Aikuinen voi kannustamisen ja palautteen avulla auttaa lasta huomaamaan, missä hän on hyvä ja auttaa lapsen itsetunnon kehittämisessä. Jokaisen on hyvä osata arvostaa toisia omina persoonallisuuksineen, sillä kaikilla on oikeus olla oma itsensä. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 160,163; Hamarus 2012, 18, 70; Kokljuschkin 2001, 21, 31–32.)

5.2 Vertaissuhteiden tukemisen merkitys kiusaamisen ehkäisyssä

Ryhmän koheesiolla tarkoitetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka ryhmän jäsenten välillä on ryhmää kohtaan. Pienryhmässä syntyy vahva koheesio, mikä voi haitata koko ryhmän toimintaa, sillä ryhmään kuulumattomia voidaan alkaa syrjiä. Koheesiota tuleeikin ensisijaisesti vahvistaa koko lapsiryhmässä. Aikuinen voi tukea ryhmän koheesiota toiminnoilla, jotka tukevat lasten välistä yhteistyötä.

Ryhmän lisäksi kasvattajan tulee huomioida kukin lapsi erikseen, sekä ryhmän suhtautuminen tähän yksittäiseen lapseen. Osallisuus merkitsee lapsen toiveiden kuulemisen lisäksi myös erilaisten vaihtoehtojen tarjoamista. Me-henki vahvistaa ryhmän jäsenten turvallisuuden tunnetta sekä osallisuuden kokemusta ja ehkäisee kiusaamista. Ryhmän sisäinen me-henki edesauttaa kiusaamisen ehkäisyssä, sillä yhteishenki edistää ryhmän keskinäistä vastuunkantoa jäsenistään. Ryhmytymiseen voidaan hyödyntää ohjattuja leikkejä. On tärkeä, ettei koko ryhmän yhteishenkeä ja ryhmytymistä unohdeta, vaikka lapsiryhmässä noudatettaisiinkin pienryhmätoimintaa. (Repo 2013, 122- 128, 188.)

Kiusaamisen ehkäisyssä keskeistä on lasten vertaissuhteiden sekä ystävyysuhteiden tukeminen. On tärkeää, että kullakin lapsella on oma asema ryhmässä, ja he pääsevät harjoittelemaan ja kehittämään sosiaalisia taitojaan. Onnistumisen kokemusten kautta itsetuottamus ja itsearvostus nousevat. Lapselle voidaan opettaa vertaissuhdetoimintaa aidoissa tilanteissa, jossa aikuisen rooli on ohjata ja tukea lasta. Aidot tilanteet auttavat lasta liittämään tiedon oikeaan asiayhteyteen. Lisäksi vertaissuhteiden tukemiseen voidaan käyttää tukena draamaa, kirjoja sekä muiden samankaltaisia kokemuksia. Ystävyysuhteilla on suuri merkitys lapsen itsearvostukseen, emotionaaliseen hyvinvointiin, sekä sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Aikuisen on tärkeä olla läsnä lasten vertaissuhteissa, jotta ystävyysuhteiden laatu on oikeudenmukaista, eikä se haittaa lapsen kehitystä. (Repo 2013, 118, 147–148.)

Kiusaamisen ehkäisemiseksi aikuisen tulee olla entistä vahvemmin läsnä lasten vapaassa leikissä, jossa kiusaaminen yleensä tapahtuu. Vapaassa leikissä lapsilla on mahdollista päättää leikin sisältö, leikkijät sekä leikkipaikka. Keskeisiä kiusaamisen vastaisen työn menetelmiä ovat leikin havainnointi, ohjaaminen sekä leikkiin osallistuminen. Revon mielestä aikuinen osallistuu spontaanisti lasten vapaaseen leikkiin ihan liian harvoin. Hänen mielestään kiusaamisen ehkäisyn kannalta leikin havainnointi, ohjaus sekä aikuisen osallistuminen on vahvasti pedagogisesti perusteltu. Sosiaalisia taitoja voidaan harjoitella monipuolisesti leikki-tilanteissa. Leikkiessään lapsi oppii huomioimaan muut lapset, kerto-

maan omat mielipiteensä, sekä harjoittelemaan kompromissien tekoa. Alle kouluikäinen tarvitsee minäkeskeisen ajattelunsa vuoksi aikuisen tukea ja ohjausta leikeissä. Lapsilla on erilaisia tarpeita, ja jotkut voivat tarvita aikuisen tukea leikkiin liittymisessä. Omalla osallistumisella aikuinen voi varmistua siitä, että jokainen lapsi pääsee osalliseksi leikkiin. Aikuisen mukana olo leikissä helpottaa ristiriitatilanteiden selvittämistä, sillä hän havainnoi jatkuvasti leikkiä ja tietää tapahtuman syyt. Ristiriitatilanteita ja vallankäyttöä on lasten keskuudessa vähemmän, kun aikuinen osallistuu leikkiin. Aikuinen voi toimia myös leikin rikastuttajana luomalla vaihtoehtoja. (Repo 2013, 177–178, 180–183.)

Havainnointi kertoo aikuisille lasten välisestä vuorovaikutuksesta, vuorovaikutuksen laadusta, valtasuhteiden käytöstä, ryhmän dynamiikasta, sekä kiusaamiseen johtavista tekijöistä. Havainnointi tulee suunnitella etukäteen, sillä havainnoinnin tavoite tulee olla selvillä, jotta tarvittavat asiat saadaan kirjattua ylös. Tehdyt havainnot kannattaa aina kirjoittaa ylös, jotta niitä voi hyödyntää myöhemmin esimerkiksi vanhempien kanssa käytävissä keskusteluissa. Havainnoinnin avulla voidaan saada selville tapahtuuko psyykkistä kiusaamista, jääkö joku lapsista yksin vai suodaanko kaikille leikkiin osallistumisen mahdollisuudet. Havainnoinnin apuna voidaan käyttää myös videoimista, jolloin lapsen lisäksi voidaan arvioida myös aikuisen toimintaa. (Repo 2013, 185–187.)

Kiusaamisen ehkäisyssä korostuu aikuisen toiminta lapsiryhmässä. Aikuisen tulisi kyetä tunnistamaan negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi, jossa lapsi saa pelkästään negatiivista vuorovaikutusta lasten välisissä kanssakäymisissä. Aikuisen tulisi puuttua negatiiviseen kehäprosessiin sekä yrittää ehkäistä lasta joutumasta kehään, pyrkimällä antamaan lapselle myönteisiä kokemuksia vertaisryhmässä. Aikuisen on tärkeä havainnoida lasten toimintaa, puhetapaa sekä ryhmän ilmapiiriä, jotta hän olisi tietoinen vertaissuhteiden välisestä kanssakäymisestä esimerkiksi kiusatuksi joutuneen lapsen kohdalla. Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (2005) tuodaan myös esille havainnoinnin merkitys. Kasvattajan tehtävä on havainnoinnin kautta huomioida jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja näiden pohjalta laaditaan myös lapsen henkilökohtainen varhais-

kasvatussuunnitelma (Stakes, oppaita 56, 2005, hakupäivä 20.2.2015). Yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän havainnoinnilla on suuri merkitys myös suunnitellussa päiväkodissa tapahtuvaa toimintaa. Havainnoinnin kautta lapsiryhmän toiminnan suunnittelusta tulee tavoitteellisempaa. Ilman lasten havainnointia on mahdollista toteuttaa kiusaamisen ehkäisyä, sillä ilman tarkkailua aikuinen ei voi tietää, mitä milloinkin on tapahtunut. (Heikka & Hujala & Turja & Fonsén 2011, 54–66.)

Aikuinen voi antaa lapselle myönteisen vuorovaikutuksen mallin, jota hän voi käyttää myös vertaisryhmän kanssa. Aikuisen tulisi tukea lasten osallisuutta eli yhteenkuuluvuutta ryhmässä. Yhteenkuuluvassa ryhmässä vallitsee keskusteluille avoin, positiivinen ilmapiiri, jolla on kiusaamista ehkäisevä vaikutus. Aikuisen tehtävä on pitää yllä avointa, keskustelevaa ilmapiiriä, jossa lapsi uskaltaa kertoa vaikeaksi kokemiaan asioita. Lasten vertaissuhteiden tukeminen on ensisijaisen tärkeää kiusaamisen ehkäisemiseksi, sillä vertaissuhteissa ja vertaisryhmässä tapahtuu kiusaamista. Lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta vertaisryhmän hyväksyntä on välttämätöntä. Vertais- ja ystävyys-suhteita tukemalla voidaan ehkäistä kiusaamista tai lieventää kiusaamisen vaikutuksia lapseen. Aikuisen on tärkeä osallistua leikkeihin sekä ohjata ja havainnoida lasten toimintaa leikeissä. Aikuisen tulee tukea lasten välisiä vertaissuhteita sekä turvata siirtymävaiheet. Aikuisen tehtävä on seurata lasten rooleja sekä leikki-tilanteita, jotta kiistoista ei synny kiusaamistilanteita. Aina kaikki lapset eivät pääse sisälle leikkiin, vaan heidät otetaan ikään kuin mukaan aikuisten odotusten vuoksi. Aikuisen läsnäolo leikissä mahdollistaa tasavertaisemman myönteisen vuorovaikutuksen kaikille lapsille ja ennaltaehkäisee kiusaamista. Tasavertaisen leikki-tilanteen luomisen avulla lapset oppivat hyväksymään toisensa leikki-aidot ja tuntemaan erilaisia ryhmän jäseniä helpommin. Vapaassa leikissä tapahtuvissa riitatilanteissa on usein kyse erimielisyyksistä leikin etenemisen suhteen, jossa aikuisen olisi hyvä auttaa lapsia sopimaan asia. Lasten on hyvä oppia kunnioittamaan myös toisen mielipidettä ja opetella tekemään kompromisseja. Aikuisen tulee tukea erityisesti niitä lapsia, jotka eivät itsenäisesti kykene solmimaan ystävyys-suhteita, sillä ystävyys-suhteet suojaavat lasta aggressiiviselta käyttäytymiseltä. (Macintyre 2009, 79–82; Repo 2013, 47–50.)

Lapsiryhmässä on hyvin erilaisia lapsia, joiden taidot, kyvyt ja kiinnostuksen kohteet vaihtelevat. Aikuisen rooli on tukea paitsi lapsia yksilöinä, myös koko ryhmää, yhteisönä. Tämä mahdollistuu aikuisen havaintojen kautta, sekä mahdollisuuksia ja virikkeitä antamalla. On tärkeä havainnoida kutakin lasta ja tarkastella hänen ominaisuuksiaan, jotta löydetään vahvuudet sekä toiminnat, joista lapsi nauttii. Lapselle tulee suoda innostuksen sekä onnistumisen kokemuksia. (Vehkalahti 2007, 22.)

Lapsen sosiaalisten haasteiden taustalla on monesti myös tilannesidonnaisia tekijöitä. Niihin tilanteisiin, joissa lapsen sosiaaliset haasteet näkyvät, voi liittyä lapseen itseensä, lapsiryhmään, aikuisten toimintaan tai pedagogiseen kulttuuriin liittyvät asiat. Jos lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti, turvallinen ryhmään liittyminen ja sopeutuminen ja muiden lasten huomioiminen, sekä lapsen kognitiivisten taitojen ja tarkkaavaisuuden harjoittaminen ovat asioita, mitkä pitää ottaa huomioon toimintaa suunniteltaessa. Jos lapsella on erityisen tuen tarvetta, tuen moninaisuus voi olla haaste pedagogisesta suunnittelusta vastaavalle taholle. Kiusaaminen näkyy vertaissuhdeongelmana lapsen sosiaalisessa kehityksessä. Kasvattajan on tärkeä havaita sosiaalisen kehityksen ongelmat ja tukea lasten välisiä myönteisiä suhteita. Mikäli lasta ohjataan tietoisesti kehittämään sosiaalisia ja emotionaalisia valmiuksia, hän pystyy paremmin ymmärtämään muita sekä itseään. (Alijoki & Pihlaja 2011, 267–268; Neitola 2010, 217, 227.)

Aikuisen tulee tukea lapsia myös yhteisönä, sillä vertaisten tuki on lapsille myös merkittävää. Turvallinen, toimiva sekä lasten välinen hyvä ryhmähenki antavat hyvän pohjan työskennellä yhteisössä. Aikuisen tulee luoda mahdollisuuksia, jotta lapset oppivat tuntemaan sekä arvostamaan toisiansa. Ryhmätöitä tehdessä lapset pääsevät tutustumaan toisiinsa ja vaikuttamaan päätöksentekoon. Parhaimmillaan ryhmätöissä toinen tukee toista, ja onnistumisten myötä yhteishenki sekä itsetunto kasvavat. (Vehkalahti 2007, 27–28.)

5.3 Tunnekasvatuksen opettamisen merkitys kiusaamisen ehkäisyssä

Lapsen hyvä ja suotuisa kasvu ja kehitys saavat perustansa ihan varhaislapsuudesta ja varhaisista kiintymyssuhteista ja vuorovaikutuksesta vanhempien kanssa. Lapsen empatia- ja mentalisaatiokyvyt alkavat kehittymään varhaisessa lapsuudessa. Empatia on kykyä myötätuntoon ja mentalisaatiolla tarkoitetaan kykyä virittäytyä toisen taajuudelle; esimerkiksi kykyä ymmärtää ”Mikä tuolle toiselle nyt tuli”. Nämä taidot kehittyvät lapsella yleensä 4-6-ikävuoteen mennessä. Jo lapsen syntymästä saakka, tunteilla on iso merkitys inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Pienen vauvan keinot omien tunteidensa säätelyyn ovat riittämättömiä ja hän tarvitsee tunteidensa säätelyyn vanhempiensa tukea. Se tarkoittaa, että vanhemman on kyettävä säätelemään myös omia, etenkin negatiivisia tunteitaan, jotta hän kykenee säätelemään vauvansa tunteita. Tämän lisäksi vanhemman on kyettävä myös positiivisten tunteiden jakamiseen ja lisäämiseen. Lapsen tunne-elämän säätely voi vahingoittaa, mikäli vanhempi on kyvytön laadultaan ja määrältään riittävään varhaiseen vuorovaikutukseen. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 66; Mäntymaa & Puura 2011, 17–21; Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 17- 18.)

Sosiaaliseen käyttäytymiseemme kuuluvat siis osana tunnetaidot, joilla tarkoitetaan vaistonomaisesti, sekä tietoisesti käyttämiämme taitoja. Tunnetaidot vaikuttavat päivittäin tekojen, päätösten, ajatusten sekä unelmien kautta. On tärkeää, että niin aikuiset kuin lapsetkin saavat näyttää tunteensa vapaasti, sekä oppia kokemaan ja tunnistamaan niitä. Joissain tilanteissa on hyvä osata myös hillitä omia tunteitaan. Useimmiten tunnetaitoja on helpompi opetella tutussa ja turvallisessa ympäristössä. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 13, 15.)

Tunteiden säätely merkitsee ihmisen sisäistä kokemusta, tapaa ilmaista tunnetta, tunteiden voimakkuutta sekä käyttäytymistä, jotka liittyvät tiettyyn tunteeseen. Sosiaalisissa suhteissa tunteiden säätelyn taito on merkittävää. Tunteiden säätelyn avulla lapsi oppii säätelemään oman reaktionsa voimakkuutta, sekä kohdentamaan tunteeseen liittyvän reaktion tiettyyn tapahtumaan. Voimakkaasti reagoivilla lapsilla on usein vaikeuksia hallita tunteitaan, jonka vuoksi he altistuvat useimmin konflikteihin. Sosiaalinen kanssakäyminen sujuu sitä paremmin, mitä

taitavammin lapsi kykenee säätelemään tunteitaan. Ross W. Greene (2001,26,76.) on todennut: Lapset toimivat oikein jos osaavat ja pystyvät. Lasta olisi tärkeä opettaa erityisesti negatiivisten tunteiden hallitsemisessa. Taidot harjaantuvat vertaisryhmässä, mutta opettamisen vastuu on aikuisella. Lasten taidot kehittyvät epätasaisesti. Osa oppii jonkun taidon aikaisemmin kuin toinen ja toinen taas toisen taidon ennen muita. Tunteet on hyvä käsitellä yhdessä aikuisen kanssa ja lapselle on hyvä kertoa, että jokainen ihminen käy läpi erilaisia tunteita ja niiden näyttäminen on sallittua. Sen sijaan toisten satuttaminen tai tavaroiden rikkominen on kiellettyä. Aikuisen tulee nimetä tunnetila lapselle, tarjota lapselle tukea sekä käsitellä tunne niin ettei kukaan vahingoita itseään. Aikuisen syli on hyvä paikka harjoitella erilaisten tunnetilojen läpi käymistä. Kun voimakas tunne-reaktio on ohi, voidaan tunnetila käydä läpi. On tärkeä, että aikuinen on mukana alusta loppuun saakka, sillä lapsen voi olla vaikea käsitellä omia tunteitaan. On myös tärkeää, että aikuinen tiedostaa sen, että kaikki lapset eivät opi samassa ajassa, eivätkä samoilla menetelmillä tunteiden säätelyä. Lapsi jolla on lukemaan oppimisen- tai matematiikan oppimisenongelma, saa tukea siihen yksilöllisesti. Samalla tavalla lapselle, jolla on ongelmia oppia säätelemään tunteitaan siten, että tilanteet eivät muuttuisi konflikteiksi, tunteiden ilmaisu pitäisi opettaa hänelle sellaisilla menetelmillä, mitä lapsi yksilönä tarvitsee. Tässä tärkeintä on se, että jokaisella lapsen kanssa toimivalla aikuisella on yhteinen käsitys siitä, mitä juuri tämä lapsi tarvitsee. (Repo 2013, 19, 135–136; Greene 2001, 26–32, 76,78.)

Tunteiden opettelussa on tärkeä aloittaa tunnistamaan ensin ns. perustunteet, kuten ilo, suru, rakkaus, viha, pelko ja rohkeus, ja opetella tunnistamaan ne toisistaan. Aikuinen voi auttaa puhumalla tunteista lasten kanssa suoraan nimeämällä tunteita sekä auttamalla lasta löytämään tunteille tutut nimitykset. Aikuisen tulee myös antaa tilaa lapselle löytää omat tunteensa sekä tavat, joilla hän tunteitaan ilmaisee. Oppiminen voi tapahtua myös virheiden kautta. Lapsen tunteita ja kokemuksia tulisi arvostaa oikeina, merkittävinä ja ne tulee ottaa vakavasti. Aikuisen mielestä tunteiden syyt voivat olla yhdentekeviä, mutta lapsella on täysi oikeus tunteisiinsa. Aikuiset olettavat lasten sopeutuvan tapahtuneisiin asioihin ja muutoksiin nopeasti. Aikuisen tulee olla läsnä; lohduttaa, iloita sekä antaa

turvallisuutta tarvittaessa. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 77, 81; Vehkalahti 2007, 35.)

Lapsi opettelee ymmärtämään omia tunteitaan, eri tunteiden käsitteitä, sekä kiellettyjä ja sallittuja asioita. Aikuisen reagoinnin avulla lapsi oppii yhdistämään ei-toivotut asiat pahaan mieleen sekä iloiset asiat hyvään mieleen. Lapsen sisällä myllertää monenlaisia tunteita ja hän tarvitsee aikuisen apua tunnistaakseen erilaiset tunteet. Aikuinen voi auttaa lasta käyttämällä omia tunteitaan reagoidesaan lapsen tekoihin. Tunteet puetaan sanoiksi, jotta lapsi oppii yhdistämään ne tunnistettavaan muotoon. Kun lapsi huomaa aikuisella samanlaisia tunteita, hänen on helpompi hyväksyä voimakkaatkin tuntemukset. Tunnerehellisyydessä on tärkeä näyttää lapsille todelliset tunteet, mutta antaa heille myös mahdollisuus yksityisyyteen. Aikuisten tulee voida tulkita ääneen lapsen tuntemuksia. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 19–20, 42.)

Yleensä tunteet jaetaan positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että lapsen tulee voida hyväksyä myös negatiiviset tunteet, eikä niiden näyttäminen saa olla kiellettyä. Kun lapsi oppii tunnistamaan tunteensa, hän voi myös opetella kertomaan niistä. Tunteet tulisi nähdä positiivisena asiana, sillä ne kertovat meillä omasta voinnistamme. Lapsille tulee antaa mahdollisuus puhua tunteistaan, mutta tunteista puhuminen ja niiden näyttäminen tulee antaa tapahtua luonnollisesti. Tunteita voidaan käsitellä yhdessä myös yleisellä tasolla. On tärkeä kohdella lapsia yksilöinä, joilla on erilaiset tunteet, näin lapsen minäkuva ja itsetunto vahvistuvat, eikä ympäristön muutoksilla ole enää niin suurta merkitystä. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 32–34.)

Tunnetaitojen avulla voidaan kokea empatiaa sekä huomioida toisen tunteet. Tunnetaitojen avulla opimme tuntemaan toisten tunnetiloja sekä toimimaan niiden mukaan. Tunnetaitoihin liittyy aina myös ihmisen oma persoonallisuus, jonka avulla opitaan käyttämään yksilöllisesti taitoja. Tunnetaitojen välineitä ovat kosketus, sana, äänenpaino, ilme, ele, asento, teko tai tekemättä jättäminen. Tunnetaidot löytyvät vaistonvaraisesti jokaisesta ihmisestä. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 17- 18.)

Aikuisen on hyvä aloittaa tunnetaitojen opettaminen omien tunteiden tarkastelellalla. Kun tunteille annetaan lupa, on myös lasten kuohuvat tunteet helpompi hyväksyä. Jokainen saa olla oma itsensä, tunteineen kaikkineen. Lapselle on tärkeä huomata, että myös muut lapset käyvät läpi samanlaisia tunteita. Empatiataitojen kehittyttyä lapsi kykenee asettumaan toisen asemaan ja ymmärtämään miltä toisesta tuntuu. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 29, 31.)

Pienen lapsen ei ole aina helppoa muistaa sääntöjä joka yhteydessä. Aikuinen voi helpottaa lasta nimeämällä vaatimuksensa, jotta lapsi pystyisi muuttamaan käytöstään. Aikuisen olisi myös hyvä pohtia tilannetta ja omaa reagoimistaapaansa, ennen kuin asioita aletaan selvittämään, sillä syyllistäminen ja rangais-
tukset eivät johda haluttuun lopputulokseen. Syyttely saa lapsen tuntemaan itsensä huonoksi ja ei-hyväksytyksi. Aikuisen on tärkeä käydä tilanne läpi lapsen kanssa tunnetasolla, nimetä lapsen läpi käymät tunnetilat, sekä auttaa lasta sanoittamaan, mitä ja miksi tapahtui. Aktiivinen kuuntelija ymmärtää, miltä lapsesta tuntuu ja kuulee, mitä asiaa hänellä on. Aktiivinen kuuntelu ja lapsen tunteiden sanoittaminen opettavat lapselle empatiaa: Lapsi huomaa, että aikuinen kuuntelee ja ymmärtää ja hänen on sitä kautta helpompi rauhoittua. Aikuisen tulee siis antaa lapselle mahdollisuus ilmaista itseään kuuntelemalla lasta, kannustamalla sekä kokoamalla yhteen lapsen kertoma asia. Varmistaakseen ymmärtäneensä asian, aikuinen voi tehdä varmistavia kysymyksiä. Tarkoitus olisi saada keskustelusta vastavuoroista. (Repo 2013, 170–171; Greene 2001, 88; Vehkalahti 2007, 17.)

Sosiaalisen kompetenssin sekä vertaissuhdetoiminnan harjoittelu tapahtuu läsnä olevan aikuisen ohjauksen avulla. Pienten lasten kanssa tunteita harjoitellaan, kun tunnetila on päällä. Aikuisen tehtävä on sanoittaa lapsen tunnetila ja hyväksyä se. Pieni lapsi tarvitsee tunnetiloja oppiakseen kokemuksen tunteesta. Tunteiden harjoittelemisen tukena voidaan käyttää erilaisia sosiaalisia taitoja harjaannuttavia ohjelmia. Tunteiden oppimisessa läsnä olevan, sensitiivisen aikuisen rooli on merkittävä, nimeäjänä, tunteiden hyväksyjänä sekä tukijana. Aikuisen tulee näyttää lapselle mallia näyttämällä ja kertomalla tarvittavista taidoista

oikealla hetkellä. Tunteiden ja taitojen opettelussa aikuisen tuen lisäksi myös lapsiryhmän tuki sekä positiivinen palaute on tärkeää. Kun ryhmä toimii ja tukee toinen toisiaan, sosiaalinen kompetenssi sekä sosiaaliset taidot kehittyvät. Kiusaamisen ehkäisyssä oleellista on aikuisen suhde yksittäiseen lapseen, koko lapsiryhmään, sekä aikuisten keskinäiset suhteet. Vastuu kiusaamisen ehkäisystä kuuluu aina aikuiselle. (Repo 2013, 120–121.)

Lapselle kannattaa opettaa omien tunteiden tunnistamisen ja käsittelyn taitoja. Pienen lapsen kanssa voidaan käyttää apuna kuvia. Arjessa aikuisen tehtävä on sanoittaa lapsen tunnetilaa nimeämällä, kuvailemalla sekä keskustelemalla siitä. Kiusaamisesta aiheutuu monenlaisia tunteita, jotka vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen. Kiusaamiseen voidaan reagoida ärtyisyytenä, raivoina, vetäytymällä tai masennuksella. Aikuisen ei tulisi mennä mukaan lapsen tunteisiin, vaan yrittää ymmärtää, mistä lapsen tunteet johtuvat. Aikuisen tulee kohdata turvallisesti tunteet, sekä niihin liittyvät asiat lapsen kanssa. (Hamarus 2012, 55.)

Kiusatussa kiusaaminen aiheuttaa monenlaisia tunteita. Hän voi tuntea vihaa, katkeruutta tai inhoa kiusaajaa kohtaan. Kiusaaminen on vaikeuttanut kiusatun elämää epäreilulla tavalla, minkä vuoksi olisikin tärkeää, että kiusatun annetaan mahdollisuus tunnistaa ja käsitellä tunteitaan. Aikuisilla on tapana mitätöidä lapsen kiusaamiskokemuksen tuomat tunteet. Tämä voi johtua siitä, että asiaan ei jakseta puuttua. Mikäli lapsi tulee kertomaan kiusaamisesta, aikuisen tehtävä on suhtautua asiaan vakavasti, sillä tunteet sekä kokemukset kivusta ovat yksilöllisiä. Lapsen kanssa on tärkeä keskustella tunteesta, joita kiusaaminen aiheuttaa, jotta aikuinen kykenisi ymmärtämään lapsen kokemuksia. Lapsen tulee myös jokaisessa tilanteessa tietää, että kiusaamisesta täytyy kertoa aina aikuiselle. Kiusaamisen seurauksien käsitteleminen voi kestää pitkään. Kun tunteet on kohdattu ja käsitelty, kiusattu voi jatkaa elämäänsä entistä vahvempana sekä hyvinvoivempana. (Hamarus 2012, 95; Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 153–156.)

5.4 Empatiataitojen sekä tapa- ja moraalikasvatuksen opettamisen merkitys kiusaamisen ehkäisyssä

Empatiakyky merkitsee taitoa asettua toisen asemaan. Jo pieni lapsi aistii aikuisen esimerkin ja kyvyn empatiaan. Vauvat tuntevat aikuisen välittämisen ja rauhoittuvat muun muassa tutusta äänestä. Leikki-ikäisille voi alkaa opettamaan empatiaa, sillä tunteita voidaan oppia myös ulkoisesti. Apuna voidaan käyttää kuvia, tarinoita sekä satuja, joiden avulla harjoitellaan samaistumaan toisen tunteisiin. Lapsella voi olla helpompi asettua joko kuvitteellisen hahmon tai eläinhahmon asemaan. Lapsi oppii eri tunnetilojen nimeämisen, kun aikuinen näyttää esimerkkiä osoittamalla omat tunteensa ja vastaamalla muiden tunteisiin. On tärkeä kertoa lapsille, että ihmiset tuntevat eri tavalla ja jokaisen tulisi hyväksyä omat tunteensa. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 73–74.)

Lasten kasvatuksessa tärkein tehtävä on opettaa lapsille sosiaalisesti myönteistä käytöstä, kuten esimerkiksi empatiaa: myötätuntoista reagoitua toisiin ihmisiin. Lapsille kannattaa opettaa empatiataitoja, jotta he ymmärtävät, miltä toisesta lapsesta tuntuu. Aikuisen tulisi opettaa lapselle myötätuntoista suhtautumista, sekä asettumista toisen näkökulmaan esimerkiksi eettisten kertomusten ja pohdintojen avulla. Kasvatusympäristöllä on iso merkitys lapsen empatian kehittymisen kannalta. Kun lapsen tunne-elämän tarpeet tyydytetään ja toimitaan hyvänä esimerkkinä, lapsi oppii reagoimaan toisten vaikeuksiin ja hänellä herää auttamisen halu. Empatiakykyä voidaan opetella muun muassa omien kokemusten, esikuvien, myönteisen palautteen sekä taitojen avulla. Empatiataidot auttavat lasta ymmärtämään niin omia kuin muiden reaktioita. Hän oppii myös sosiaalista kanssakäymistä sekä oman käytöksen vaikutuksen muihin. Empatiakyvyn kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapsi saa osoittaa omat tunteensa ja hänen suojan ja hoivan tarpeisiinsa vastataan. (Hamarus 2012, 57; Höistad 2003, 166–167.)

Tapa- ja moraalikasvatus on kiusaamista ehkäisevän työn perusta. Empatiakyvyn kehittymiseen, sekä toisen ihmisen asemaan asettumiseen ja ymmärtämiseen lapsi tarvitsee moraalien kehittymistä. Moraali kehittyy lapselle aikuisten arjessa annetuista malleista, sekä esimerkeistä eri tilanteissa. Aikuisen tulee olla

tietoinen lapsen moraalin kehittymistä ja huomioida lasten tarpeet opettaessaan. Tavat ja säännöt opitaan aikuisten toimintamallien sekä esimerkkien kautta. Ihmisten välisestä kunnioituksesta lapsi saa mallia aikuisten välisestä vuorovaikutuksesta. Tapakasvatuksen avulla lapsi oppii kunnioittamaan toisia ihmisiä ja ottamaan vastuuta muiden hyvinvoinnista pohtimalla omaa käyttäytymistään sekä puhetapaa. Lapsen oppiessa uusia taitoja, on tärkeä antaa hänelle positiivista palautetta ja tukea hänen sosiaalisten taitojen sekä itsetunnon kehittymistä. Lapsen itsetunnon kehittyminen auttaa lasta voimaan paremmin, oppimaan luottamaan omiin kykyihinsä, sekä ystäväystymään ja tukemaan muita. Mikäli lapsi käyttäytyy huonosti ja lyö toista lasta, on asia hyvä käydä läpi vetoamalla tunteisiin. Lapsen tulee oppia myös itsehillintää, ongelmanratkaisutaitoja sekä tunnistamaan omia sekä muiden tunteita. Aikuisen vastuulla on kertoa lapsille, miten ihmisten kanssa tulee toimia. Moraalikasvatuksen avulla pyritään saamaan lapsi ymmärtämään toimintatapojensa sopivuutta eri tilanteissa. Yhteiskunnassa sovituja sosiaalisen käyttäytymisen sääntöjä opetetaan tapakasvatuksen avulla. (Macintyre 2009, 80–81, 89–90; Repo 2013, 45.)

Kiusaamista ehkäiseviä tekijöitä ovat itsesäätelytaidon ja empatiataidon lisäksi moraalin kehitys. Moraalin kehityksen kannalta on tärkeä opettaa lapselle oikeanlaisia toimintatapoja. Turvallinen ympäristö sekä empaattiset aikuiset, jotka kohtelevat lapsia kunnioittavasti antaen tukea ja ohjausta ovat merkittävässä asemassa ennalta ehkäisemässä kiusaamista, sekä vääränlaisten toimintatapojen syntymistä. Aikuisen tulee olla oikeudenmukainen jokaista lasta kohtaan, hän ei saa nöyryyttää lasta epäonnistumisesta tai huonoista taidoista. Kenenkään ei tarvitse pelätä hyvää varhaiskasvattajaa. Aikuinen ohjaa ja määrittelee lapselle rajat, rankaisematta lasta. Myös huonosti käyttäytyvä lapsi tarvitsee empatiaa ja on oikeutettu aikuisen huomioon, rakkauteen sekä uuteen mahdollisuuteen toimia oikein. (Hamarus 2012, 73; Repo 2013, 19–21.)

Lapselle on tärkeä antaa positiivista palautetta auttamisesta, jotta hän näkee, että hänen työtään arvostetaan. Lapsi alkaa nauttimaan toisten auttamisesta. On tärkeä puhua lapsen kanssa myös empatian ja auttamisen vastavuoroisuudesta, sillä jokaisella on oikeus apuun ja empatiaan. Lasten kanssa on hyvä keskustella

auttamisesta sekä avun tarpeesta, milloin ja missä tilanteessa voi auttaa muita. Auttaminen tulisi nähdä inhimillisenä asiana. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 82–83.)

Yksi tärkeä sosiaalinen toiminta on anteeksi pyytämisen sekä -antamisen taito. Usein lapselle opetetaan, että on aiheellista pyytää anteeksi, mikäli loukkaa toista. Ihan pieni lapsi ei välttämättä vielä ymmärrä anteeksi pyytämisen merkitystä, mutta kun lapsen moraalit kehittyvät, hän kokee syyllisyyden tunteita ja kykenee ymmärtämään anteeksi pyynnön syvemmän merkityksen. (Repo 2013, 175.)

5.5 Varhaiskasvattajan omien tunteiden säätelyn hallinasta

Palvelualoilla tiedetään, että olemme ihmisinä erilaisia ja joku asiakas voi aiheuttaa työntekijässä ärsytystä. Asiakkaan asiat on pystyttävä hoitamaan kuitenkin myös negatiivisia tunteita aiheuttavan asiakkaan kanssa niin hyvin kuin osaa. Tämä sama pätee myös varhaiskasvatuksessa lasten kanssa työtä tekeviin ammattilaisiin: jokaisesta lapsesta ei voi pitää yhtä paljon. Varhaiskasvattajan on tiedostettava kuitenkin se, että myös lasten kanssa toimiessa, työ on kyettävä hoitamaan niin hyvin ja neutraalisti kuin osaa, vaikka joku lapsi ärsyttäisikin. Tämä voi olla varhaiskasvatuksessa vaikeaa, kun usein samojen lasten kanssa ollaan päivittäin tekemisissä. Lapsen jatkuva ei-toivottu käytös tai toiminta ja ilmaisutyyli voi alkaa ärsyttää aikuista niin, että on vaikea pysyä kasvattajan roolissa. Kasvattajan omat henkilökohtaiset tunteet, mieltymykset ja ajatukset voivat syrjäyttää hetkeksi ammattilaisen roolin. Toisaalta, varhaiskasvatuksessa monelle on tärkeää ja omaa ammatillisuutta mitataan sitä kautta, kuinka neutraalisti pystytään kohtaamaan lapset omista ajatuksista, tai työn ulkopuolisesta elämäntilanteesta huolimatta. (Riihonen 2013, 41–42.)

Lapsi aistii helposti aikuisesta sen, mitä aikuinen hänestä ajattelee ja lapsi usein myös reagoi siihen omalla tavallaan. Toiset lapset ryhmässä voivat myös aistia kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen jännitteen ja tällä voi olla vaikutusta ryhmädynamiikkaan. Kasvattajan olisikin hyvä miettiä miten ja kenen kanssa käsittelee tilanteita, jos joku lapsi ärsyttää. Omista tuntemuksista on hyvä

puhua muille työyhteisön jäsenille tai työohjauksessa ja yrittää löytää asioille toisenlainen näkökulma (Riihonen 2013, 42.)

6 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

6.1 Turvallisen varhaiskasvatusympäristön muodostuminen

Teoreettisessa tausta-aineistossa toimme ilmi, että turvallinen ja kiusaamista ehkäisevä oppimisympäristö on laadullisesti monipuolinen. Laadullisuudella tarkoitetaan tässä sitä, että lapsi voi toimia ja kehittyä fyysisesti, psyykkisesti, kognitiivisesti, sosiaalisesti ja emotionaalisesti turvallisessa ympäristössä. Päiväkoti TähtiVekaran henkilökunnan mukaan turvallinen, kiusaamista ehkäisevä varhaiskasvatusympäristö on lapsen ikä, kehitys- ja taitotason huomioiva, sekä lasta osallistava ympäristö, jossa lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään. Henkilökunta kuvaa turvallisen varhaiskasvatusympäristön ilmapiiriä lämpimäksi. Tärkeäksi koettiin, että lapsi saa tarpeeksi hoivaa, huomiota, syliä sekä hänet kohdataan tunnetasolla. Turvallinen varhaiskasvatusympäristö mahdollistuu suunnittelun avulla, jossa lasten yksilölliset tarpeet huomioidaan ja ne kirjataan kunkin lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Päiväkoti TähtiVekarassa jokaisen osallistuminen suunnitteluun koettiin tärkeänä sen vuoksi, jotta kaikki osavat toimia kiusaamistilanteissa samalla tavalla ja tarvittaessa myös perustella toimintansa. Muutama mainitsi myös oman asenteen, sekä muiden aikuisten asenteen ja suhtautumisen lapsiin ja lapsiryhmään sekä työyhteisöön vaikuttavan kiusaamisen vastaiseen työhön. Vastausten mukaan aikuisen tulee tiedostaa vastuunsa siitä, että jokaisella on päiväkodissa hyvä olla ja jokainen saa mahdollisuuden osallistua tasa-arvoisesti toimintaan.

Teoreettisen tausta-aineiston perusteella turvallisella varhaiskasvatusympäristöllä on vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen. Turvallisessa lapsiryhmässä lapsi kykenee osallistumaan ryhmän toimintaan sekä tuntemaan iloa oppimisestaan. Lapsilähtöisessä varhaiskasvatuksessa lapsen yksilöllisiä tarpeita kunnioitetaan ja ne ovat toimintaa suunniteltaessa etusijalla.

Aikuisen asenteen merkitys nousi esille myös teoreettisessa tausta-aineistossamme. Etenkin varhaiskasvattajan inhimilliset tunteet ja mieltymykset tai lapsen

ei toivottuun käytökseen ärsyyntyminen ovat asioita, jotka voivat olla aikuisen sannaattoman viestinnän kautta lapsen aistittavana asenteena. Lapsi aistii aikuisen asenteen sekä itseään, että toista lasta kohtaan ja tällä nähdään olevan vaikutusta sekä ryhmadynamiikkaan, että lapsen reagointiin joko toista lasta kohtaan tai itseään ja toimintaansa kohtaan. Lisäksi teoreettinen aineisto nosti esille sen, että aikuisen on tunnettava vastuunsa asenteistaan ja varhaiskasvattajan on hyvä puhua tuntemuksistaan muille työyhteisössä sekä yrittää löytää asioille uudenlaista näkökulmaa. Aineiston perusteella myös aikuisten välistä ilmapiiriä, sekä toisen työn arvostusta pidetään turvallisen ympäristön luomisen kannalta tärkeänä. TähtiVekaran henkilökunnan mielestä osaava, ammattitaitoinen sekä valveutunut ja läsnä oleva henkilökunta kykenee parhaiten ehkäisemään kasvatusympäristössä tapahtuvaa kiusaamista.

"Päiväkodissa on kasvattajien vastuulla luoda tasa-arvoinen ja jokaista yksilöä kunnioittava kasvu- ja työskentely-ympäristö". (Vastaaaja 11)

Lapsen hyvään turvallisuudentunteeseen nähdään vaikuttavan myös se, miten lapsi otetaan vastaan, kuinka hänet kohdataan tunnetasolla, kuinka häntä ymmärretään ja kuinka hänet hyväksytään omana itsenään. Aikuisen tietoinen sensitiivinen läsnäolo lapsille koetaan saamissamme vastauksissa asiaksi, joka vaikuttaa lapsen turvallisuuden tunteeseen.

"Otan lapset iloisesti aamulla vastaan ja vanhemmillekin ero helpompaa, kun lapsi jää mielellään hoitoon. Olen lapsille turvallinen aikuinen, jonka puoleen voi kääntyä aina. Puhun lapsille mukavasti ja olen aidosti kiinnostunut heistä. Lohdutan, otan syyliin ja silitän. Ryhmätila on suunniteltu ja toteutettu lapsia kiinnostavaksi ja turvalliseksi. Tutut rutiinit, rajat ja yhteiset säännöt luovat myös turvallisuutta. Lapsille kerrotaan aamupäivällä, mitä seuraavaksi tehdään. Kehun lapsia, ohjaan, kannustan, autan ja kiellän. Tarkistan leikkitilan turvallisuuden. Huomioin lasten erityistarpeet". (Vastaaaja 10)

Myös kaikenlaiseen ei toivottuun käytökseen puuttuminen nousi vastauksissa turvallisen varhaiskasvatusympäristön tekijäksi yhteisten sääntöjen, johdonmukaisen toiminnan, osaavan ja ammattitaitoisen henkilökunnan, työaikajärjestelyjen, siirtymätilanteiden suunnittelun, valvonnan sekä ohjauksen lisäksi. Kiusaamiseen puuttuminen nähtiin tärkeäksi asiaksi, jotta jokainen tietää, että kiusaamista

ei hyväksytä. Vastaajien mielestä jokaisen rooli on työyhteisössä yhtä tärkeä kiusaamisen havaitsemisessa, puuttumisessa sekä kiusaamisesta tiedottamisessa. Henkilökunnan välinen yhteistyö sekä keskinäinen tuki kiusaamisen vastaisessa työssä nousi esille merkittävänä tekijänä.

"Luon turvallisen ilmapiirin yhteisillä säännöillä ja omalla sääntöjen noudattamisen kiinnipitämisestä ja läsnäololla. Turvallisen varhaiskasvatusympäristön luon perehtymällä lapsen ikä- ja kehitys ja taitotasoon ja suunnittelun sen pohjalta toiminnan ja toimintaympäristön". (Vastaja 1)

Yksilöllisten tarpeiden huomiointi suunnittelussa edellyttää teoreettisen tausta-aineistomme mukaan yksittäisen lapsen sekä lapsiryhmän havainnointia, mikä mahdollistaa tavoitteellisemman suunnittelun. Havainnointi on oleellinen asia myös kiusaamisen ehkäisyssä, sillä ilman tarkkailua aikuinen ei voi tietää, mitä milloinkin on tapahtunut. Kiusaamisen ehkäiseminen vaatii yhä enemmän aikuisen läsnäoloa lasten vapaassa leikissä, jossa kiusaaminen yleensä tapahtuu. Keskeisiä kiusaamisen vastaisen työn menetelmiä ovat leikin havainnointi, ohjaaminen sekä leikkiin osallistuminen.

Saamissamme vastauksissa turvallisen varhaiskasvatusympäristön muodostumiseen koetaan vaikuttavan iän ja kehitystason pohjalta suunniteltu arjen peruspedagogiikka ja sen mukainen toiminta sekä turvalliset arjenrutiinit. Aikuisen merkitys turvallisen kasvuympäristön luojana nousi kuitenkin saamissamme vastauksissa yhdeksi tärkeimmäksi tekijäksi turvallisen varhaiskasvatusympäristön muodostumisessa. Turvallisen varhaiskasvatusympäristön muodostumiseen vaikuttaa lisäksi aikuisen arvostus niin lapsia kuin toistensa työtä kohtaan. Lasten kerrottiin seuraavan tarkasti aikuisten tekemisiä ja aikuisten viestintää toisiaan kohtaan, minkä koettiin olevan vaikuttamassa lasten turvallisuuden tunteeseen. Vastauksissa tuotiin esille, että aikuisen tehtävä on osoittaa, että jokainen lapsi on tärkeä. Keskusteleva, toisten kuunteluun ja itseilmaisuuksiin kannustava vuorovaikutus lisäävät saamiemme vastausten mukaan erilaisuuden hyväksymistä ja toisen kunnioittamista ja ovat siten ehkäisemässä kiusaamista.

"Huolehdiin, että jokaisella on päiväkodissa ystäviä, mielekästä tekemistä ja hyvä olla. Jokainen lapsi tulee kuulluksi ja kokee olevansa tärkeä". (Vastaaaja 10)

Turvallinen ympäristö sekä empaattisten aikuisten tuen ja ohjauksen merkitys korostuu myös teoreettisessa tausta-aineistossamme. Erityisesti painotettiin sitä, että lapselle tulee asettaa rajat, mutta häntä ei saa rankaista. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta toimimaan oikein ja antaa huonostikin käyttäytyvälle lapselle uusi mahdollisuus muuttaa käyttäytymistään. Myös aineistossa tuli ilmi, että aikuisen on tärkeää opettaa lapselle, mikä on oikein ja mikä on väärin, jotta lapsi oppii toimimaan oikein eri tilanteissa. Eräs vastaaja painotti myös sitä, että lapsen ei tarvitse ansaita aikuisen huomiota teoillaan, vaan lapsi itsessään on arvokas ja jokaista tulee kohdella ja huomioida tasavertaisesti yhtä paljon.

Henkilökunta käytti aineiston perusteella paljon aikaa arjen turvalliseen, tietoiseen läsnäoloon ja keskusteluihin lasten kanssa. Hyvällä yhteishengellä, henkilökunnan yhteisellä linjalla (säännöt), johdonmukaisuudella, sekä osaavalla ja ammattitaitoisella henkilökunnalla koettiin olevan merkitystä työpaikan ilmapiiriin, turvallisuuteen ja jokaisen hyvinvointiin. Fyysinen turvallisuus taataan asettamalla rajoja ja huolehtimalla siitä, että aikuisia on paikalla riittävästi. Aikuisen on tärkeää myös opettaa lapselle, mikä on oikein ja mikä on väärin, jotta lapsi oppii toimimaan oikein eri tilanteissa.

Mielestämme henkilökunnalla on hyvä käsitys turvallisen varhaiskasvatusympäristön luomisesta sekä niistä asioista, joita varhaiskasvatusympäristön luomiseen ja lapsen kasvun turvaamiseen tarvitaan. On tärkeää, että lasta kunnioitetaan omana itsenään ja hän pystyy saamaan positiivisia kokemuksia turvallisessa ympäristössä häntä arvostavien ihmisten seurassa. Varmastikaan turvallisen kasvatusympäristön luominen päivittäin ei ole aina helppoa, vaikka teoriassa kaikki olisikin hyvin suunniteltu. Jokaisella lapsella on oma tahto, eivätkä asiat aina mene, kuten aikuinen suunnittelee. Myös aikuisella voi olla huonoja päiviä, jolloin on tärkeää, että voi saada tukea työyhteisöltä. Saamamme aineiston sekä teorian perusteella turvallisesta varhaiskasvatusympäristöstä muodostui yhtenevä

kuva. TähtiVekaran henkilökunta tietää velvollisuutensa turvallisen varhaiskasvatusympäristön luomisesta ja on sitoutunut yhdessä toimimaan jokaisen lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi.

6.2 Kiusaamisen määrittely tulosten perusteella

Päiväkoti TähtiVekaran henkilökunnalla on mielestämme hyvä käsitys heidän päiväkodin arjessa tapahtuvista asioista ja aineistosta kävi hyvin ilmi henkilökunnan yhtenevä kiusaamisen määrittely. Kiusaaminen on tärkeä määritellä, jotta tiedetään, mistä kiusaamisesta on kyse, ja millaiseen toimintaan tulee puuttua. Päiväkoti TähtiVekaran työntekijät määrittivät kiusaamisen fyysisenä, psyykkisenä tai sanallisena toimintana, joka tuottaa toiselle pahaa oloa. Fyysinen kiusaaminen kuvattiin useammin tönimisenä, potkimisena tai lyömisenä. Psyykkiseen kiusaamiseen sisältyi vastanneiden mukaan toisen aliarvioimista, ilkeitä eleitä, leikin ulkopuolelle jättämistä sekä myös suoranaista syrjintää. Sanallinen kiusaaminen näkyi päiväkodissa toisen haukkumisena, nimittelynä ja määrällynä. Kiusaamista ilmeni niin suorana kuin epäsuorana toimintana.

"Kiusaaminen on henkistä tai fyysistä loukkaamista esimerkiksi lyömistä, tönimistä, haukkumista tai syrjimistä pois leikeistä, kiristämistä ja manipulointia. Riitoja ja erimielisyyksiä esiintyy kuitenkin hyvienkin kavereiden leikeissä". (Vastaja 10)

Hamarus (2012,38) määrittelee kiusaamisen fyysisenä, henkisenä ja sosiaalisena tapahtumana, jota ilmenee niin suorana kuin epäsuorana toimintana. Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan lyömistä potkimista, sulkemista johonkin huoneeseen tai tilaan, tavaroiden viemistä tai tuhoamista. Fyysinen kiusaaminen ilmenee suorana. Henkinen kiusaaminen voi ilmetä haukkumisena, nimittelynä, uhkailuna tai kiristämisenä. Epäsuora henkinen kiusaaminen on pahan puhumista takanapäin, juorujen levittämistä sekä eleitä, ilmeitä ja katseita, joita ulkopuolisten on vaikea havaita. Sosiaalisen kiusaamisen tarkoitus on vaikuttaa kiusatun ystävyys- ja vuorovaikutussuhteisiin. Sosiaalinen kiusaaminen ilmenee eristämisenä tai ryhmästä pois sulkemisena, sekä ystävyys-suhteiden manipulointina.

Aina lapsi ei vastausten mukaan osaa itse kertoa, mitä on tapahtunut tai syytä pahalle ololle, minkä vuoksi onkin tärkeää olla läsnä eritilanteissa ja havainnoida lasten toimintaa. Kiusaamisen tiedostettiin myös voivan olla toistuvaa tai kertaluontoista ja tietoista tai tiedostamatonta toimintaa. Monessa vastauksessa nousi esille myös vallankäyttö; kiristyksen, manipuloinnin tai alistamisen keinoin. Lapsi voi myös kiusata omalla välinpitämättömällä käytöksellään, jättämällä asioita tekemättä tai olla auttamatta avuntarvitsijaa.

"Kiusaaminen tarkoittaa minulle tietoista toisen satuttamista sanoilla, teoilla tai tekemättä jättämällä". (Vastaja 11)

Havainnoinnin merkitys kiusaamisen ehkäisyssä korostuu teoreettisessa taustaineistossamme niin kiusaamisen ennaltaehkäisyssä kuin kiusaamiseen puuttumisessakin. Havaintojen avulla aikuinen saa tietoa lasten välisistä vuorovaikutussuhteista, valtasuhteiden käytöstä, ryhmän dynamiikasta sekä kiusaamiseen johtavista tekijöistä.

Aineiston perusteella päiväkotit TähtiVekarassa kolme vastaajaa kertoi kohdanneensa systemaattista eli järjestelmällistä kiusaamista. Vastajista puolet kertoivat havainneensa kiusaamista, joka ei kuitenkaan heidän mielestään ollut järjestelmällistä, vaan enimmäkseen arkipäiväistä nahistelua ja lasten keskinäistä välien selvittelyä.

"Olen törmännyt kiusaamiseen moneenkin otteeseen. Yleensä se on leikeistä pois sulkemista, nimittelyä, tavaroista kinastelua. Asioiden kärjistytyä myös läpsimistä, tönimistä. Olen nähnyt tilanteita tai sitten joku lapsi on tullut kertomaan. Toki tapahtuu myös sellaista kiusaamista joka yritetään tehdä aikuisilta salassa. Mielestäni aikuisten tulee aina puuttua ja reagoida tilanteisiin". (Vastaja 6)

Yleisin välien selvittelyn syy oli vastaajien mukaan tavarasta kinastelua. Välien selvittely ei aina ole kiusaamista, vaan kiusaamisen tunne liittyy lapsen subjektiiviseen kokemukseen tilanteesta ja siitä, miten häntä on kohdeltu tilanteessa. Lapsi voi teoreettisen aineiston perusteella kokea tulleensa kiusatuksi asiasta tai tilanteesta, joka on aikuisen mielestä merkityksetön.

Muutama vastaaja toi esille kiusaamisen olevan subjektiivinen kokemus eli kiusatun yksilöllinen kokemus kiusaamistilanteesta, joka selvittämämme teoriatiedon perusteella on ensisijaisen tärkeä ottaa huomioon. Hamaruksen mukaan subjektiivinen kokemus sekä valtaepätasapaino tulee selvittää aina kiusaamistilanteissa. Valtaepätasapainolla Hamarus (2012, 23–24.) tarkoittaa kiusaajan suurempaa käytössä olevaa fyysistä, sosiaalista tai henkistä valtaa. Aineistossa esille nousi kiusaajan motiivin selvittämisen merkitys kiusaamisen syyn löytämiseksi.

"Jokainen lapsi kokee kiusaamisen eri tavalla. Kiusaaminen voi olla myös yksittäinen teko". (Vastaaja 7)

Lähes puolet vastaajista kertoivat havainneensa sanallista kiusaamista, kuten nimittelyä ja haukkumista. Kolmannes vastaajista kertoi havainneensa leikin ulkopuolelle sulkemistapauksista. Myös määräilyä, pomottamista sekä tietoista toisen ärsyttämistä oli havaittu päiväkodissa. Kiusaamistilanteet olivat tulleet ilmi lasten tai vanhempien kertomana, sekä henkilökunnan tekemien havaintojen avulla. Kaksi vastaajista kertoi kiusaamista tapahtuvan salassa ja lasten hakeutuvan paikkoihin, jossa aikuinen ei kuule tai näe kiusaamista tapahtuvan.

"Muutamia kertoja on tullut vanhempien kautta tieto, että lapsi on kokenut tulleen kiusatuksi". (Vastaaja 9)

Revon (2013,185–187) mielestä havainnoitavat tilanteet tulisi suunnitella etukäteen, siten että aikuinen tietoisesti havainnoi jotain tiettyä lasten välistä toimintaa ja kirjaa havaintonsa ylös, jotta niitä voitaisiin hyödyntää myöhemmin esimerkiksi vanhempien kanssa keskusteltaessa. Revon mukaan tulisi kiinnittää huomio siihen, onko jokaisella lapsella mahdollisuus osallistua mukaan leikkiin vai jääkö joku lapsista leikin ulkopuolelle.

Aineiston perusteella ei tullut selville, kirjattiinko kiusaamistapauksia ylös, mutta vastauksissa painotettiin aikuisen läsnäolon, sekä havaintojen merkitystä joka päiväisessä arjessa. Havaitsimme hieman ristiriitaisuutta kiusaamisen määritte-

lyn, sekä konkreettisesti tapahtuvan kiusaamisen välillä. Osa vastaajista oli määritellyt tiettyjä lasten toimintoja kiusaamiseksi, mutta monikaan vastaajista ei itse kokenut kohdanneensa systemaattisesti kiusaamista päiväkodin arjessa, vaikka kiusaamisen määritelmä mielestämme teoreettisen tausta-aineiston mukaan täyttyi. Mielestämme kiusaamistilanteiden kirjaaminen voisi auttaa tilanteiden selkeyttämistä ja auttaa näkemään, onko kyse kiusaamisesta vaiko normaalista välien selvittelystä lasten välillä.

6.3 Kiusaamistilanteiden ennaltaehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen päiväkotit TähtiVekarassa

Päiväkodin johtajan roolin merkitys kiusaamisen vastaisessa työssä nousi esille teoreettisessa tausta-aineistossa, sillä hänen suhtautumisensa vaikuttaa arvokeskusteluihin sekä asiaan paneutumiseen. Johtajalla on vastuu siitä, että yhdessä sovittuihin arvoihin sitoudutaan. Kiusaamisen vastainen työ kannattaa ottaa huomioon resursseja laadittaessa, jotta asiaa voidaan työstää kunnolla. Päiväkotit TähtiVekaran yhtenä arvona on ”Pienin on tärkein” ja se on ohjaamassa päiväkodin toimintaa. Päiväkodin johtaja kokee kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen tärkeänä asiana ja tahtoo olla mukana edistämässä jokaisen lapsen hyvää oloa päiväkodissa yhteisten arvokeskustelujen, koulutusten sekä tukemalla kunkin työntekijän ammatillista kehittymistä esimerkiksi osallistamalla opinnäytetyöhömmö.

”Omasta mielestäni kiusaamisen ehkäisy perustuu meidän aikuisten omiin asenteisiin, suhtautumista jokaiseen lapseen, lapsiryhmään sekä työyhteisöön ja ymmärrykseen siitä, että milloin aikuinen itse vaikuttaa ilmiöön”. (Vastaaaja 5)

”Lapsiryhmässä tapahtuva kiusaaminen tai kaltoinkohtelu on koko tiimin asia ja yhdessä yhteisin toimintatavoin hoidettava. Aikuisten velto työote ja vain näennäinen läsnäolo mahdollistaa kiusaamisen. Kasvattajien ammatillisuus ja tietoinen arjen pedagogisuus ehkäisevät kiusaamista”. (Vastaaaja 11)

Aineiston perusteella henkilökunnalla on tieto siitä, mikä merkitys aikuisen havainnoilla sekä läsnäololla lapsiryhmässä on kiusaamisen ehkäisyssä ja siihen

puuttumisessa. Revon (2013, 13, 17, 163) mukaan alle kouluikäisten lasten kanssa tulisi keskittyä ensisijaisesti kiusaamisen ennaltaehkäisyyn puuttumisen sijaan. Aineistosta tämä kävi ilmi päivittäisissä kasvattajien päivittäisissä valinnoissa toimiessa lasten kanssa. Henkilökunta pyrki tietoisesti luomaan ympäristön, jossa jokainen lapsi ja aikuinen hyväksytään ja jokaisella on hyvä olla. Kasvattajien tietoisien toiminnan, läsnäolon sekä havaintojen merkitys on suuri, kun toimintaa suunnitellaan lasten yksilöllisistä tarpeista käsin.

Kiusaamista voidaan ehkäistä olemalla tietoisia kiusaamiseen johtavista tekijöistä. Aineiston perusteella TähtiVekaran henkilökunnalla on tietoa kiusaamista aiheuttavista tai sille altistavista tekijöistä, jota he voivat hyödyntää kiusaamisen ehkäisyssä.

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että kiusaaminen aiheutuu lasten erilaisuudesta; yksilöllisen kehityksen sekä taitotasojen eroista. Yhdeksi yksittäiseksi kiusaamisen syyksi mainittiin lapsen puhevika tai yksittäisen kirjaimen puuttuminen sanavarastosta. Myös temperamentilla eli luonteenpiirteillä, sekä yhteiskunnallisella huono-osaisuudella ajateltiin olevan vaikutusta kiusaamiseen. Kiusaamista aiheuttavien tekijöiden tiedostaminen, havainnointi ja kasvattajien läsnäolo auttavat tilanteiden ennakkoinnissa ja sitä kautta kiusaamisen ehkäisyssä niin TähtiVekaran henkilökunnan kuin teoreettisen aineistomme mukaan. Kun aikuinen tuntee lapset ja heidän tarpeensa, tilanteita on helpompi ennakoida. Osa vastaajista oli sitä mieltä, ettei kiusaamiselle aina löytynyt tarkkaa syytä, vaan pienikin asia, kuten väärinymmärrykset tai kilpailu-asetelma saattoivat johtaa kiusaamiseen. Ehkä juuri tällaisissa tapauksissa, kun näkyvää syytä ei ole, kiusaamisen syy voi olla lasten temperamenttieroissa tai erilaisissa tavoissa toimia.

Teoreettisen aineistomme mukaan on oleellisen tärkeää, että lapset tietävät, että kiusaamisesta tulee kertoa avoimesti. Aikuisen tulee pitää huolta siitä, että lapsi ei turhaan koe syyllisyyttä kiusatuksi joutumisesta. Lasten ei tulisi myöskään joutua harjoittelemaan riitojen selvittämistä keskenään liian varhain, sillä kaikilla lapsilla ei ole riitojen selvittelyyn tarvittavia taitoja. Pienen lapsen voi olla vaikea aset-

tua toisen asemaan, koska hän ajattelee usein omien halujensa mukaisesti. Lapsille tulee ensin opettaa riitojen selvittämisen taito, jonka jälkeen taitoa harjoitellaan yhdessä aikuisen kanssa, ennen kuin lapset voivat harjoitella riidan selvittämistä keskenään. Teoreettisen aineiston mukaan riitojen selvittäminen vaatii taitoa ilmaista oma mielipiteensä, kuunnella muiden mielipiteitä, sekä tehdä kompromisseja.

TähtiVekarassa kiusaamisen ratkaisukeinoina pyrittiin vaikuttamaan tunteisiin ja empatiakykyyn käymällä keskusteluja siitä, miltä kiusatusta tilanteesta tuntuu. TähtiVekarassa kiusaamisen ehkäisyyn käytettiin paljon huomiota käsittelemällä erilaisuutta, jotta jokainen lapsi hyväksyttäisiin omana itsenään. TähtiVekarassa toteutetaan pienryhmätoimintaa jokapäiväisessä arjessa, mikä auttaa lasten välisten tiiviimpien suhteiden synnyssä sekä aikuisen ja lasten välisen luottamus-suhteen synnyssä, joka edesauttaa kiusaamisen ehkäisyssä.

Kiusaamisen ehkäisyssä jokaisen rooli, sekä aikuisten tiivis yhteistyö koettiin tärkeinä. Päiväkoti TähtiVekaralla on kiusaamisen suhteen nollatoleranssi eli kiusaamista ei sallita missään muodossa ja kiusaamiseen puututaan heti. Vastaa-jien mielestä on tärkeää, että jokainen osallistuu kiusaamisen ehkäisemisen suunnitteluun ja tietää, miten toimitaan sekä osaa tarvittaessa perustella toimintansa. Päiväkoti TähtiVekaralla on kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelma, jossa toimintatavat ja keinot kiusaamisen ehkäisemiseksi ja puuttumiseksi on määritelty.

Suomessa perustuslain (2003) mukaan kouluissa sekä esiopetuksessa velvoitetaan kiusaamisen ehkäisyn - ja puuttumisen suunnitelman tekoon, mutta sitä nuoremille lapsille suunnitelman tekeminen ei ole pakollista. Aineistosta ei käynyt ilmi sitä, onko TähtiVekarassa erillinen esikoululaisten kiusaamisen ehkäisyn - ja puuttumisen suunnitelma vaiko onko suunnitelma koko päiväkodin yhteinen.

"Kiusaamiseen on meillä nollatoleranssi. Ehkäisemme sitä puhumalla yhteisesti työkavereiden kanssa ja havainnoimalla ja ohjaamalla leikkejä sekä sopimalla yhteiset säännöt. Aikuinen näyttää mallia omalla käytöksellään ja on johdonmukainen, noudattaa yhteisiä sääntöjä ja on lapsille

aidosti läsnä. Avoin yhteistyö vanhempien kanssa auttaa myös meitä työssä". (Vastaaja 10)

Kiusaamisen ehkäisyyn -ja puuttumisen suunnitelma ei teoreettisen tausta-aineiston mukaan kuitenkaan yksistään riitä ehkäisemään kiusaamista, mikäli koko henkilökunta ei ole motivoitunut sitä noudattamaan, eikä suunnitelmaa noudateta. Ensisijaisesti kiusaamisen ehkäisyyn toimivin keino on laadukas pedagogiikka sekä aikuisen läsnäolo leikissä.

Aineiston perusteella olemme sitä mieltä, että päiväkotit TähtiVekaralla on toimiva suunnitelma kiusaamisen ehkäisyyn -ja puuttumiseen ja henkilökunta on sitoutunut sekä motivoitunut edistämään kiusaamisen ehkäisyä niin omalla toiminnallaan kuin yhteistyössä henkilökunnan, lasten sekä vanhempien kanssa. Aineiston mukaan kiusaamisen ehkäisyä tapahtuu päiväkodissa päivittäisissä tilanteissa, keskusteluissa sekä niissä arvoissa joita lapsille välitetään oman toiminnan ja esimerkin kautta.

Aikuisen merkitys koettiin tärkeänä, jotta jokainen lapsi kokisi olonsa hyväksi omana itsenään päivähoitossa ja saisivat mahdollisuuden tulla kuulluksi sekä osallistua toimintaan tasa-arvoisesti oman intensiteetin sekä taitotasonsa mukaisesti. Henkilökunnan mielestä aikuisen tehtävä on toimia roolimallina ja noudattaa yhteisiä sääntöjä sekä puuttua kiusaamisen heti. Esille aineistosta nousi myös anteeksi pyytämisen, sekä anteeksi antamisen merkityksen opettaminen lapsille jo varhaisessa vaiheessa. Myös varhaiskasvattajan oma asenne ja toiminta sekä aikuisten henkilökemioiden yhteensopivuus koettiin vaikuttavan kiusaamisen ehkäisyyn.

Teoreettinen aineisto puoltaa anteeksi pyytämisen ja antamisen merkitystä yhtenä tärkeimpänä sosiaalisena toimintana. Moraalin kehittyessä lapsi oppii ymmärtämään anteeksi pyynnön syvemmän merkityksen kokiessaan syyllisyyden tunteita toimiessaan väärin.

"Sensitiivinen aikuinen havainnoi lasta erilaisissa tilanteissa ja tekee aloitteen vuorovaikutustilanteissa olematta liian päällekkävyä; Aikuinen avaa

kanavan, mutta antaa lapselle mahdollisuuden osallistua, sillä intensiteetillä ja nopeudella, mikä lapselle on luontaista". (Vastaaja 11)

Aineiston perusteella henkilökunnan mielestä on tärkeää, että vanhemmat osallistetaan mukaan kiusaamisen vastaiseen työhön yhteisten toimintatapojen ja pelisääntöjen luomiseksi niin kotona kuin päiväkodissa. Kasvatuskysymyksiä voidaan pohtia yhdessä vanhempien kanssa ja keskustella esimerkiksi palkkioiden ja rangaistusten käytöstä. Kiusaamisen vastaisessa työssä vanhempien kanssa jokainen vastaajista koki ensisijaisen tärkeäksi avoimen vuorovaikutuksen sekä kiusaamistapauksissa syyllistämisen välttämisen. On tärkeää voida toteuttaa kasvatuskumppanuutta avoimesti, jotta myös vaikeista asioista voidaan keskustella rakentavasti. Henkilökunta koki voivansa saada vanhemmilta tärkeää tietoa, esimerkiksi perheessä tapahtuneista muutoksista, jotka voivat vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Henkilökunta tunsikin myös voivansa vaikuttaa vanhempien kautta kiusaamista aiheuttaviin ulkoisiin tekijöihin, kuten lapsen hygieniaan tai pukeutumiseen. Kiusaamisesta henkilökunta kertoi keskustelleensa vanhempien kanssa hakutilanteissa, varhaiskasvatuskeskusteluissa ja vanhempainilloissa. Myös yhteiset tapahtumat, koulutukset ja erilaiset infot mainittiin osana kiusaamisen vastaisesta työstä yhdessä vanhempien kanssa. Eräässä vastauksessa mainittiin myös se tärkeä asia, että kiusaamistilanteissa lapsi tarvitsee osakseen tukea niin päiväkodin kasvattajilta kuin kotona vanhemmiltaan.

"Kiusatun lapsen ja kiusaajalapsen vanhempien kanssa on yhdessä puhuttu kiusaamisesta ja pohdittu tilannetta. Kiusaaminen on yleensä loppunut nopeasti, kun siitä on puhuttu avoimesti vanhemmillekin. Kiusaajalapsen kanssa olen jutellut, miltä hänestä tuntuisi, jos häntä kiusattaisiin. Usein taustalta on löytynyt kiusaajan pahaan olo esimerkiksi muuttunut perhetilanne". (Vastaaja 10)

Teoreettisen tausta-aineiston perusteella kiusaaminen on monelle vanhemmalle vaikea aihe, joka nostaa erilaisia tunteita pintaan. Teoriatiedossa huomiottiin kiusaamistilanteiden tulkinnan varaisuus, minkä vuoksi kiusaamisen ja syyttelyn sijaan vanhemmille kannattaa kertoa tapahtumat konkreettisesti. Tulkitseminen kannattaa tehdä yhdessä vanhempien kanssa, jotta väärinkäsityksiltä vältyttäisiin. Oleellista kiusaamistapausten selvittämisessä on yhteisen linjan sekä toimintamallien löytäminen yhdessä vanhempien kanssa. Yhteiset toimintamallit

edesauttavat yhtenäisiin kiusaamisen puuttumisen tapoihin. Vanhempien tunteiden lisäksi tulisi kiinnittää huomiota myös lapsen kokemuksiin tunteisiin. Aikuisen tehtävä on kertoa lapselle, että kenellekään ei saa tehdä pahaa.

Aineistosta ei noussut esille kiusaamistapauksia, joissa henkilökunta olisi kokenut yhteistyön vanhempien kanssa vaikeana. Sen sijaan avointa yhteistyötä painotettiin asioiden selvittämiseksi. Kiusaamisesta haluttiin puhua vanhempien kanssa rauhassa, jotta väärinymmärryksiltä vältyttäisiin. Teoreettinen aineisto tukee sitä, että vanhemmille on tärkeää antaa aikaa reagoida saamaansa informaatioon ja heitä tuetaan sekä pyritään yhdessä löytämään toimintamallit kiusaamisen lopettamiseksi.

Yhteinen linja ja säännöt niin kotona kuin päiväkodissakin vaikuttavat aineiston mukaan kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen positiivisesti. TähtiVekaran henkilökunta koki, että kiusatun, kiusaajan ja heidän perheitä on tärkeä tukea kiusaamisen käsittelyn yhteydessä osallistamalla heitä ja antamalla tietoa kiusaamiseen liittyvissä asioissa. Vanhempien kanssa kiusaamista voidaan käsitellä varhaiskasvatuskeskustelujen yhteydessä, avoimen toiminnan kautta tai teema-keskusteluna vanhempien kanssa esimerkiksi vanhempainilloissa. Henkilökunta piti tärkeänä, että myös syy lapsen kiusaamiselle ja pahalle ololle löytyisi.

Kiusaamisen ennaltaehkäisevän, sekä puuttumisen työn mahdollistamiseksi jokaisen aikuisen motivaatio, läsnäolo sekä tietoinen työ ohjata lasten ryhmäytymistä leikkutilanteissa koettiin erittäin tärkeäksi. Aikuisen vaikutusmahdollisuudet ilmiön ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa koettiin merkittäviksi. Saamamme aineistossa konkreettisiksi keinoiksi kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen nousivat pedagoginen suunnittelu, tunnekasvatus, tunteiden tunnistamiseen ja nimeämiseen oppiminen sekä tunteiden hallinnan opettelu sekä pienryhmätoiminta. Kiusaamisen ehkäisyssä pienryhmätoiminta koettiin toimivana työtapana, sillä se helpottaa lasten kohtaamista, tuntemista, yksilöllisten tarpeiden huomiointia sekä luottamussuhteen syntymistä aikuisen ja lapsen välille. Menetelminä kiusaamisen ehkäisyssä - ja puuttumisessa lasten kanssa käy-

tettiin keskusteluja, kirjallisuus- ilmaisu- ja musiikkikasvatuksen keinoja, osallistavia ja toiminnallisia harjoitteita sekä toivottuun käytökseen oppimaan ohjaamista ja lapsen kannustamista sanallisesti kehuen. Myös yhteisiä projekteja esim. erilaisuudesta ja ystävyydestä käytettiin kiusaamisen ehkäisymenetelminä. Kiusaamista pyrittiin ehkäisemään jokapäiväisessä arjen työssä ohjaamalla ja keskustelemalla lasten kanssa.

"Henkilökohtaisia keskusteluja on käyty, tavoitteena empatiakyvyn herättely. Aamupiirillä tai yhteisillä tuokioilla lapsille puhutaan kiusaamisesta yleisellä tasolla. Kirjoista löytyy aiheeseen liittyvää. Draaman keinoin voidaan herättää ajattelua. Lauluista ja loruista löytyy kiusaamiseen ja hyvään kaveruuteen tematiikkaa". (Vastaja 12)

"Tukimuotona tunnekasvatus, keskustelu, erilaisuuteen tutustuminen ja erilaisuuden kohtaaminen avoimin mielin uteliaana, mutta arvostaen ja hyväksyen. Kaikkien aikuisten, vanhempien ja kasvattajien, aito empatia ja lapsen kuuleminen sekä realistinen kannustus ja välittäminen ilman ehtoja rakentaa ja muovaa lapsen tervettä itsetuntoa. Kun ihminen on sovussa itsensä kanssa, hän osaa olla sovussa myös muiden kanssa. Kyllin vahvan itsetunnon rakentuminen ja myötäelämisen kyvyn oppinen suojaa sekä kiusatuksi, että kiusaajaksi joutumiselta. Oikeanlaiset mallit ohjaavat olemaan oppimatta vääränlaisia käyttäytymistapoja". (Vastaja 11)

Tunteiden opettamisessa kannattaa teoria tausta-aineiston mukaan aloittaa ns. perustunteiden, kuten ilon, surun, rakkauden, vihan, pelon sekä rohkeuden tunnistamisessa. Opettamisessa voidaan hyödyntää tunteiden nimeämistä tai virheidensä kautta oppimista. Peltonen & Kullberg-Piilola (2000, 77, 81) painottavat, että aikuisen tulee suhtautua lasten tunteisiin arvostaen ja ottaa ne vakavasti. Aikuisen kykenee tukemaan ja antamaan lapselle turvaa erilaisten tunteiden läpikäymiseen.

Vastauksissa mainittiin, että on tärkeä antaa lapselle aikaa osallistua toimintaan omalla intensiteetillä. Jokainen lapsi on erilainen ja he tuntevat ja kokevat asiat omista lähtökohdista käsin. Aineistossa tuli esille, että lasten erilaiset tunteet sallitaan, mitä pidetään teoreettisen tunnekasvatus-osiossa erittäin tärkeänä asiana, jotta lapsi oppii ilmaisemaan itseään sekä erottamaan ja nimeämään erilaisia tunnetiloja, esimerkiksi kuvien avulla.

Koemme, että Päiväkoti TähtiVekarän henkilökunnalla on paljon teoreettista tietoa, sekä monenlaisia keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn - ja puuttumiseen. Kiusaamisen puuttumiseen ei vastauksista löytynyt yhtä ainutta toimintamallia, kuten ei myöskään teoreettisesta tausta-aineistosta, vaan tilanteisiin puututaan tapauskohtaisesti siinä kontekstissa kuin kiusaamistilanne tapahtui.

Jokaisella työntekijällä on myös omanlainen työote, eikä yhtä ainoaa oikeaa toimintatapaa ole, vaan aikuisen tulee tietää, mikä toimintatapa toimii juuri tietyn lapsen kohdalla siinä tilanteessa, missä kiusaamista tapahtuu. Tapauskohtaisesti voidaan tarkastella, käydäänkö kiusaamistilanne läpi koko lapsiryhmän kanssa, vaiko vain kiusaajan tai kiusatun kanssa välisesti. Koko ryhmän kanssa teoria aineistomme mukaan ei ole kuitenkaan tarvetta mennä yksityiskohtaisuuksiin, vaan asiaa voidaan käsitellä yleisellä tasolla.

Kiusaamisen ehkäisyssä keskeiseksi teoria tausta-aineistossa nousi esille lasten vertaissuhteiden sekä ystävyysuhteiden tukeminen. On tärkeää, että kullakin lapsella on oma asema ryhmässä, ja he pääsevät harjoittelemaan ja kehittämään sosiaalisia taitojaan. Onnistumisen kokemusten kautta itseluottamus ja itsearvos- tus nousevat. Lapselle voidaan opettaa vertaissuhdetoimintaa aidoissa tilan- teissa, jossa aikuisen rooli on ohjata ja tukea lasta.

Ennaltaehkäisyn ja puuttumisenkeinot ovat päiväkotia TähtiVekarassa hyvin samankaltaisia, kuten Revon (2013) ja Hamaruksen (2012) kirjoihin perustuvat me- netelmät tunnekasvatuksesta sekä empatiataitojen opettamisesta, jossa pyrittiin vaikuttamaan lapsen kykyyn ottaa toinen huomioon sekä tunnistamaan erilaisia tunnetiloja itsessä ja muissa lapsissa. Myös musiikki nostettiin aineistossa yllät- täen esille yhtenä kiusaamisen ehkäisyn keinona.

"Tilanne käydään perusteellisesti läpi kaikkien osapuolten kanssa. Jokai- sen kanssa otetaan huomioon ja lopuksi asia sovitaan ja pyydetään an- teeksi". (Vastaaja 6)

"Mielestäni jokainen kiusaamistilanne tai konfliktitapaus on erilainen, eikä ole oikeata ratkaisumallia. Tärkeä on tuntea lapsi ja tilanteen havain- nointi. Aina pitää aikuisten puuttua! Lasten kanssa tulee käydä tilanne

läpi ja puhumalla usein selvittää. Usein myös kysyn kiusaajalta: "Miltä sinusta tuntuisi, jos sinua ei otettaisi leikkeihin mukaan?". (Vastaaja 5)

Teoreettisessa tausta-aineistossa tuli ilmi lasten kasvatuksen tärkein tehtävä; opettaa lapsille sosiaalisesti myönteistä käytöstä, kuten esimerkiksi empatiaa: myötätuntoista reagointia toisiin ihmisiin. Empatiataidot auttavat lasta ymmärtämään, miltä toisesta lapsesta tuntuu. Niin haastattelu-aineistossa kuin teoria-aineistossa nousi esille aktiivisen kuuntelun ja kysymysten käyttö lasten kanssa kiusaamistilanteita selvitettäessä. Mikäli lapsi ei osaa kertoa, mitä tapahtui, on aikuisen tärkeä kertoa, mitä lapsi teki. Lapsi voidaan ottaa mukaan miettimään seuraamuksia, mikäli ei-toivottu käytös jatkuu. Kasvatusympäristöllä on iso merkitys lapsen empatian kehittymisen kannalta. Kun lapsen tunne-elämän tarpeet tyydytetään ja toimitaan hyvänä esimerkkinä, lapsi oppii reagoimaan toisten vaikeuksiin ja hänellä herää auttamisen halu. Empatiakykyä voidaan opetella muun muassa omien kokemusten, esikuvien, myönteisen palautteen sekä taitojen avulla.

Kiusaamista käsiteltiin TähtiVekarassa ikätasoisesti niin ennaltaehkäisevästi, kuin myös kiusaamiseen puuttumistilanteissakin. Yleisemmin apuna arjessa käytettiin lasten kanssa keskusteluja siitä, millainen on hyvä kaveri. Myös lasten tunteisiin pyrittiin vetoamaan, kysymällä: "Miltä sinusta itsestä tuntuisi?". Yksi vastaajista kertoi käyttävänsä myös oppimaan ohjaamista eli vahvistavansa sanallisesti lapsen toivottua tekemistä. Apuna käsittelyssä käytettiin myös satuja, draamaa, musiikkia sekä taiteen tekemistä. Aineistosta ei noussut esille sitä, minkä verran lapset voivat vaikuttaa kiusaamisen seurauksiin.

Aineistosta nousi vahvasti esille päiväkotit TähtiVekaran pyrkimys kiusaamisen nollatoleranssiin. Revon (2013) mukaan yleensä kouluissa käytetty tavoite kiusaamisen nollatoleranssista sopii myös päiväkoteihin, mikäli tavoitteeseen pääsyn keinot on konkreettisesti kirjattu etukäteen ja niihin on yhdessä sitouduttu. Repo kuitenkin muistuttaa, että rangaistusten käyttäminen ei sovellu vielä päiväkotit-ikäisille lapsille sillä heidän empatian ja aggression hallinnan taidot ja moraali eivät ole vielä niin kehittyneitä. Revon mielestä pedagogiset ratkaisut työyhteisön

sisällä on paras keino ehkäistä kiusaamista, puuttamalla lapsen käyttäytymiseen sekä vallan käytön motiiveihin. Aineistossa ei noussut esille, miten nollatoleranssiin päiväkotit TähtiVekarassa pyritään, eikä sitä, mitä heidän kiusaamisen ehkäisy- ja puuttumisen suunnitelma konkreettisesti sisältää, mikä olisi mielestämme ollut mielenkiintoista tietää. Saamamme aineiston perusteella päiväkotit TähtiVekarassa käytettiin kiusaamisen puuttumisessa monia erilaisia keinoja, mutta ei rangaistuksia. Useissa päiväkodeissa on käytetty ja käytetään Revon mukaan edelleen rangaistusmenetelminä erilaisia menetelmiä, kuten ”jäähypenkkejä”, joilla on lasta leimaava vaikutus.

Teoreettinen aineisto painotti kiusaamisen jälkihoidon merkitystä, jotta kiusaamisen loppumisesta voitaisiin varmistua. Aineistossa ei noussut esille kiusaamisen jälkihoito muulla tavoin kuin tilanteen seuraamisella havainnoinnin keinoin. Hammarus painottaa kielteisten tunteiden käsittelyn sekä jälkihoidon merkitystä, sillä kiusaamisen seuraukset voivat jatkua kiusaamisen jälkeenkin niin kiusatussa kuin kiusaajassakin. Kiusaamisen loppuminen on tärkeä varmistaa ja tehdä johdonmukaisesti töitä jatkamalla tilanteen havainnointia.

Mielestämme aineisto ja teoria kulkivat hyvin pitkälle käsi kädessä. Teoriatieto antoi aineistolle lisää syvyyttä tuoden esille enemmän tietoa aiheeseen liittyvistä asioista. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puuttuminen liittyvät läheisesti toisiinsa, joten myös toimintatavat ja keinot ovat pitkälle samanlaisia, joka ilmeni aineistosta selkeästi. Saamastamme aineistosta huomasimme mielestämme sen, että kiusaamista ja siihen puuttumista on käsitelty yhdessä työyhteisössä, sillä saamamme vastaukset olivat yhtenevässä linjassa toisiinsa nähden, joko tukien tai täydentäen toinen toisiaan. Toki poikkeavuuttakin ilmeni, esimerkiksi erilaisissa toimintatavoissa kiusaamisen käsittelyn yhteydessä niin lasten kuin vanhempien kanssa. Koemme, että TähtiVekaran henkilökunnalla on hyvät valmiudet turvallisen kasvuympäristön luomiseen sekä kiusaamisen ennaltaehkäisy- ja puuttumiseen.

6.4 Opinnäytetyön johtopäätökset

Teoreettisen viitekehiksemme sekä päiväkotit TähtiVekaralle tekemämme kyselyn pohjalta olemme saaneet vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Ne yhdessä tuovat esille sen, että varhaiskasvatuksessa korostuu kasvatusvastuu. Olemme opinnäytetyössämme selvittäneet, että lapsen hyvä ja suotuisa kasvu ja kehitys saavat perustansa ihan varhaislapsuudesta ja varhaisista kiintymyssuhteista ja vuorovaikutuksesta vanhempien kanssa. Myötätunto, ja kyky ymmärtää toisen ihmisen tunnereaktioita kehittyvät lapsilla 4-6-ikävuoteen mennessä. Tunteilla on iso merkitys inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Ensin lapsi tarvitsee tunteidensa säätelyyn vanhempiensa tukea, ja näin ollen vanhemman on myös kyettävä säätelemään omia, etenkin negatiivisia tunteitaan, jotta hän kykenee säätelemään lapsen tunteita. Lapsen tunne-elämän säätely voi vahingoittaa, mikäli vanhempi on kyvytön laadultaan ja määrältään riittävään varhaiseen vuorovaikutukseen.

Olemme tuoneet opinnäytetyömme teoriassa esille, että valtaosa suomalaisista lapsista aloittaa päivähoidon viimeistään kolmevuotiaana. Osa lapsista aloittaa kuitenkin päivähoidon jo noin yhden vuoden iässä. Tästä johtuen myös ammatillisella varhaiskasvattajalla on erittäin tärkeä rooli turvallisen kasvuympäristön luojana. Ammatillista varhaiskasvatusta ohjataan Suomessa sekä monikansallisilla, että kansallisilla säädöksillä ja laeilla, sekä erilaisilla suosituksilla ja ohjeilla. Tämä tarkoittaa sitä, että varhaiskasvattajien on sitouduttava noudattamaan näitä lapsen parhaaksi annettuja ja säädettyjä asiakirjoja. Varhaiskasvatuksessa yksi tärkeimmistä perusasioista on lapsen kokonaisvaltainen turvallisuus. Päiväkotit TähtiVekarasta saamamme aineiston perusteella turvallinen varhaiskasvatusympäristö antaa lapselle viestin siitä, että kiusaamista ei hyväksytä. Lapset seuraavat aikuisten toimintaa ja ottavat siitä esimerkkiä omaan toimintaansa, siksi varhaiskasvattajan oma rooli korostuu kiusaamisen ehkäisyssä.

Olemme opinnäytetyömme kautta tulleet tulokseen, että kiusaamisen ennaltaehkäisyyn vaikuttaa oleellisesti laadukas peruspedagogiikka, monipuolinen oppimisympäristö ja oppimaan oppiminen. Tätä tukivat niin teoreettinen aineisto, kuin päiväkotit TähtiVekarasta saatu aineistokin. Kun lapselle asetetaan sääntöjä ja

rajoja, sekä opetetaan asioita mitkä ovat hyväksyttäviä tai ei-hyväksytyjä, ne tuovat lapselle turvallisuutta. Näiden rajojen avulla lapsi oppii hallitsemaan paremmin itseään ja käytöstään. Olemme työmme teoriassa myös kyseenalaistaneet rangaistusten tai eristämisen kautta opettamisen ja ohjaamisen. Olemme tuoneet esille, että sosiaalisissa suhteissa tukea tarvitseva lapsi ei opi sillä, että hänet eristetään ryhmästään, koska oikeanlaista toimintaa ei voi oppia erillään tilanteista. Päiväkoti TähtiVekaralta saadussa aineistossa ei ollut yhdessäkään vastauksessa konkreettisesti kerrottu sitä, kuinka heillä kiusaamishetkellä puututaan tilanteeseen, eli kuinka kiusaaminen siinä hetkessä lopetetaan tai onko kiusaamisesta seuraamuksia kiusaajalle. Tuosta johtuen, emme pysty tekemään johtopäätöstä heidän konkreettisesta tavastaan toimia puuttuessa kiusaamiseen kiusaamisen hetkellä.

Opinnäytetyömme selvittää, että päiväkodeissa kiusaamisen ehkäisemiseen on käytetty oppimaan ohjaamista eli toivotun käytöksen vahvistamista siten, että huomioidaan sanallisesti silloin kun lapsi toimii oikein. Varhaiskasvatusympäristössä ei ole kuitenkaan olemassa valmista toimintamallia, miten kiusaamista voidaan ehkäistä. Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys ja päiväkotit TähtiVekarasta saamamme aineisto kertovat, että varhaiskasvatusympäristö, jossa toteutetaan kiusaamisesta tietoista laadukasta perusedagogiikkaa, ja jossa toiminta on johdonmukaista ja tasapuolista kaikkia lapsia kohtaan, ehkäisevät kiusaamista. Tähän kuuluu päiväkotit TähtiVekarassa muun muassa havainnointi, lapsen tunteminen ja jokaisen lapsen näkökulman huomioon ottaminen.

Olemme opinnäytetyössämme todenneet, että lapsi oppii paljon mallioppimisen kautta ja aikuisen on tärkeä olla näyttämässä hänelle esimerkkiä siitä, mitkä ovat hyväksytyt tavat toimia siten, että jokaisen yksilöllisyyttä kunnioitetaan. Saadesaan tuntea, että on rakastettu ja hyväksytty sekä lasta hoitavien aikuisten, että toisten lasten taholta, lapsen turvallisuus lisääntyy. Kun lapselle opetetaan yhteisiä pelisääntöjä, empatiataitoja, sosiaalisen kanssakäymisen taitoja ja yhdessä toimimisen taitoja, ne lisäävät jokaisen lapsen turvallisuutta, suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoisuutta. Opinnäytetyömme teoria tuo esille, että turvallisuus on yksi lap-

sen perusoikeuksista, ja jos joku lapsen perusoikeuksista puuttuu, hän todennäköisesti käyttäytyy kielteisesti. Näin siis kääntäen voidaan sanoa, että tuntiesaan olevansa turvallisessa kasvuympäristössä kielteinen toiminta vähenee. Tämä ei ilmennyt suoraa päiväkotit TähtiVekarasta saamassamme aineistossa, mutta rivien välistä myös tämän pystyi toteamaan muun muassa niissä maininnoissa, mitkä liittyivät toivotun käytöksen huomioimiseen ja positiivisen palautteen antamiseen.

Varhaiskasvattajan rooli kiusaamisen ehkäisyssä nousi aineistossamme hyvin merkittävään asemaan. Opinnäytetyössämme on selvitetty laajasti varhaiskasvattajan merkitystä turvallisen kasvuympäristön luojana ja sitä, kuinka varhaiskasvattaja voi itse toiminnallaan ennaltaehkäistä päiväkodissa tapahtuvia kiusaamistilanteita. Aikuisten, niin vanhempien kuin päiväkodin henkilökunnankin asenteilla on selvä yhteys siihen, miten lapsi ymmärtää sen, kuinka toista ihmistä voi kohdella. Olemme opinnäytetyössämme tuoneet ilmi, kuinka sosiaalinen ympäristö ja aikuisen esimerkki auttavat lasta omaksumaan moraalikäsitteitä. Päiväkotit TähtiVekarassa on todettu, että aikuisen välitön reagointi kiusaamistilanteisiin helpottaa sekä kiusatun, että kiusaavan lapsen oloa.

Olemme opinnäytetyössämme tulleet siihen tulokseen, että kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tarvitaan yhteistyötä sekä päiväkodin sisällä henkilökunnan kesken, että varhaiskasvattajan ja vanhempien välillä. Kasvatuskumppanuus ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö ovat päiväkotien keinoja sekä ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamiseen. Tutkimamme teorian ja saamamme aineiston mukaan; vanhempien kanssa tehty yhteistyö helpottaa kiusaamisen käsittelyä sekä kiusaajan, että kiusatun näkökulmasta. On tärkeää tuoda selvästi esille, että kiusaaminen on jokaiselle subjektiivinen kokemus ja että kiusaamista ei hyväksytä millään muotoa.

Olemme työssämme tuoneet esille, että varhaiskasvattajalla voi olla kielteisiä ajatuksia lapsesta, jonka kanssa kemiaat eivät jostain syystä kohtaakaan. Tämä voi olla vaikuttamassa varhaiskasvattajan suhtautumisessa lapseen, jos kasvattaja

ei itse kiinnitä tähän huomiota. Varhaiskasvattaja voi omalla toiminnallaan ehkäistä kiusaamista tiedostaessaan oman oppimiskäsityksensä lapsesta ja lapsen oppimisesta ja toimimalla työssään ammatillisesti. Opinnäytetyössämme korostetaan jokaisen henkilökohtaista vastuunottoa kiusaamisen vastaisessa työssä ja lapsen kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa. Varhaiskasvattaja voi minimoida kiusaamiseen johtavia tilanteita perehtymällä ja pitämällä työtä ohjaavana tekijänä peruspedagogiikan, lapsen oikeuden yksilöllisyyteen ja erilaisuuteen sekä olemalla lapsille tietoisesti läsnä. Nämä näkyivät myös päiväkotit TähtiVekaralta saadussa aineistossa muun muassa niissä vastauksissa, joissa nousi esille aikuisen taito kuulla ja kuunnella lasta, ja kuinka tärkeä merkitys sillä on lapsen kokemaan luottamukseen ja turvallisuuteen.

Opinnäytetyössämme olemme tulleet tulokseen, että päiväkodeissa kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen käytetään monia erilaisia toimintamalleja ja keinoja. Empatiataitojen opettaminen ja tunnekasvatus nousivat tärkeiksi kiusaamisen ennaltaehkäisyn välineiksi. Varhaiskasvatuksessa voidaan hyödyntää erilaisia pedagogisesti suunniteltuja toimintoja kiusaamisen ehkäisemiseksi ja kiusaamistilanteiden käsittelyssä. Satujen, musiikin, taiteen ja draaman avulla voidaan luontevasti viedä kiusaamisen käsittelyä lasten maailmaan. Nämä eritoten olivat päiväkotit TähtiVekarassa mainittuja käytössä olevia keinoja keskustelun ja erilaisuuteen tutustumisen lisäksi. Näiden lisäksi työstämme ilmenee, että yhteisvastuullisuus, arjen pedagogiikka ja varhaiskasvatussuunnitelma ovat tärkeitä välineitä kiusaamisen ennalta ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa. On tärkeää, että kiusaamisen ennaltaehkäisy otetaan varhaiskasvatuksessa tietoisesti huomioon. Opinnäytetyömme aineiston ja teoreettisen viitekehyksen valossa päiväkodeissa käytetään kiusaamisen ehkäisemiseksi myös sitä, että aikuinen on tietoisesti läsnä ja havainnoi lapsiryhmissä erilaisia tilanteita. Myös aikaisemmin jo mainittu lasten kuuleminen, sekä osallistaminen ja leikin ohjaus ovat teoretiedon perusteella ja päiväkotit TähtiVekaran varhaiskasvatuksessa keinoina ehkäistä kiusaamista.

7 POHDINTA

Opinnäytetyötä tehdessämme kiinnitimme huomiota teoreettisen viitekehyysemme ja päiväkotit TähtiVekarasta saadun aineiston yhteneväisyyteen. Se oli mielestämme hämmentävää, vaikkakin ymmärrettävää, koska päiväkotit TähtiVekarassa on kiinnitetty huomiota kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja käyty aiheeseen liittyvässä koulutuksessa. Varhaiskasvattajan erittäin tärkeä merkitys kokonaisvaltaisesti turvallisen varhaiskasvatusympäristön luojana nousi esille selkeästi sekä teoriasta, että päiväkotit TähtiVekarasta saamastamme aineistosta. Päiväkotit TähtiVekaralta saadusta aineistossa ainut selkeä poikkeavuus opinnäytetyömme teoriassa ilmenneisiin kiusaamisen ennaltaehkäisyn metodeihin, oli aineistossa mainittu nolla-toleranssi kiusaamisen suhteen. Teoria-pohjassamme todettiin nolla-toleranssin sopivan paremmin kouluikäisille lapsille, sillä varhaiskasvatusikäisillä lapsilla moraalit- ja empatiataidot eivät ole vielä riittävän kehittyneet. Nollatoleranssia voidaan käyttää tavoitteena, mikäli keinot ja tavat nollatoleranssin tavoitteluun on määritelty tarpeeksi selkeästi. Pohdimme selittyisikö aineiston poikkeavuus sillä, jos päiväkotit TähtiVekarassa nolla-toleranssilla tarkoitetaan sitä, että päiväkotit TähtiVekarassa kiusaamista ei hyväksytä ja heidän tavoitteena on puuttua kaikkiin kiusaamistapauksiin. (Tähän meillä ei ole vastausta johtuen opinnäytetyömme aineiston keruumenetelmästä, joka ei mahdollistanut tarkentavia kysymyksiä.)

Opinnäytetyötä tehdessä aineistossa ristiriitaisia ajatuksia herätti myös se, ettei alle kouluikäisille lapsille, esikoululaisia lukuun ottamatta ole yhtenevää ohjeistusta kiusaamisen ehkäisyyn- ja puuttumiseen. Lähteidemme mukaan kiusaamiseen puuttuminen ja sen keinot tapahtuvat aina tilanteesta riippuen. Kuitenkin esikoululaisille suunnitelma on laadittu ja sitä voitaisiin ainakin joltain osin hyödyntää myös pienempien lasten kanssa. Asiasta on tehty vain muutamia tutkimuksia, ja niistä saatujen kokemusten mukaan kiusaamisen ehkäisy- ja puuttumisen suunnitelma on vähentänyt päiväkodissa tapahtuvaa kiusaamista. Ainaakaan suunnitelmasta ei ole haittaa, sillä asian käsittely ja yhteisten arvojen sekä toimintaperiaatteiden sopiminen auttaa jäsentämään asiaa ja helpottaa toimi-

maan kiusaamistilanteissa yhtenevällä tavalla. Kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen tavoitteet, kuten kiusaamisen nollatoleranssi, sekä keinot tavoitteiden saavuttamiseksi, kannattaa asettaa yhdessä työyhteisön kanssa ja varmistaa, että jokainen sitoutuu toimimaan tavoitteiden edellyttämällä tavalla.

Teimme opinnäytetyömme kahdestaan. Ajankäytöllisesti olisi ollut järkevää, jos yhteistyötä aloittaessamme olisimme jakaneet selkeämmin teorian käsittelyn ”sinulle-minulle”-periaatteella. Kun emme tätä tehneet riittävän selvästi, olimme tavoillamme käyneet läpi samoja lähteitä ja tehneet osittain samoja muistiinpanoja. Toisaalta työtä tehdessä huomasimme senkin, että työ vei mukanaan ja kun huomasimme, että yksi teos viittasi toiseen, kävimme mielenkiinnosta läpi useampia teoksia ja näin ollenkin tämä päällekkäisyys oli väistämätöntä. Toisaalta, kun aihe oli yhteinen ja yhdessä teimme työtä tämän eteen, niin myös molemmat opimme tästä enemmän, kun työnjako ei ollut niin tarkkaa. Olemme opintojen aikana tehneet aikaisemmin ryhmätöitä yhdessä, joten tunsimme etukäteen yhteneväisen tapamme tehdä töitä ja siten myös opinnäytetyön tekeminen yhdessä oli sujuvaa ja luontevaa. Yhdessä opinnäytetyötä tehdessä olemme kumpikin päässeet hyödyntämään omia vahvuuksiamme, täydentäen toinen toisemme työtä. Olemme olleet tiiviisti yhteydessä koko opinnäytetyö-prosessin ajan ja keskustelleet paljon omista havainnoistamme ja mielipiteistämme.

Olemme joutuneet tekemään valintoja opinnäytetyöprosessimme aikana. Opinnäytetyömme nimi on muuttunut matkan varrella. Alun perin opinnäytetyömme nimenä on ollut ”Lapsille turvallinen varhaiskasvatusympäristö – Aikuisen merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja kiusaamiseen puuttumisessa.” Tästä johtuen esimerkiksi kyselylomakkeessa opinnäytetyön nimenä esiintyy kyseinen nimi. Halusimme kuitenkin tiivistää otsikkoa, joten opinnäytetyöprosessin aikana se muotoutui lopulliseen muotoonsa PIENIN On Tärkein - Varhaiskasvattaja ennaltaehkäisemässä ja puuttumassa kiusaamiseen. Opinnäytetyön nimessä korostamme tarkoituksella sitä, kenen takia varhaiskasvatustyötä tehdään. Lisäksi opinnäytetyömme nimi viittaa myös yhteistyökumppanimme päiväkotinähtäjäVekaran toiminta-ajatuksen, jossa vanhemmilleen tärkein on sitä myös heille.

Pohdimme etukäteen olisiko työhömmе saanut liitettyä myös lasten näkökulmaa kiusaamis-kokemuksista, mutta tulimme pohdinnan kautta tulokseen, että se laajentaisi työtämme liikaa ja rajasimme sen työmme ulkopuolelle. Valintoja tehdessä olemme myös miettineet, mitkä ovat ne meidän mielestämme tärkeät asiat, mitkä on nostettava opinnäytetyössämme näkyville. Tunnekasvatus, empatiataitojen opettaminen ja sosiaalsiin suhteisiin opetteleminen ovat mielestämme erittäin tärkeitä taitoja. Niiden merkitystä ei koskaan korosteta liikaa ja niistä saisi tehtyä aiheena oman opinnäytetyönsä. Me näimme tärkeäksi liittää näihin taitoihin työssämme kiusaamisen ennaltaehkäisyyn näkökulman.

Nykyisin on monessa mediassa puhuttu paljon suvaitsevaisuudesta eri teemoihin liittyen. Teoriassamme nousi esille yleisesti palvelualoilla todettu asia, että kaikista ihmisistä ei pidä yhtä paljoa. Mietimme pitkään, että voiko tuota nostaa opinnäytetyössämme esille. Nostaessamme ajatuksen esille riskinä on, että se aiheuttaa hyvin ristiriitaisia tunteita tai käsitetään väärin ja leimataan suvaitsemattomuudeksi kiusaamisen ennaltaehkäisyä käsittelevässä työssämme. Tarkoituksemme ei kuitenkaan ole ollut tämä, vaan päinvastoin: Mielestämme on tärkeää, että suvaitsevaisuuden nimissä myös tuohon ajatukseen kiinnitetään huomiota. On erittäin tärkeää, että jokainen varhaiskasvattaja, tai muu palvelu-aloilla työskentelevä, tai vanhempi, miettisi omakohtaisesti niitä henkilökohtaisia perusteita, miksi en pidä jostakin henkilöstä, tai miksi ajattelen tuosta henkilöstä negatiivisemmin kuin toisesta. Tunnistamalla omat henkilökohtaiset tuntemuksemme ja niiden taustat, voimme oppia omista asenteistamme ja kenties ymmärtää, mitä todellinen suvaitsevaisuus ja yksilön oikeus itseensä tarkoittavat. Tällä keinoin edistämme erilaisuuden hyväksymistä ja tätä kautta teemme yhdessä kiusaamisen vastaista työtä. Erilaisuus tulisi voida nähdä vahvuutena ja voimavarana yhteiskunnassamme ja tämän asian eteen kannattaa tehdä töitä jo alle kouluikäisten lasten kanssa.

Opinnäytetyössämme varhaiskasvattajan merkitys turvallisen kasvuympäristön luojana nousi selkeästi tärkeäksi teemaksi. Olemme opinnäytetyötä tehdessämme pohtineet sitä, kuinka paljon varhaiskasvattajat todellisuudessa ehtivät

kiinnittämään huomiota omiin toimintatapoihinsa kiusaamiseen puuttuessa ja niissä tilanteissa, jotka päiväkodin arjessa tulevat yleensä nopeasti vastaan. Opinnäytetyömme teoria nosti esille sen, kuinka tärkeää olisi välttää leimaamista lasta kiusaajaksi tai kiusatuksi. Lapsi alkaa helposti toimimaan niiden nonverbaalisten viestien mukaan, mitä hänelle välitetään. Jos viesti on jatkuvasti leimaava, aikuinen voi näin ylläpitää kielteistä tai alistuvaa toiminta-mallia sekä pahimmillaan myös toiset lapset alkavat ottamaan yhden lapsen syylliseksi joka tilanteeseen. Kiusaajakaan ei kiusaa joka tilanteessa ja on muistettava, että kiusaajakin tarvitsee tukea. Aikuisen tehtävä on luottaa siihen, että lapset toimivat oikein, jos osaavat. Kiusaaminen on voimakas sana ja mielestämme varhaiskasvattajien tulee olla varovainen sen käytön kanssa. Lapsen on paljon aikuista vaikeampi määrittellä se, mikä on riitaa ja mikä kiusaamista.

Opinnäytetyömme tuloksia ei voi yleistää. Toisaalta sen vahvuutena on laadullinen tutkimusote, jolloin opinnäytetyö tuo vaihtoehtoisia näkökulmia kiusaamiseen, sen ehkäisyn ja siihen puuttumisen tarkasteluun. Haastattelumuotona käyttämämme kyselylomake jätti mahdollisuuden pinnallisiin vastauksiin, sekä esti jatkokysymysten ja tarkentavien kysymysten käyttämisen. Näitä käyttämällä aineistosta olisi voinut saada syvällisemmän ja tarkemman. Koemme opinnäytetyön palvelevan kuitenkin meitä tulevassa työssämme Sosionomi-lastentarhanopettajina kiinnittämällä huomiota kiusaamis-ilmiöön liittyviin oleellisiin asioihin. Saimme paljon ajattelemisen aihetta, uusia keinoja kiusaamisen ehkäisyyn sekä puuttumiseen ja uutta tietoa kiusaamisilmiöstä, joita voimme hyödyntää työssämme varhaiskasvatusalalla sekä kotona omien lastemme kanssa. Opinnäytetyön jatkotyöstämisenä olisi ollut mielenkiintoista tarkastella päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelman sisältöä ja peilata sen toimivuutta käytännössä sekä yhteyttä aineistosta saamiimme tuloksiin. Myös sitä olisi mielenkiintoista tarkastella, olisiko yhtenäisillä varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisyn- ja puuttumisen suunnitelmilla merkitystä koulukiusaamisen vähene-
miseksi.

LÄHTEET

Alijoki, A. & Pihlaja, P. 2011. Pedagogiset rakenteet ja ratkaisut lasten erityisten tuen tarpeiden näkökulmasta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Juva: WS Bookwell Oy.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Helsinki: Opetushallitus. Helsinki: Yliopistopaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. 3. painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Finlex, Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36. Viitattu 2.2.2015
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Finlex, Laki yksityisistä sosiaalipalvelusta 922/2011. Viitattu 2.2.2015
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110922>

Finlex, Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 28.1.2015 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Finlex, Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Viitattu 20.4.2015 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Finlex, 60/1991. Viitattu 28.1.2015 <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Furman B. & Ahola T. 2012. Olen ylpeä sinusta! Ratkaisukeskeisiä keinoja vanhemmille ja muille lasten kasvattajille. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Painopaikka BALTO print, Liettua 2012

Greene, R. W. Tulistuva lapsi. Uusi lähestymistapa helposti turhautuvien ja joustamattomien lasten ymmärtämiseen ja kasvattamiseen. Englanninkielisessä alkuteoksessa THE EXPLOSIVE CHILD A New Approach for Understanding and Parenting Easily Frustrated, Chronically Inflexible Children ©1998, 2001. Suomentanut Tervonen E. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy, 2010.

Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Juva: PS-kustannus.

Heikka, J. & Hujala, E. & Turja, L. & Fonsén, L. 2011. Lapsikohtainen havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-Kustannus

Höistad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Iltalehti, Päivi M. 16.4.2010. Lukijat kertovat: Lastani kiusataan päiväkodissa. Viitattu 3.4.2015 http://www.iltalehti.fi/perhe/2010041611486613_pr.shtml

Kananen J. 2014, Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja. Makkonen T. (toim.) Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print 2014.

Kalland, M. 2011. Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa Sinkkonen J. & Kalland M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteen ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Kirves, L. ja Stoor-Grenner, M. 2010 kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa, kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Kokljuschkin, M. 2001. Unelmien päiväkotit: kohti parempaa oppimisympäristöä Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Laine, K. & Neitola, M. (toim.) 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura

Lämsä, A-L. (toim.) 2009. Mun on paha olla- näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus

Macintyre, C. 2009. Bullying and young children. Understanding the issues and tackling the problem. MPG Books Group. UK.

Mäntymaa, M. & Puura, K. 2011. Varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys, teoksessa Sinkkonen J. & Kalland M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Neitola, M. 2010. Kiusaaminen päiväkodissa - ilmeneminen ja interventio. Teoksessa Korhonen, R., Rönkkö, M-L. & Aerila, J-A. (toim.). Pienet oppimassa: Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Rauman opettajankoulutuslaitos, Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö. Turku 2010.

Pajulo, M. & Pyykkönen, N. 2011. Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Teoksessa Sinkkonen J. & Kalland M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2000. Tunnemuksuu. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy.

Pietarinen, J. & Launis, V. 2002 Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J.(toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino.

Rantala, I. 2001. Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva: WS Bookwell Oy

Riihonen, R. 2013. Ammattilaisen omat tunteet haasteena ja työkaluna. Teoksessa Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Oulonen, M. & Riihonen, R. (toim.) Helsinki: Väestöliitto, VL-markkinointi Oy.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere : Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 28.02.2015 <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Stakes. Oppaita 56. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy. Viitattu 20.2.2015 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201210089363>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2002. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Teoksessa Karjalainen, S. & Launis, V. & Pelkonen, R. & Pietarinen, J.(toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino.

Vehkalahti, R. 2007. 3.painos. Kehu lapsi päivässä. Vinkkejä ja toimintatapoja lapsen itsetunnon tukemiseen. Hämeenlinna: Karisto Oy Kirjapaino.

Vekara® päiväkodit Oy,2015. Viitattu 1.3.2015 <http://www.vekarapaivakodit.fi/etusivu/>

Vekara® päiväkodit Oy, Tervetuloa TähtiVekaraan 2015. Viitattu 1.3.2015 <http://www.vekarapaivakodit.fi/t%C3%A4htivekara/>

Yle 17.8.2012, Ylen aamu-tv. Otsikolla Kiusaaminen alkaa jo päiväkodissa, ohjelmassa Ylen aamu-tv. Viitattu 3.4.2015 <http://areena.yle.fi/tv/1637779>

Yle 13.10.2014, Ajankohtainen kakkonen. Otsikolla A2 koulukiusaamis-ilta 25 minuutissa, ohjelmassa Ajankohtainen kakkonen. Viitattu 3.4.2015 <http://areena.yle.fi/tv/2416302>

LIITTEET

Liite 1.	Saatekirje
Liite 2.	Kyselylomake

Liite 1.

Hei!

Oulu 4.1.2015

Olemme Lapin ammattikorkeakoulun Sosionomi (LTO) opiskelijoita ja olemme tekemässä opinnäytetyötä otsikolla ”Lapsille turvallinen varhaiskasvatusympäristö – Aikuisen merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja kiusaamiseen puuttumisessa.” Opinnäytetyömme tavoitteena on mm. kiinnittää huomio kiusaamisen ennaltaehkäisevään työhön ja sen merkitykseen, sekä varhaiskasvattajan rooliin turvallisen kasvuympäristön luojana.

Lämpimät kiitokset teille päiväkoti TähtiVekaran koko henkilöstö, kun osoitte mielenkiintoa opinnäytetyötämme kohtaan ja olitte valmiita lähtemään opinnäytetyöprojektiimme yhteistyökumppaneiksi. Olemme laatineet ohessa olevan kyselykaavakkeen, johon toivomme teidän vastaavan 30.1.2015 mennessä, jolloin tulemme hakemaan vastaukset päiväkoti TähtiVekarasta. Kyselyyn vastataan nimettömänä. Opinnäytetyömme kannalta olisi erittäin arvokasta, jos teillä olisi aikaa paneutua rauhassa kysymyksiin, miettien omia toimintatapoja ja ajatuksia varhaiskasvattajina. Teiltä saamamme aineisto säilytetään tietoturvalisesti meillä opinnäytetyön tekijöillä opinnäytetyöprosessin ajan.

Opinnäytetyömme on tarkoitus valmistua viimeistään huhtikuun 2015 alkuun mennessä. Opinnäytetyömme hyväksymisen ja julkaisemisen jälkeen aineistomme teiltä saatu osuus hävitetään.

Yhteistyöterveisin

Miia Kuha ja Paula Stafsula

Liite 2.**Päiväkoti TähtiVekaran henkilöstö****Kysely opinnäytetyöhön****4.1.2015****Lapin ammattikorkeakoulu, Kuha Miia & Stafsula Paula****Lapsille turvallinen varhaiskasvatusympäristö – Aikuisen merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja kiusaamiseen puuttumisessa.****Varhaiskasvatusympäristö**

1. Miten huomioit varhaiskasvattajana lasten yksilöllisyyden ja tasavertaisuuden lapsiryhmässä?
2. Miten luotte lapsille päiväkodissanne turvallisen ilmapiirin sekä varhaiskasvatusympäristön?

Kiusaamisen ennaltaehkäisy

3. Mitä kiusaaminen mielestäsi tarkoittaa?
4. Miten kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen näkyy päiväkotinne varhaiskasvatussuunnitelmassa sekä arjen toiminnassa?
5. Millaiset asiat mielestäsi aiheuttavat kiusaamista ja koetko voitavasi hyödyntää kiusaamista aiheuttavia tekijöitä kiusaamisen ehkäisyssä?
6. Miten merkityksellisenä näet oman roolisi kiusaamisen ennaltaehkäisijänä päiväkodissanne?
7. Millaisin keinoin kiusaamista voi ennaltaehkäistä yhteistyössä vanhempien kanssa?

Kiusaaminen ja siihen puuttuminen

8. Oletko kohdannut kiusaamista päiväkodissanne? Miten kiusaamistilanteet on tullut ilmi?
9. Millaisia keinoja olet käyttänyt lasten kanssa käsitellessäsi kiusaamista / puuttuessasi kiusaamistilanteisiin?
10. Miten olet ottanut kiusaamistilanteet esille työyhteisössäsi / vanhempien kanssa?
11. Miten mielestäsi vanhemmat ja varhaiskasvattajat voivat yhdessä tukea kiusattua / kiusaavaa lasta?